

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 109 | קידושין ב. – ל"ג: | אלול ה'תשפ"ג

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח אושר בכבוד

יש להתבונן בכך שלמרות היות ר"ה תחילת עשי"ת מ"מ לא עוסקים בו להדיא בתשובה, לא מתוודים, ועיקר העסק בו היא המלכת הי"ת, וכך בכל ימי התשובה חותמים המלך הקדוש המלך המשפט. והלא המלכה מחוייבת היא גם ע"י מי שלא חטא, א"כ איך היא משוייכת לתשובה בפרט. בר"ה טז. אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם וזכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר. ובריטב"א שם שעיקר הפירוש דאכולהו קאי במה ראו להמליכני ולהזכיר זכרוניכם לפני, בשופר, והביא דהכי אשכחן שתקעו בשופר כאשר המליכו מלך בישראל (עי' מלכים א א לט).

עוד איתא שם אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. ונמצא שהמלכותו ית' בר"ה נעשית ע"י תקיעה בשופר של איל המזכיר עקידת יצחק, וצ"ב הקשר ביניהם, ועוד מדוע ע"י זכירת עקידת יצחק אנו זוכים שהקב"ה מעלה עלינו כאילו עקדנו עצמנו לפניו. הנה מתוך כל עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו נתייחד נסיון דעקידת יצחק בכך שמפורש בו בתורה והאלקים ניסח' את אברהם, וכו' הטעם שהוא הנסיון בו נקבע שאברהם אבינו עומד בנסיונות כדאיתא בסנהדרין (פט): שהקב"ה אמר לאברהם ניסיתין בכמה נסיונות ועמדת בהם עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה.

ומצינו דבר פלא במס"י "כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון" עכ"ל, והיוצא מדבריו דאין העמידה בנסיון צורך גרידא הנוצר כאשר בא חטא לפניו, אלא היא מטרה לעצמה עד כדי שהיא מאותם הדברים שבשבילם עצם מציאות האדם בעולם.

ביאור הדבר כי מצב הנסיון מעמיד בפני המתנסה דמיון של נידון האם גם במצב זה חל ציווי ה', האם אכן ציוה והאם ישנה המסוגלות לקיים רצון זה, עלולה גם להיות הו"א שהתשובה שלילית, ועלול גם להיות שמגיעים למסקנא כזו ח"ו.

העמידה בנסיון א"כ היא ההחלטה וההכרזה כי גם במקום זה, בשטח זה של המצב הנפשי, מלכותו משלה. חלק הנפש שבאדם הרוצה במלכות ה' משליט את מלכות ה' על החלק שלא רוצה, ונמצאת המלכות מושלת [ידוע מהגר"א כי מלכות ברצון העם וממשלה על כרחם].

ומוכן בזה ששופר של איל שהוא סמל העמידה בנסיון הוא המכריז את ההמלכה הקובעת כי אין מקום בו לא שולטת מלכותו ית', לית אתר פנוי מיניה. ובזה יש להבין הא דמעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם, וז"ל המשך חכמה (פ' אמור) "ההתקעה מכניס זכות ישראל מה שנחלו מיצחק למסור עצמם לחרפה ולמכה ולבזיה עבור שם השם יתברך כי נקרא עליהם - זהו זכות עקידה, שבניו עוקדים כל תאוותיהם והרגשותיהם ושאלות החיים על מוקד אהבת ה' ותורתו".

והנה השב בתשובה הרי הוא חולק על הרצון והמחשבה של החטא וגובר עליו. גוברת היא התשובה על התפיסה הקודמת שיש ח"ו מקום בו לא שולט ציווי השם ורצונו ית', שכן הזוכה לתשובה קובע את התפיסה הקודמת כטעות מעיקרא, כרוח שטות!

אשה בכסף נקרא קנין. (תוד"ה וכסף). וחזין שאברהם קנה את השדה בכסף ולא בחזקה או בשטר. (תוד"ה אי נמי). ולא תני האשה ניקחת כלשון הפסוק "כי יקח", משום שא"א לכתוב בסיפא ולוקחת עצמה בב' דרכים. (תוד"ה וכתיב).

והא דתני בפרק שני האיש מקדש ולא תני האיש קונה, דפתח בלישנא דאורייתא ומסיים בלישנא דרבנן, ומקדש היינו שאוסר אותה על כל העולם כהקדש, ולשון מקודשת לי, היינו מקודשת ואסורה לכולם בשבילי, אבל בקנין מטלטלין אין נראה שיועיל לשון קידושין, דאינם נאסרים לכל במה שהם מיוחדים לו. (תוד"ה דאסר).

ולא תנא הכא האיש קונה, משום ששני קונה את עצמה בדידה, ולא שייך לכתוב האיש קונה ומקנה, מפני שבמיתת הבעל אין הבעל מקנה, או כדי שלא נחשוב שיש יכול לקנותה בעל כרחא. והא דתני בראש נקנית, ואילו עבד נכתב בלי ה', אין לזה סיבה מיוחדת, אלא בכל מקום שונה התנא לשון הרהור לו כפה. (תוס' ב. ד"ה האשה).

אם דרך הוא לשון זכר או לשון נקיבה - "דרך" משמש גם בלשון זכר וגם בלשון נקיבה, והדבר משתנה לפי הענין שעליו מדובר, וכדמצינו דכתיב "בדרך אחד יצאו אליך", שכיון דאין דרך אשה לעשות מלחמה והפסוק מדבר על אנשי המלחמה (אבל המלחמה עצמה היא לשון נקיבה. תוד"ה הכא) תני בלשון זכר, וכן הא דתני בשבעה דרכים בודקים את הזב במאכל ומשתה וחולי ומשא וקפיצה ומראה והרהור, שאם ראה מחמת אחד מהם אנוס הוא וטהור, דכתיב "מבשרו" - מאיליו ולא מחמת אנוס, תני בלשון זכר (ולא תני דברים, משום שדרך באכילה או שתיה יתירה לבוא לידי זיבה), שהרי אשה מיטמאה אף באונס דכתיב "כי יזב זב דמה". ומאידך הא דכתיב "הוודעת להם את הדרך ילכו בה" תני בלשון נקיבה כיון שהתורה היא לשון נקיבה דאירי על התורה ולא על לומדיה (תוס' שם). דכתיב "תורת ד' תמימה משיבת נפש", וכן במתני' תני שלש דרכים בלשון נקיבה, משום דאירי לגבי האשה. וכתבו התוס' (ד"ה קשו) שמצינו עוד דברים המשמשים בלשון זכר ונקיבה, כגון יד, שמש, מחנה, נר, חמור, והיכא דאיכא לשוני משני. אי נמי דווקא היכא שהמשניות שינו לשונם כמו שהתורה שינתה, הגמרא מבארת מהי סיבת השינוי.

אימתי תני דרכים ואימתי תני דברים - הגמ' שואלת למה לא תני במתני' האשה נקנית בשלש דברים כדרך הגמרא. והגמ' מתרצת שביאה היא לשון דרך דכתיב "ודרך גבר בעלמה", וכסף ושטר הם צורך ביאה. או ששייך בקידושין לשון דרך, דדרכו של איש לחזור אחר אשה, משל לאדם שאבדה לו אבידה - אחת מצלעותיו, וכו', ולפי זה הא דתני אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים וליק בדרך אחד, בסיפא תני דרך ללמוד שדרך אתרוג ליגדל על כל מים כירק ולכן מעשרים אותו לפי שעת לקיטתו כירק, ואגב הסיפא תני גם ברישא דרכים. הגמ' שואלת מהא דתנן כיון יש בו דרכים שוה לחיה וכו', וכן מהא דתנן זו (אמירת בפני נכתב ובפני נחתם במביא ממדינת הים) אחת מן הדרכים ששוו גיטי נשים לשחרורי עבדים, למה לא תני דברים. ומסקנת הגמ' דהיכא דאיכא פלוגתא חילוק בדרכי, בדרך זו הוא דומה לכאן ובדרך זו אינו דומה (כגון מתני' שבא למעט שחופה אינה קונה, ובזב בא למעט אונס אחר, ובגט בא למעט האומר תנו גט או שחרור שחוזר בגט ואינו חוזר בשחרור דזקין לאדם שלא בפניו) תני דרכים, ולכן גם לגבי אשה תני דרכים, והיכא דליכא פלוגתא תני דברים, וכדתני בסיפא רבי אליעזר אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

דיני אתרוג - אתרוג שוה לאילן בג' דרכים, והיינו שערלה ורבעי נהגים בו כאילו, ולענין שביעית הולכים אחר חנטה כאילו ולא אחר לקיטה כירק (וכתבו התוס' (ד"ה אתרוג) שרש"י לא דק, דלא אזלינן בירק אחרי הלקיסה, אלא לפי דומת רוב הגידולים, משא"כ באתרוג ובשאר אילנות פרי שחנט בשביעית נאסר אפי' מה שגדל אח"כ בהתר", וליק דומה בדרך אחד, ששנת המעשר שלו (מעשר שני או מעשר עני) נקבעת לפי זמן הלקיסה, מפני שמושקין אותו בכל מים (מים שאובים) כירק, ומדכתיב גורן ויקב ילפין שרק דברים הגדלים ממי הגשמים (רוב מים) אזלינן בהו בתר חנטה, כמו גורן ויקב שהולכים בהם לפי שנה שהביאו שליש. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה מה) שלימוד זה הוא אסמכתא, שהרי מעשר ירק דרבנן, אי נמי אם אינו ענין למעט נהנו ענין לשביעית שנהוגה בירוקה מדאורייתא, ולפי זה אתרוג שגדל על כל מים אין הולכים בו אחר חנטה אלא לחומרא, וכן חנט בשביעית נולקט בשמינית, אי נמי כיון שלענין ערלה ורבעי התורה לא חילקה בין אתרוג לשאר אילנות, אין לחלק גם לענין שביעית, ורק לענין שזה דרבנן תיקנו חכמים שיהיה כירק.

הקדמה

מסכת קדושין מתחילה בדיני קנייני אשה לבעלה (ב' - י"ג), ואגב זה מבארת הגמרא (י"ג - כ"ט) את דיני הקניינים של עבד עברי ועבד כנעני קרקעות ומטלטלין.

ישנם סוגים שונים של בעלויות וחזיוות שיש לאדם לגבי חפץ מסוים או לגבי קרקע או לגבי אדם אחר וכדומה, כגון בעלות אדם על רכוש מסוים קרקע או מטלטלין, או על אדם אחר שהוא עבד, וכן שייך קנין אישות לאיש באשתו. ובכל סוג קנין משתנים החזיוות שיש לבעלים באותו דבר שהוא קניינו, לפי הענין המתאים לאותו דבר.

כדי לקנות דבר צריך לעשות מעשה קנין, כגון נתינת כסף עבור קנית קרקע או משיכת מטלטלין וכדו', ולא מספיק ששני הצדדים סיכמו ביניהם בדיבור את המכירה, ויש קניינים שיש מחלוקת אם הם מועילים לדברים מסוימים או לא, כגון מחלוקת רבי יוחנן ורש לקיש האם אפשר לקנות מטלטלין ע"י כסף.

בקנין של נכסים בדרך כלל הפסקת הקנין נעשית ע"י שאדם אחר קונה מהבעלים את הרכוש שלו (או כאשר הבעלים מת והחפץ עובר ליורשים), אבל בקנין של אשה או עבד יש דרכים מיוחדות להפסקת הקנין, כמו גט באשה וחליצה בימנה או זמן מיוחד שעבד עברי יוצא בו (שנים או יובל, וסימני נערות באמה עבריה).

בחלק הראשון של מסכת קידושין מתבארים דרכי הקנין של אשה לבעלה (ב' - י"ג), קנין יבמה (י"ד), קנין ודיני עבד עברי ואמה עבריה (י"ד - כ"ב), קנין עבד כנעני (כ"ב) - כ"ה), קנין בהמה (כ"ה), קנין קרקעות ומטלטלין (כ"ו) - כ"ט).

האשה נקנית

קנייני אשה ויבמה

אשה שהתקדשה לבעלה ע"י כסף שטר או ביאה, הרי היא מאורסת למקדש, ודינה כאשת איש, ואסורה לכל העולם, והבא עליה חייב מיתת בי"ד, ואם רצה המקדש לגרשה צריך לתת לה גט. אמנם אין הבעל יורשה ומיטמא לה ואינו חייב במזונותיה וקבורתה עד כניסתה לחופה. (להרמב"ם) היינו שמביאה לביתו ומתייחד עימה, להר"ן די שמכניסה לביתו, וי"מ שהכונה לפריסת הניומא על ראשה או שישבו במקום המיוחד לכך. ולהלן יבואר באלו דרכים האשה נקנית, ומנלן שהאשה נקנית בדרכים אלו.

ב. קנין אשה - האשה נקנית לבעלה בג' דרכים: בכסף שנותן

לה ואומר לה הרי את מקודשת לי, שטר - כותב לה על הניר אע"פ שאינו שוה פרוטה הרי את מקודשת לי, וביאה - בא עליה ואומר הרי את מקודשת לי בביאה זו. וקונה עצמה להיות ברושה לינשא לאחר בשני דרכים, בגט ובמיתת הבעל.

שיעור הכסף לקידושין - לבית שמאי קידושי אשה בכסף

היינו בדינר או בשוה דינר, ולבית הלל בפרוטה של נחושת (שהיא אחד מוח' באיסר האיטלקי של כסף. והיכא שהחולו האיסרים פרוטה היא אחד משהה מאיסר. תוד"ה אחד), או בשוה פרוטה. ובמקרה רגיל ב"ה הם לחומרא וב"ש לקולא וכדאיתא בעדייות, אמנם אם קיבלה קידושין מאחר ב"ש מחמירים יותר מב"ה. (תוד"ה ב"ש).

מנלן ששוה כסף ככסף - המקור בתורה ששוה כסף ככסף הוא מדכתיב בעבד עברי וכן בנזיקין "שיב", ואף ששני כתובין הבאים כאחד אין מלמד, הכא תרווייהו צריכי, דא"א ללמוד נזיקין מעבד, דשמו כמו שצריך מיטב צריך גם כסף, אי נמי דווקא בעבד הקלו כדי שלא יטמע בין העכו"ם, וא"א ללמוד עבד מנזיקין, והו"א שיצטרכו בשוה כסף דווקא מיטב כמו בנזיקין, אי נמי עבד חמור לפי שגם הוא גרם למכירתו (שנשא ונתן בפירות שביעית כדלקמן כ.). והא דבעי קרא בפדיון הבן והקדש, היינו כדי למעט שאין פודים אותם בקרקעות ובשטרות. (תוד"ה בפרוטה).

קנין יבמה - היבמה נקנית ליבם, להיות כאשתו לכל דבר, שאם בא לגרשה צריכה גט ולא חליצה, בביאה, אבל שטר וכסף אין מועילים בה מן התורה, אלא מדרבנן דתיקנו בה מאמר לפוסלה על שאר אחיו, ולא ליורשה וליטמא לה ולפוטרה מן החליצה. וקונה עצמה בחליצה ובמיתת היבם.

ב. ביאור לשון האשה נקנית - הא דתני במתני' האשה

נקנית, ולא תני האשה מתקדשת, משום שקידושי כסף נלמדים קיחה קיחה משה עפרון (דכתיב "כי יקח איש אשה", וכתבי "נתתי כסף השדה קח מומני", ואע"פ שהקיה נאמרה על הכסף ולא על קנין השדה, מ"מ שייך ללמוד גזירה שוה. תוד"ה וכתיב), וקיחה איקרי קנין (דכתיב "השדה אשר קנה אברהם", אי נמי "שדות בכסף יקנו", וחזין שאותו כסף שממנו לומדים קידושי

בכבוד אושר בכבוד

אשר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה

בעידוד ובברכתם של מרת ורבנן גדולי ישראל שלי"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהדר ללא חשש ריבית:
www.osher-b.org | info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

פינת הריבית

אם נתבונן בזה נמצא מתוך כך שהאמונה בכח התשובה - שכאמור הוא כח הגובר על התפיסה התועה שיתכן חטא - יש בה כדי למנוע את עצם הנפילה, יש בה כדי לחזק את המתנסה לעמוד בניסיון - תכלית מציאותו בעולם, שכאמור הוא הוא המלכתו ית'. ומובנת ממילא שייכות עבודת ההמלכה לימי התשובה.

והנה אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, והדבר הראשון שצריך בשביל לזכות לעמוד בניסיון הוא ידיעת הדין. אולי יש בזה בנותן טעם לכך שתוכן ברכת התשובה הוא השיבונו אבינו לתורתך, באשר ידיעת רצון ה"ת על כל צעד ושעל מחוייבת היא מהתקפות המוטלת עלינו לקיים מלכותו ית' ולהמשילו על כל, ואשר על כן עלינו לעמוד ולזקק את ההלכה עד לפרטי פרטים של הליכות חיינו. נמשיך לעסוק בנידונים שאנו עשויים להתקל בהם מבלי משים, והפעם בענין חמור מאוד, ויהי"ד שנוכה שיהיה בזה להועיל למנוע מכשול, אם כי כמובן למעשה יברר כל אחד לעצמו או ישאל.

לאחרונה פורסמה ע"י אחד הבנקים הצעת הלואה לתלמידות סמינר בסך התואם לגובה שכר לימודם לאותה השנה [מגובל עד סכום מסוים], כנגד הצגת שובר תשלום שכר לימוד ממוסד הלימודים. באותו הפרסום מצויין כי בבנק קיים היתר עיסקא של בד"ץ העדה החרדית.

הנה ידוע כי הית"ע בנוי על כך שהכסף אינו הלואה אלא פקדון לצורך עיסקה לטובת המפקיד, והנפקד מתחייב לתת רווחים מהעיסקה, והם ה'ריביות' שהבנק מקבל.

אמנם הנפקד רשאי להשתמש בכסף שהופקד אצלו לצרכים אחרים ובמקביל להקנות למפקיד חלק בעיסקה הקיימות אצלו וממילא מתקבלים רווחים למפקיד.

אולם כאשר הנפקד אינו מפנה את הכסף לעיסקה עבור המפקיד, ואין לנפקד כל עיסקה אחרת להקנות בה חלק למפקיד, פשוט שאין להיתר על מה לחול שהרי לא הרויח כלום, וכאשר פורע למפקיד יותר ממה שקיבל נמצא שמשלם על כסף שקיבל ע"מ להשתמש בו. כסף זה אינו אלא הלואה והרי היא ריבית קצוצה.

והואיל וההלואות מוצעות לתלמידות צעירות שבד"כ אין להן עסקאות, צריך ביורר טובא האם והיא"ר מותר להן לקבל את ההלואות - שלא לצורך עיסקה - מבלי להכשל ח"ו באיסור דאורייתא או דרבנן. הן אמנם כיום יש לכל הילדים בארץ ישראל חסכונות הנצברים עבורם בקופות גמל, וכספים אלו מושקעים בהשקעות שעשויות להניב רווחים. אבל דא עקא שסך רווחים אלו אינו צפוי להגיע אף לא לחצי מגובה הריביות אותן מתחייבות מקבלות ההלואה תמורת הלואותן.

ואין ליישב שבנק הראוי להלוות משום שאינו יודע שמה התלמידה לוקחת את ההלואה לצורך עיסקה, או שמוא יש לה עסקאות אחרות כגון חשבונות חיסכון שפתחו עבורה ההורים או הסבים, או כל עיסקה אחרת, וכיון שמתנאי ההית"ע הוא שהעוסק לא נפטר מתשלום הרווחים למפקיד אא"כ יזיכר או ישבע שלא היו רווחים, נמצא שהבנק גובה ריבית כדיון, כ"ז אינו, שהרי אם אין עסקאות העשויות להניב רווחים בהתאם אסור לתלמידה לקבל הלואה בריבית כשהיא יודעת שאין כל עיסקה שיוכל ההית"ע לחול עליה. וגם אם היא לא יודעת הרי הוריה - שבד"כ את ההלואה מהבנק היא תיקח בעצתם - הם יודעים ואסור להם להכשילה בכך.

והיה מקום להציע שהאב תחייב לבת א סכום ההלואה - קרן וריבית - שתקח מהבנק במידה ותשלם את שכר הלימוד [צריך קנין התחייבות, כי אין לאב דין ערב בעצם היוצאתה המעוּת על פיו, שהרי קנתה בזה לימודים וכה"ג אין חיוב ערב (עי' ירוש' כתובות ה א, ומהר"ם מרוזנטבורג ד"ק סי' רג)]. והבת תקנה את החוב לבנק, והרי לן עיסקה לבת - ע"י תשלומה ללימודים - המהווה רווח בצורה של חוב האב אליה, ועיסקה זו מוקנית לבנק.

אלא שצריך לדקדק היטב באופן הקנאת החוב, דלכאז' א"א להקנות במעמד שלשתן, כי פקיד הבנק לא הוסמך להיות נציג הבנק לצורך כך, וה"ה מנהל הסניף, וא"י יצטרטרו לבצע זאת מול מנהל הבנק עצמו. ולכאז' הפתרון הוא שהאב יכתוב לבת שטר התחייבות, והבת תכתוב ע"ג שטר זה 'אני פלונית מקנה לבנק פלוני שטר זה שעל אבי, איהו וחצי שבודיה' [שהרי ההית"ע עם הבנק הוא באופן של פלגא מלוה] ותמסור לבנק בקנין ע"ג עתור (ע"פ חו"מ סי' סו ט"ב, סמ"ע סק"א, חי' רע"א שם בשם ריק"ש).

ברם אכתי לא בירא, כי באופן האמור רווח הבנק לא בא כתמורה לכספו אלא כספו גרם לרווח, וצ"ע אי מהני הית"ע כה"ג.

וכנראה עדיף שהבת תתן לאב בהית"ע את כסף ההלואה שתקבל מהבנק [והוא ישלם את השכ"ל], ונמצאת הבת עושה עסקה עם האב, ואז ההית"ע שלה עם הבנק כשר וישר, או שהאב יקנה לבת חלק בנכסיו.

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

עוד כתבו התוס' (שם) דהא דלא תני שאתרוג שוה לאילן לענין כלאים, שאינו כלאים בירק, משום שהתנא שנה רק דברים שתלויים בחטנה ולקיסה. והא דלא תני שאתרוג שוה לירק לענין פאה שנים חייב בפאה כיון שאין לקיסתו כאחד, דאיכא אילנות טובא שפטורים מפאה, ומהאי טעמא לא תנא ששוה לירק לענין ביכורים, שהרי אין ביכורים אלא מז' מינים וא"כ הוא שוה גם לשאר אילנות. עוד כתבו התוס' (ד"ה אתרוג) שמבואר מדברי התנא הזה שרבעי נוהג בשאר אילנות, ולפי זה מה שנחלקו אמוראים אם רבעי נוהג בכל האילנות אר ברכם, היינו מהם סתם מנתי', אבל ודאי יש תנא שסובר שרבעי נוהג בכל אילנות. אי נמי אפי' מ"ד כרם רבעי מודה שרבעי נוהג בשאר אילנות מדרבנן. (נ"מ בנדון זה שאם לכו"ע רבעי נוהג בשאר אילנות מדרבנן, א"כ נוהג אף בחז"ל, אבל אם יש בזה מחלוקת אינו נוהג בחז"ל, שהרי כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחז"ל).

ג. דיני כוי- כוי
הוא ספק חיה ספק בהמה והולכים בו לחומרא, ולכן יש בו דרכים שהוא שוה לחיה שדמו טעון כיסוי הדם, ויש בו דרכים שהוא שוה לבהמה שחלבו אסור, ויש בו דרכים שהוא שוה לחיה ולבהמה שהוא טעון שחיטה, ויש בו דרכים שאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה שהוא אסור בהרבעה בין עם חיה בין עם בהמה. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה לא) דהיינו כמ"ד שכוני היינו הבא מתיש וצביה, ומספקא ליה אי חוששין לזרע האב, ראי אין חוששין היה מותר בצבי, אבל למ"ד שהוא בריה בפני עצמה, בלאו הכי אסור, דאין מרביעין מין אחד על מין אחר.

קידושי אשה בחופה ובחליפין-
הא דתני במתני' האשה נקנית בשלשה דרכים, באה המשנה למעט שאין אשה נקנית בחופה שאם מסרה אביה לחופה לשם קידושין אינה מקודשת, ולרב הונא הסובר שחופה קונה, בא למעט שאינה נקנית בחליפין קנין סודר, ואף שקנין כסף נלמד משדה עפרון, ושדה נקנה בחליפין דכתיב "וישלוף נעלו" והתם שדה הוא, מ"מ אשה אינה נקנית בחליפין, דחליפין קונים אף בכלי שערכו פחות משוה פרוטה, ואשה בפחות משו"פ לא מייקניא נפשה דגנאי הוא לה, ולכן בטל תורת החליפין בקידושין אפי' אם יש בכלי פרוטה, אם נתנו בתורת חליפין, עד שיתנו בלשון קנין או קיחה או קידושין. רש"י. אבל התוס' (ד"ה ואשה) ביארו שאין הדבר תלוי בקפידת האשה, אלא ההוא אמינא שנקנית בחליפין היא שאם יש בזה שוה פרוטה זה קונה כמו כסף, ובשדה עפרון כתיב כסף (ולכן לא היה צד ששטר וחזקה ילמדו משדה עפרון), ומסקנת הגמרא שכיון שכתוב כסף וחליפין מועילים בפחות משוה פרוטה שאינו נחשב כסף, א"כ אינם מועילים מטעם כסף אלא מטעם אחר, ולכן אינם מועילים בקידושין. עוד כתבו התוס' שמההוא"א מבואר שחליפין מועילים בעכו"ם, דאל"כ איך אפשר ללמוד חליפין משדה עפרון, אמנם כשעושים הרשאה לעכו"ם אין לכתוב וקנינא מיניה, דאין שליחות חזיה לעכו"ם, אלא יכתבו וקנה העכו"ם.

ג. גירושין ע"י חליצה-
האשה קונה את עצמה בשתי דרכים, למעוטי חליצה, ואין לומדים ק"ו מיבמה (שאינה יוצאה בגט דכתיב "לה" ולא ליבמה ומ"מ יוצאה בחליצה), דכתיב "ספר כריתות" ספר כורתה ולא דבר אחר.

מקור קידושי כסף שטר וביאה, וזכאות האב

מנלן שאשה מתקדשת בכסף, ומנלן שהאב זכאי בביתו בקידושיה-
האב זכאי בביתו בקידושיה, בכסף שהכסף שלו, בשטר שהוא מקבל השטר, ובביאה שמוסרה לביאה לשם קידושין בעודה נערה בעל כרחו. רש"י. והתוס' הביאו מהירושלמי שנותנים שכר לאב לקדש בביאה. דכתיב באמה העבריה היוצאת מרשות האדון בסימני נערות, "ויצאה חינם אין כסף", אין כסף לאדון זה כשיוצאת ממנו, אבל יש כסף לאדון אחר כשיוצאת ממנו, והיינו בת היוצאת מרשות אב ע"י קידושין.

והמקור דאיירי אף בנערה, שיש לה יד לקבל קידושיה בעצמה, ואעפ"כ כסף הקידושין הולך לאביה, דמשבהיאה ב' שערות היא גדולה לעונשים ולממון, וי"ל שבנערה אין לאב זכות לקבל קידושיה. רש"י. ולתוס' (ד"ה וכו') שאלת הגמרא היא מנין שבאופן שהנערה מקבלת קידושיה הכסף הולך לאביה, אבל כשהאב מקבל קידושיה ודאי הכסף הולך אליו, (ובקטנה רק אביה יכול לקבל קידושיה, דכתיב "את ביתי נתתי לאיש הזה", וממילא מובן שהכסף הולך אליו, דאף דקרא איירי בנערה, מ"מ הכונה שנתנה לאיש הזה כשהיתה קטנה. ואין ללמוד שבקטנה כסף קידושיה של ממה שיכול למכרה, כמו שלומדים מזה שמעשה ידיה שלו, דשאני מעשה ידיה שכשמוכרה מוכר מעשה ידיה, אבל בקידושין לא מצוינו זכות לאב, ומה שהאדון יכול ליעדה, היינו בכסף שנמכרה. תוד"ה ואימא). דמסתבר שהכתוב ממעט יציאה מרשות אב כמו יציאה מרשות אדון, שכמו שביציאה מרשות אדון "אין כסף" היינו לאדון שיוצאת מרשותו, כך ביציאה מרשות אב יש כסף לאב שמרשותו היא יוצאת. (ור"ר פיש שולומדים דאיירי בנערה, ממה שיציאה אמה העבריה מהאדון בזו ענין נעוריה. תוד"ה יציאה), ואף שלא יצאה מרשותו לגמרי למעשי ידיה וירושתה שהרי מיחסרה מסיירה לחופה, בהפרת נדרים יצאה מרשותו שאינו מיפר לבדו. ולומדים מהי' דאין כסף (ולא מעצם הפסוק, כי הוא נצרך לומר שיוצאת בימי נערות), כמו שלומדים מהי' של "וזרע אין לה" –עיין לה, שגם זרע פסול כגון ממזר (והיינו כשהוא זרע זרעה, דאם הוא בנה גם היא נתחללה בביאת הפסול. תוד"ה ורע) פוסלה מתרומה (ולזרע זרעה א"צ קרא, דבני בנים הרי הם כבנים), והמקור של התנא ללמוד מהי' הוא ממה שלא כתבה תורה "אן כסף" בלא י' כדכתיב "מאן בלעם" בלא י' והכונה בזה שאין רצון בלעם ללכת.

ואין ללמוד שבנערה כסף קידושיה שלו, מדכתיב "בנעוריה בית אביה" -כל שבח נעורים לאביה. דבהפרת נדרים הוא דכתיב ולגופיה איצטרך. וא"א ללמוד מהפרת נדרים, דממונא מאיסורא לא ילפינן, (ולכן צריך ללמוד מ"וכי ימכור איש את בתו **לאמה**" שבת מעשי ידיה לאביה, ואין לומדים מנדרים). ואין לומדים ממה שהקנס שלו חמישים דאונס ומפתה, דממונא מקנסא לא ילפינן שהקנס כולו חיידוש הוא. ואין ללמוד מבושת ופגם שאינם קנס, דשאני בושת ופגם שאביה שייך בהם שיכול למוסרה למנוול ומוכה שחין ויהיה לה בושת ופגם, ואנס זה חיסרה ממון זה שלא יקפצו עליה.

ד. וצריך פסוק גם שקידושי הבת לאביה וגם שמעשי ידיה שלו, משום שבמעשי ידיה היא טרחה בהם, ומאיךך מיתזנא מאביה ודעתו על מעשה ידיה דשכיחא, אבל קידושיה מעלמא קאתי' ולא היתה דעתו לזונה בשבילם.

יציאת אמה העבריה בנערות ובגרות-

איתא בברייתא שמ"ויצאה חינם" לומדים יציאה בימי בגרות, ומ"אין כסף" לומדים יציאה בימי נערות.

הגמ' מבארת שאם היה רק פסוק אחד היינו מעמידים אותו בימי בגרות, ורק כשיש שתי פסוקים בא זה ולימד על זה שיוצאת כבר בימי נערות. וכמו שמצינו באיסור תושב (עבד עברי הקניו קנין עולם ע"י רציעה, ואעפ"כ אין גופו קניו עבד כנעני שהוא אוכל בתרומה) ושכיר (קניו קנין שנים עבד עברי לפני שעברו שש שנים) לאכול תרומה, שאם התורה היתה כותבת אחד מהם הייתי אומר שזה קניו קנין שנים אבל קניו קנין עולם אוכל, וכשכתבה תורה שניהם אנו יודעים ששניהם לא אוכלים.

לאביי אין הנדון דומה לראיה, דתושב ושכיר הם שני אנשים שונים, ואף שאפשר ללמוד קניו קנין שנים בק"ו מקוני קנין עולם, מ"מ מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, אבל כאן כיון שיוצאת בנערות לא שייך יציאה בבגרות כיון שהיא כבר יצאה, ולכתוב נערות בהדיא ותו לא.

ולכן מפרש אביי דאיצטרך קרא ליציאת איילונית, שאף שאין לה סימני נערות היא יוצאת בבגרות כשהיה לה כ' שנה.

למר בר רב אשי לומדים יציאת איילונית בבגרות מק"ו, דאם סימנים שאינם מוציאים מרשות אב ועדיין מעשה ידיה לאביה, מוציאים מרשות אדון, כ"ש שבגרות שמוציאה מרשות אב דלא אשכחן דזכי ליה קרא אלא נערות, דכתיב "לאבי הנערה", תוציאי מרשות אדון, ואף שמיתת האב מוציאה מרשות אב ולא מרשות אדון, שאני התם שלא נשתנה הגוף. (תוד"ה בגרות). (ולא אמרינן דטרח וכתב לה קרא, אלא כשאין תירוץ אחר) אלא הפסוק בא ללמד שאפשר למכור איילונית לאמה אע"פ שאין לה סימני נערות, ואף שכשהיא נערה אין יודעים שהיא איילונית, דאחד מסימני איילונית הוא שגיע גיל עשרים ולא תביא שערות, ומסתבר שאינה נעשית איילונית עד שיהיו בה כל סימני איילונית (כדמצינו שסריס צריך את כל הסימנים), מ"מ יש בזה נ"מ שהאדון אינו צריך להחזיר מעשה ידיה לאב ואין האב מחזיר את הכסף לאדון, ואם יעדה האדון לא הוי עיוד. (תוד"ה דלא).

ד. מקור נוסף לקידושי כסף-
כתיב "כי יקח איש אשה (וצריכה גט לפוטרה מקיחה זו כדכתיב) והיה אם תמצא חן בעיניו וכו' ". קיחה היינו בכסף, דכתיב "נתתי כסף השדה קח ממני".

ואף דילפינן קנין כסף בגז"ש קיחה קיחה, איצטרך למיכתב "ויצאה חינם" ללמד שהכסף שקיבלה שייך לאביה. ואי כתיב רק "ויצאה חינם" הוא אמינא שאם האשה נתנה כסף לבעל (לרש"י האשה אומרת לבעל התקדש לי, ולתוס' האשה אומרת הרי אני מקודשת לך, דלא שייך לשון קידושין באיש, כיון שאינו נאסר לשאר הנשים. עוד כתבו התוס' שהכונה שהיא אמרה, אבל נתנית הכסף תהיה ע"י אביה, שהרי הוא מקבל את הקידושין). הוון קידושין, דכיון שכסף עבד קידושין ואין נ"מ מי נתן את הכסף. קמ"ל "כי יקח" -ולא כי תקח. ומימ' איצטרך גז"ש קיחה קיחה משדה עפרון, כדי לומר שגם בקידוש כסף בעינן שהבעל יתן והבעל יאמר, ולא איירי דווקא בקידושי ביאה.

אין ללמוד קנין אשה בכסף ק"ו מאמה העבריה, שאם אמה עבריה שאינה נקנית בביאה אם מסרה לו לביאה לשם שפחות, נקנית בכסף דכתיב "מכסף מקנתו", כ"ש שאשה שנקנית בביאה דכתיב "ובעלה" וכלקמן, נקנית בכסף, (ואין לדחות יבמה תוכיח שנקנית בביאה ולא בכסף דכתיב "יבמה יבוא עליה ויבמה" ביאה גומרת בה להיות כאשתו להוציאה בגט ולא כסף, דמה ליבמה שאינה נקנית בשטר), דיש לדחות מה לאמה העבריה שכן יוצאה בכסף בתוך ו' שנים דכתיב "והפדה", וכיון שכסף חשוב לפדותה חשוב גם לקנותה. וכתבו התוס' (ד"ה מעיקרא) דהוה מצי למיפרך שכן יוצאה בשש ויובל וסימנים, ולא פריך הכי כדי לפרוץ פירכא שהיא סיבה לא ללמוד גם משפחה כנענית. והא דלא יליף ממה שהוקשה אשה לאמה עבריה דכתיב "אם אחרת יקח לו" הקישה הכותב לאחרת, ואין מושיבין על ההקש. דהויא שצטרטרו ב' פירוטות כמו שצריך באמה ובכריה, או שכיון שאמה עבריה נקנית בכסף מדכתיב לגבי יציאתה בכסף "והפדה", אין ללמוד אשה שהרי אינה יוצאה בכסף.

מקור קידושי ביאה - כתיב "ובעלה" מלמד שאשה נקנית בביאה. ואין ללמוד בק"ו מיבמה, שאם יבמה שאינה נקנית בכסף נקנית בביאה, כ"ש אשה שנקנית בכסף נקנית בביאה, (ואין לומר אמה העבריה תוכיח, שהרי אין קנינה לשום אישות ולכן לא שייך בה ביאה), דמה ליבמה שכן זקוקה ועומדת מחמת קידושי המת ואין הביאה באה אלא לגמור. רש"י. וכן ביארו התוס' (ד"ה מה ליבמה) בשם ה"ר אלעזר משנזא, ור"י מבאר שזקוקה ועומדת היינו לביאה, ולב' ביאורים אלו מיושב למה אין לומר כל זה אכניס בק"ו, שכיון שהזיקה לא מועילה לגבי כסף ומי"מ נקנית בביאה, כ"ש אשה שנקנית בכסף תיקנה בביאה. עוד כתבו התוס' (ד"ה ובעלה) שאין ללמוד מדכתיב "כי יקח", ויקחה זה לשון ביאה כדכתיב לגבי עריות "ואיש אשר יקח את אחותו" וכדו', דסתם קיחה אינה ביאה, ורק היכא שא"א לפרש בענין אחר הכונה לביאה.

ה. מקור קידושי שטר - כתיב "ויצאה..." והיתה" - הוקשה הויה ליציאה, כמו שיציאה בשטר אף הויה בשטר. וא"א ללמוד שמתגרשת בביאה, שהרי להתרחק ממנה הוא מגרשה, ועוד שרגילות לגרש מפני שמצא בה ערות דבר ואז יש לפרוש מביאה. (תוד"ה מה). ואין ללמוד ק"ו מכסף, שאם כסף שאינו מוציא מכניס, כ"ש ששטר שמוציא יכניס, דמה לכסף שכן פודים בו הקדש ומעשר שני, משא"כ שטר אם כתב שטר על מעות פדיון אינו פדוי דכתיב "ונתן הכסף וקם לו". ואין לומר כל זה אכניס בק"ו, דלא אמרינן הכי בחומרא הכתובה בתורה. ואין ללמוד ק"ו מקרקעות (שאשה מתקדשת בקרקע ואינה מתגרשת בקרקע), דאיכא מופרך מה לקרקעות שקונים מטלטלין רגבן, ואין לומר מטלטלין יוכיחו, דמה למטלטלין שכן פודים בהם הקדש. (תוד"ה שכן). ואין לומדים מ"ויצאה והיתה" שתתגרש בכסף, דאין סניגור נעשה קטיגור, שהרי טבע הכסף הויה משתנה בין יציאה להויה, שאע"פ שפרשם על מה הוא נותנן אינו נזכר בתוכו אם להכניס או להוציא, (והכסף שרוצים ללמוד לגירושין היה ניתן ע"י הבעל כמו בקידושין, משא"כ אמה עריה שספס הפדיון ניתן על ידה ולא ע"י האדון. תוד"ה סניגור). אבל בשטר יש שינוי בין יציאה להויה, שהרי כתוב בשטר דברים אחרים. ולרבא לומדים שאינה מתגרשת בכסף מדכתיב "וכתב לה" –בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף, ולא אמרינן שהפסוק בא למעט שאינה מתקדשת בשטר, שהרי הוקש הויה ליציאה, ויותר מסתבר ש"וכתב לה" דאיירי בגירושין ממעט גירושין, מאשר לומר שזה ממעט קידושין. וריה"ג לומד מ"ספר כריתות" שאין דבר אחר (כסף) כורתה. ורבנן לומדים משם שצריך דבר הכורת בינו לבינה, שאם התנה שלא תלך לבית אביה לעולם אין זה כריתות שכל ימיها היא נאגדת לקיים תנאי זה מחמתו, (דאפי' מת אביה אסורה להכנס לביתו, דיוציא חלציו של אביה קרויים בית אביה. תוד"ה על מנת), אבל אם התנה לל' יום הוי כריתות אפי' מיד, והיא תקיים התנאי, וריה"ג לומד דין זה מדכתיב כריתות ולא כרת, ולרבנן לא לומדים משינוי זה.

למה לא לומדים קנייני אשה מצד השוה - אין לומדים שטר צד השוה מכסף וביאה שקונים בעלמא וקונים כאן, דמה לכסף וביאה שכן הנאתם מרובה. ואין לומדים ביאה מכסף ושטר, דמה לכסף ושטר שכן קניינם מרובה שקונים קרקעות ועבדים. ואין לומדים כסף משטר וביאה, דשטר וביאה מצינו שהם מועילים בעל כרחא, ביאה ביבמה ושטר גירושין, וכסף אף שהוא מועיל בעל כרחא של אמה העבריה שאביה מוכרה שלא מדעתה, מ"מ באישות לא מצינו שהוא מועיל בעל כרחא. וביארו התוס' (ד"ה שכן) שאף שהאב מקדש את ביתו הקטנה בכסף בעל כרחא, מ"מ הרי סופה להנשא, ואם היה בה דעת היותה מתרצית, אבל למכרה לא היתה מתרצית. והתוס' ביארו שסכף בע"כ היינו מה שהאדון מיעידה בע"כ של אב ובע"כ של בת, שאף שצריך לידעה שלשם קידושין מייעדה, א"צ שהיא תסכים, וכסף זה לא נחשב אישות, כיון שמתחילה הוא ניתן עבור המכירה, ומה שהאב מקבל קידושין בע"כ, לא חשיב בע"כ, כיון שהאב עומד במקום ביתו.

אם אשה מתקדשת בחופה - לרב הונא חופה קונה מק"ו מכסף, למסקנת הגמ' הק"ו הוא דכסף שאינו גומר אחר כסף להוציאה מרשות אביה למעשה ידיה וירושתה קונה, חופה שגומרת אחר כסף ליורשה ולהפר נדריה אינו דין שתקנה. ולא אמרינן דיו שחופה תועיל רק אחרי כסף, דס"ל כרבי טרפון דהיכא דמיפריך ק"ו לא אמרינן דיו. (תוד"ה חופה). (ואין הק"ו ממה שכסף אינו מאכיל בתרומה, שהרי מדאורייתא ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, ורבנן גזרו שלא תאכל שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותשקנו לאחיה ואחיותיה). ואין לפרוך מה לכסף שכן פודין בו הקדשות, דביאה תוכיח, ואף שביאה קונה ביבמה כסף יוכיח, ואף שכסף וביאה הנאתם מרובה, שטר יוכיח. והגמ' שואלת מה להנך שכן ישנם בע"כ ביאה ביבמה שטר בגירושין וכסף באמה העבריה (עיין לעיל בדברי התוס' ד"ה שכן. ומה שהאדון כונס לחופה אחרי היעוד, זה מהני דזווקא בעושה מדעת. תוד"ה רוב הונא), ורב הונא סובר ששטר באישות לא מצינו שמועיל בע"כ, ואפי' מועיל כאן ואף בע"כ כגון בא המקבל קידושין לבתו קטנה. ורבא סובר שחופה אינה קונה, וכדאשכחן במתני' שהאשה נקנית בג' דרכים ולא בד' דרכים, (ולא ילפינן מחופה שכסף יגמור, דלא אשכחן שחופה גומרת אלא אחרי כסף, ומאי אולמיה האי כסף מהאי כסף. תוד"ה חופה). ורב הונא סובר שכתוב במתני' רק דברים המפורשים בתורה.

נתינה ואמירה בקידושין

נתבאר לעיל שאשה נקנית בכסף שטר וביאה, ומנלן, והנה המקדש בשטר צריך לכתוב לה בשטר הרי את מקודשת לי, אבל בכסף או ביאה שאין שטר צריך לומר לה נוסח זה בזמן מעשה הקידושין. ובגמ' יבואר אלו לשונות משמעותם שהבעל קונה את האשה בקינן אישות והם מועילים לקידושין, והאם מועיל עסוקים באותו ענין, והאם מועיל שהאשה תתן את הכסף או תאמר את נוסח הקידושין.

ה: מי צריך לתת את הכסף, ומי אומר לשון קידושין-

כיצד האשה מתקדשת בכסף, נתן לה כסף או שוויו, ואמרו לה הרי את מקודשת או הרי את מאורסת או הרי את לי לאינתי, הרי זו מקודשת. ואם היא נתנה ואמרה הריני מקודשת לך וכו', אינה מקודשת דבעינן "כי יקח איש". ואם הוא נתן דמדי לכי יקח איש והיא אמרה ודמי לתקח אשה לאיש, ללישנא קמא לא הוי קידושין, וללישנא בתרא ספיקא היא וחייישין מדרבנן שאם בא אחר וקידשה צריכה גט משניהם. ואם היא נתנה והוא אמר, באדם חשוב מקודשת כמבואר לקמן ז. ז. תוד"ה הא נתן הוא.

אלו לשונות מועילים לקידושין - האומר לאשה הרי את מקודשת, הרי את מאורסת, הרי את לי לאינתי, מקודשת, ולמ"ד ידים (ב-ית יד, אחיזת הדבר) שאין מוכיחות לא הווין ידים (וכדס"ל לשמואל שהאומר "אהא" אינו נזיר, דדילמא כוונתו שיהיה בתענית, אף שיותר מסתבר שכוונתו לנזירות, דמסתבר שכוונתו שיהיה מיד, ואם אכל אינו יכול להיות היום בתענית, משא"כ נזירות יכול להתחיל מיד. (תוד"ה הא לאו הכי). ורק אם היה נזיר עובר לפניו שודאי כוונתו לנזירות הרי הוא נזיר) אינה מקודשת עד שיאמר "ל"י". והוכיחו התוס' (ד"ה הכא) ששיטת שמואל שידים שאין מוכיחות הויין ידים, ומקדש שלא אמר לי לא מהני, דהוי ידים שאין מוכיחות כלל, דאדם עשוי לקדש אשה לחבירו, אבל גט שלא כתוב בו מינאי, או האומר לחבירו מודרני ממך ולא אמר שאינו אוכל לך, מהני לשמואל. וכן אם אמר הרי את אשתי, הרי את ארוסתי, הרי את קנויה לי, הרי את שלי, הרי את ברשותי, הרי את זקוקה לי, הרי את לקוחתי (מלשון "כי יקח איש אשה") מקודשת.

אבל אם אמר הריני אישך, הריני בעלך, הריני ארוסך, אין כאן אפי' חשש קידושין ואינה מקודשת אפי' מספק, דכתיב "כי יקח" ולא שיקח את עצמו.

ו. הגמ' מסתפקת מה הדין באומר הרי את מיוחדת לי מלשון "הווי לבשר אחד", או מיועדת לי מלשון "אשר לא יעדה", או עזרתי או נגדתי מלשון "עזר כנגדו", או **עצורתי** י"מ מלשון עצורה ואסופה לבית, וי"מ מלשון "כי אשה עצורה לנו" (וצ"ב שהרי שם הכונה עצורה מאתנו. רש"י. והתוס' ביארו שהכונה שהיתה עצורה מתמול שלשום אבל כעת הם טהורים). או **צלעתי**, או סגורתי מלשון "ויסגור בשר", או תחת', או תפושתי. הגמרא מבארת שהספק הוא במדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה, ונתן לה ואמרו לה לשונות אלו, והספק הוא אם כוונתו לקידושין או למלאכה, אבל אם לא היו עוסקים בקידושין, מניין תדע האשה למה כוונתו ואפי' הם לשון קידושין אינה מבינה זאת כדי שתתגרצה.

האומר חרופתי ביהודה מקודשת, שכן ביהודה קורין לארוסה **חרופה**, אבל בשאר מקומות אינה מקודשת, ואע"ג דכתיב "והיא שפחה נחרפת לאיש" הכונה יחוד בעלמא, (ומעיקרא ס"ד דקרא איירי בחציה שפחה וחציה בת חורין ששייך בה צד קידושין).

עסוקים באותו ענין - היה מדבר עם האשה על עסקי גיטה וקידושיה ונתן לה גיטה או קידושיה ולא פירש, לרבי יוסי מקודשת, דסתמא לשם קידושין נתן והיא קיבלה לשם כך. ולרבי יהודה אם לא פירש שנותן לשם קידושין אינה מקודשת. ולרבי דזווקא בעסוקין באותו ענין עד שעת נתינה מהני. ולר"א בר"ש מהני אף במדברים מענין לענין באותו ענין, והיינו דבר שאינו עצם הקידושין, אבל הוא מצרכי זיווגם. והלכה כרבי יוסי שמקודשת, ומי שאינו יודע אפילו דבר זה, הוא בכלל מה שאמר שמואל שכל מי שאינו יודע בטיב הלכות גיטין וקידושין לא יאה לו עסק עממה להיות דיין בדבר, שמא יתיר איסור ערוה, וזהו מעוות שאינו יכול לתקון. רש"י. ודבר מצוי הוא, ולכן צריך להודיעו דין זה. (תוד"ה אפי'). והרי"ר עזריאל פ"ו (תור"ה לא) שמי שאינו בקי צריך להזהר שלא לדבר עם הנשים על עסקי קידושין, שמא יתקדשו באמירתו או בנתינתו ולא ידע שהיא מקודשת.

לשונות גירושין ושחרור - נתן גט לאשתו ואמרו לה הרי את משולחת, הרי את מגורשת, הרי את מותרת לכל אדם, הרי היא מגורשת, אבל אם אמר איני אישך, איני בעלך, איני ארוסיך, אין כאן אפי' חשש גירושין ולא נפסלה לכהונה, דכתיב "ושלחה" ולא שישלח את עצמו.

ז. ואם אמר לה והיינו שכתב בגט הרי את בת חורין לא אמר כלום שאין זה לשון גירושין, וכן אם אמר לשפחתו הרי את מותרת לכל אדם לא אמר כלום, שאם עושה אותה בת חורין הרי אינה מותרת לעבדים, משא"כ בגט שהוא מתיר אותה לכל מי שהיתה אסורה מחמתו. אבל אמר לאשה הרי את לעצמך, מגורשת, ולא אמרינן

שכוונתו רק לענין מלאכה, דאם זה מועיל בעבד כנעני שגופו קנוי, כ"ש שיועיל באשה שאין גופה קנוי.

ואם אמר לעבדו אין לי עסק בך הרי הוא משוחרר ומותר בבת חורין, דכוונתו לגמרי אפי' לשחרור גופו ולא למלאכה, וכמו שמצינו שהמוכר עבדו לעכו"ם יצא לחרות וקונסים אותו לפדותו עד עשרה בדמיו כיוון דאפקעיה ממוצו, וצריך גט שחרור מרבו ראשון כדי להתירו בבת חורין, דעכו"ם אינו קונה גופו דכתיב "מהם תקנו". ואמרו רשב"ג שאם כתב לכשתברח מן העכו"ם אין לי עסק בך, ואח"כ מכרו לעכו"ם א"צ גט שחרור, ומבואר שאין לי עסק בך הוא לשון שחרור. אבל אין רוצה לומר שמעכשיו אין לו עסק בו, דא"כ מיד הוא מתחייב במצות, והרי לא יוכל לקיימם בבית העכו"ם. תוד"ה כשתברח.

דינים שונים בדרך קנין אשה ושאר קניינים

האשה נקנית בכסף, בדומה לקנין קרקעות וכדומה. ישנם אופנים שבהם אין נתינה גמורה של כסף מיד הבעל ליד האשה, או מיד הקונה ליד המקנה, כגון המקדש במלוה, או מתנתה ע"מ להחזיר, או נתינה ליד אדם אחר או מיד אדם אחר עבור קידושין או מכר. והגמ' הלך מבארת באלו אופנים חל הקנין ובאלו אופנים לא חל הקנין.

המקדש במלוה שאמרו לה התקדשי לי במלוה שהלויתך כבר, אינה מקודשת, דלא יהיב מידי בשעת קידושין, דמלוה להוצאה ניתנה, וילפינן קיחה קיחה משדה עפרון שצריך לתת דבר בשעת הקידושין. וכן אם מקדשה בריבית של המלוה שכבר הלוח לה לפני כן אינה מקודשת, והוי ריבית גמורה. אבל אם קידש בהנאת מלוה והיינו בהרווחות זמן ההלוואה, ואמרו לה התקדשי בהנאה זו שהיית נותנת פרוטה לי או לאדם אחר שיפייסני על כך, מקודשת, אבל אסור לעשות כך מפני הערמת ריבית, אך לא הוי ריבית גמורה, כיון שלא קצץ שום דבר תמורת הרווחת הזמן, ולא קיבל ממנה כלום. וכ"ש שאם מחל את כל המלוה ומקדשה בתנאת מחילה מקודשת. רש"י.

שיטת התוס' (ד"ה דארווח) שאם המלוה מקדש בהרווחות הזמן הוי ריבית גמורה, כיון שהמלוה הרוויח שאינו צריך לתת לה פרוטה עבור הקידושין. אלא מדובר שהמקדש אינו המלוה, אלא ההמקדש נותן פרוטה למלוה כדי שירוייה לה את הזמן, ומקדש את האשה באותה הנאה, ואף שלא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלוה למלוה, היינו דזווקא כשאין הלוח נותן כלום לאותו אדם, אבל כשהוא נותן אסור, מפני שאותו אדם נראה כשליה של הלוח. וה"ה דהכיך שאדם נותן פרוטה למלוה כדי שילוח לה מעות, יכול לקדשה באותה הנאה.

מתנה על מנת להחזיר-

שיטת רבא שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ועל כן הנותן לחבירו אתרוג ע"מ שיחזירו לו ונטלו, אם החזירו יצא, (וכתבו התוס' (ד"ה לא) שא"צ כאן תנאי כפול, כיון שודאי כל הנתינה היא כדי שיוכל לצאת ידי חובת אתרוג. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואם) שמה שמצינו שר"ג נתן אתרוג לרבי יהושע ע"מ להחזיר, ורבי יהושע לא החזירו אלא נתנו לר"ע, ור"ע החזירו אחרי שיצא בו, דעתו של ר"ג הייתה שיחזור לידו אחרי שכולם יצאו בו. ואם לא החזירו לא יצא דהוי גזל למפרע. והקשו התוס' (ד"ה לא) דאינא בגיטין (ע"ה). שהנותן גט לאשה ע"מ שתחזיר לו את הנייר אינה מגורשת, דבעינן שהתנאי והמעשה לא יהיו באותו דבר. ותיצרו שלמסקנת הסוגיה שם אין זה הטעם שאינה מגורשת. אי נמי דזווקא כשהתנאי סותר את המעשה לא הוי תנאי, וס"ד התם שכל האומר ע"מ לאו כאומר מעכשיו, וא"כ אינו מגרש עד שתחזיר לו את הנייר, ואז אינה מגורשת כיון שאין הנייר שלה, אבל רבא סובר שכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי).

וכן מתנה ע"מ להחזיר מועילה לקנין (כגון קרקע שהיא נקנית בכסף), ולפדיון הבן, וכן הנותן תרומה ע"מ להחזיר יצא ידי נתינה ומוכרה להנשים והדמים שלו, אבל אסור לעשות כך מפני שבשכר זה יתן לו שאר תרומותיו, והוי ככהן הקונה תרומה בשכרו, ונראה ככהן המסייע בבית הגרנות.

המקדש אשה במתנה ע"מ להחזיר אינה מקודשת, מפני שאין אשה נקנית בחליפין וזה דומה לחליפין שאינו אלא אווחו בו ומוחזירו. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה לרב) שגם בחליפין יכול המוכר לקחת את הסודר לעצמו. וכיארזו בשם ר"י שמדאורייתא אשה נקנית במתנה ע"מ להחזיר, ורבנן הפקיעו את הקידושין, כיון שיש לחוש שיאמרו שאשה נקנית גם בחליפין, כיון שבקנין חליפין נהגו להחזיר את הסודר.

ז. דין ערב - אשה שאמרה לאיש שיתן מנה לאדם אחר והיא תתקדש לו, וכשנתן לו אמר לה התקדשי לי, מקודשת, כמו שמצינו בתורה שערב משתעבד למלוה אע"פ שלא הגיע הנאה לידו.

דין עבד כנעני - הנותן מנה לאשה ואמרו לה שתתקדש לפלוני והוא שלוחו, מקודשת, אע"פ שהמזמן לא של המשלה, כמו שעבד משתחרר ע"י שאחרים פודים אותו בממונם אע"פ שהוא לא מתחסר.

דין שניהם - אשה שאמרה תן מנה לפלוני ואתקדש לאותו פלוני במנה שתתן לו בשבילי, מקודשת מדין ערב ועבד כנעני יחד, אע"פ שלא הגיעה הנאה ליד האשה, והמקדש לא התחסר.

קבלת אדם חשוב - אשה שנתנה כסף לאיש ואמרה לו שהיא תתקדש לו והוא קיבלו ואמרו התקדשי לי בכך, אינה מקודשת, דנכסים שאין להם אחריות מטלטלין נקנים אגב

נכסים שיש להם אחריות קרקעות, בכסף שטר וחזקה, אבל נכסים שיש להם אחריות אינם נקנים אגב נכסים שאין להם אחריות. (שיטת רש"י שד"ן קידושין כד"ן קנין קרקע, אדאם הוקש לקרקע דכתיב "והתנחלתם אותם לרשת אחוזה". והתוס' הקשו שרק בעבד יש מ"ד שהוקש לקרקע, אבל בן חורין לא הוקש לקרקע, ולכן ביארו שכוונת הגמ' שאף נכסים שאין להם אחריות אינם נקנים אגב נכסים שאין להם אחריות. אי נמי כיוון שקנין אשה נלמד משדה א"כ אם אשה נקנית באגב בהכרח שגם שדה נקנית באגב). ואם המקבל הוא אדם חשוב שאינו גריל לקבל מתנות מקודשת, דבההיא הנאה שמקבל ממנה והיתה נותנת פרוטה לאדם שיפייסו על כך גמרה ומקניא נפשה.

הקניינים הנ"ל מדין ערב ועבד כנעני וד"ן שניהם מוועילים גם לענין קנין ממוון -מכירת שדה. וצריכא, דאשה טב למיתב טן דו וכו' וניחא לה בכל דהו ואפי' בטובת הנאה בעלמא, וממוון איתיהיב למחילה.

קידושי חצי איש ואשה

הנה בכל הקניינים שי"ך לקנות חצי מהדבר הנקנה, בין בקרקעות בין במטלטלין, וכן בעבד שי"ך שיהיה עבד של שותפין, או אפילו חצי עבד וחצי בן חורין. הגמ' מבארת האם בקידושין שי"ך קידושין לחצאין.

לאב"י כמו שהאומר חצי"ך מקודשת לי אינה מקודשת, דאמר קרא "אשה" ולא חצי אשה, ה"ה שהאומר התקדשי לי לחצי אינה מקודשת, דאמר קרא "איש" ולא חצי איש. ולרבא דווקא האומר חצי"ך מקודשת לי אינה מקודשת, דאיתתא לבי תרי לא חזיא, וא"כ לא קידש אלא חצי וחציה נשאר לאחר, אבל האומר התקדשי לי לחצי" מקודשת, כיון שהוא יכול לקדש שתי נשים, וכוונתו שיוכל לקדש עוד אשה.

ולא אומרים שיתפשטו הקידושין בכולה במקדש חצי אשה, אע"פ שמקודשת הוא לשון הקדש (אבל בשאר לשונות לא היה לגמרא צד שיתפשטו הקידושין, שהרי בקרבן זה נלמד מ"כ לא אשר יתן ממונו" ולגבי אשה אין מקור שיתפשטו הקידושין. תוד"ה ונפשטו) אף שמצינו שהמקדיש רגלה של עולה חלה קדושת עולה על כל הבהמה, וי"א שרק במקדיש אבר שהנשמה תלויה בו חלה קדושת עולה על כל הבהמה, אבל במקדיש רגל לא, אלא ימכרנה לצרכי עולות חוץ מדמי הרגל שהקדיש, ומי שאמר הרי עלי עולה כמו שאמצאנה יוכל לאצאת בה, אבל סתם אילו יוצא בה, כיון שהסירה. (תוד"ה ואפילו), והכא הוי כאבר שהנשמה תלויה בו. שאני הכא שיש דעת אחרת שהיא מעכבת את התפשטות הקידושין, ודמי לבהמה של שני שותפין, שאין הקדושה חלה על החצי השני של הבהמה, וכדלהלן.

במהה של שני שותפין שהקדיש אחד מהם חציה לא
חלה קדושה על הכל, ואם חזר ולקחה והקדישה, קדושה, אבל אינה קריבה אלא תימכר ויקריב אחרת בדמיה, דס"ל שבעלי חיים נדחים, ודלא כמ"ד שבעלי חיים שנדחו וחזרו ונראו כשרים להקרבה, שלדבריו אם חזר לקנה את החצי השני מקריבים את הבהמה, וס"ל שדיחוי מעיקרא הוי דיחוי, ודלא כמ"ד שאין דיחוי אלא כשהיה ראוי מעיקרא. וס"ל שיש דיחוי בדבר הקדוש קדושת דמים, כגון בזה שמתחילה לא הקדישה לדמיה, שהרי אינה ראוי לקרב לחצאין, ולא אמרינן שאין דיחוי אלא בדבר שהוקדש לגופו ליקרב. ואם החליף אותה בבהמה אחרת נעשית השניה תמורה, וגם היא אינה קריבה כיון שבאה מכח קדושה דחיה. וכתבו התוס' (ד"ה וחזר) שגם במהה של שני שותפין שכל אחד הקדיש חציה קדושה ואינה קריבה, אמנם אינה עושת תמורה, ושותפין אינם ממירים. עוד כתבו התוס' (ד"ה שמע מינה) ששי"ך דיחוי מעיקרא שאינו דיחוי בדמים, כגון אכל חלב ונתחייב קרבן, ואח"כ עבד עבודת כוכבים, ואח"כ הפריש קרבן, שהוא דחוי מעיקרא משום "זבח רשעים תועבה", וחזר בו. וכן שי"ך דיחוי בקדושת דמים בדבר שאינו דחוי מעיקרא, כגון המפריש נקיבה לפסחו וילדה זכר, לרבנן ירעה עד שיסתאב זימכר ויביא בדמיו פסח, (ולר"ש הוא עצמו יקרב פסח), שזה קדושת דמים כיון שאין פסח בא מנקיבה, ואינו דיחוי מעיקרא כיון שהולך ראוי לקרבה. ומסתמא מקדש שעשיר שהפריש קן (תורים או בני יונה) במקום כבשה שהיא קרבן עשיר, והעני, לרב אושעיא הואיל ונדחה ידחה, והגמ' שואלת שבה אפי' רבנן מודים שאינו נדחה, כיון שאין קדושת דמים חלה בעופות, ורק בפסח ס"ל לרבנן דכיון ששי"ך בה קדושת היום, מינו שחלה עליה קדושת חלה מעלה עליה קדושת הגוף. עוד כתבו התוס' שיש ספרים דגרסי קדושת דמים מדחה, והיינו שדוחה תמורתה מליקרב, ולא נהייא.

ז: ספיקות בד"ן מקדש חצי אשה-

הגמ' מסתפקת מה הדין אם קידש חצי אשה בחצי פרוטה וחצי השני בחצי פרוטה, אם אינה מקודשת כיון שקידש בחצי פרוטה, או שכוונתו גם בחצי פרוטה הראשונה להיות מונה והולך ולעשות הכל יחד, שהרי חצי פרוטה אינו מועיל.

ואם תמצא לומר שהוא מונה והולך ומקודשת, יש להסתפק מה הדין אם קידש כל חצי אשה בפרוטה, דשמא כיון שנתן פרוטה יש כאן ב' מעשים נפרדים וטעה לומר שמתקדשת לחצאין, או שכיון שדעתו לגמור היום את הקידושין זה מעשה אחד. וכתבו התוס' (ד"ה חצי"ך) שכיון שנתבאר לעיל שהמקדש חצי אשה בלשון

קידושין לא פשטו הקידושין בכולה מפני שהיא מעכבת, א"כ הכא שאינה מעכבת פשטו הקידושין בכולה, וספק הגמרא הוא רק במקדש בלשון מאורסת וכדומה.

ואם תמצא לומר שדבר שדעתו לגמור היום זה מעשה אחד, יש להסתפק מה הדין אם אמר לה בפעם אחת (תוס') חצי"ך בפרוטה היום וחצי"ך בפרוטה למחר, האם כיון שהחצי השני הוא רק למחרת זה שני מעשים נפרדים, או שכוונתו שיתחילו הקידושין היום ויגמרו למחר.

וכן יש להסתפק באומר שני חצי"ך בפרוטה, אם כוונתו למעשה אחד שהרי אמר זאת יחד, או שאין אשה מתקדשת לחצאין כלל.
תיקו.

ספיקות בד"ן פרוטה לקידושין-

הגמ' מסתפקת אם אב יכול לקדש ב' בנותיו שהן קטנות שהאב זוכה בקידושיהן (אבל בגדולות והוא שליח ודאי לא מהני, דלא עדיף שליח ממשלחו. תוד"ה שתי) לשני בנים של אדם אחר שהם גדולים ועשו את אביהם שליח לקדש, בפרוטה אחת, כיון שהנותן נתן פרוטה, והמקבל קיבל פרוטה (לאו דווקא, שהרי שליח ודאי צריך לקבל פרוטה לכל אחד, אלא הצד שחלים הקידושין הוא שעיקר הקפידה הוא בקבלה ולא בנתינת. ואיירי שבכיר לאיזה מהם הוא מקדש כל בת, דאי לאו הכי הוו קידושין שלא נמסרו לביאה. תוד"ה שתי). או שאין זה מועיל כיון שצריך פרוטה בכל מעשה קידושין.

וכן יש להסתפק אם אפשר לקדש בתו יחד עם מכירת פרתו או קרקעו, כשנתן פרוטה אחת, דכוונתו שהבת בפרוטה והפרה במשיכה או הקרקע בחזקה שהרי הוא יודע שבפחות מפרוטה לא חלים הקידושין, או שכוונתו פרוטה לשני הדברים ולא מהני.

תיקו.

אם שוה כסף צריך שומא

נתבאר לעיל שהאשה מתקדשת בכסף ובשוה כסף. הגמרא כאן זנה האם כשהבעל מקדש בשוה כסף האשה צריכה לדעת כמה שוה הדבר שהיא מתקדשת בו, או לא.

המקדש בשיראי שאין שוויים ידוע, אם אמר לה את שוויים הרי את מקודשת לי בחמישים זוז וחי לך אלו בדמיהם, ולא היה שוים כמו שאמר לה, לכו"ע אינה מקודשת.

ואם היו שוים כמו שאמר ולא שמאום לפני כן, לרבה א"צ לשום את שוויים, שהרי הם שוים כמו שהוא אמר, ולרב יוסף צריך לשום את שוויים לפני שתקבלם (רש"י ותוס'), שכיון שאין האשה בקיאה בשומא לא סמכה דעתה.

ואם אמר להם שמקדשה כמו שהם שוים, ללישנא קמא לכו"ע מקודשת, ואינם צריכים שומא שהרי אינם שווים פחות מפרוטה, וללישנא בתרא אף בזה סובר רב יוסף שאינה מקודשת, דבעינן שוה כסף דומיא דכסף דבקידושין כתיב כסף, ושוה כסף ככסף מדכתיב "ישיב", הלכך בעינן שיהיה כמו כסף, דקי"ן.

והלכתא שיראי א"צ שומא (ט). ואומר ר"ת (תוס' שם ד"ה והלכתא) שדווקא שיראי ששומתם ידועה קצת ואין רגילים לטעות בה, א"צ שומא, אבל דברים שטועים הרבה בשומתם, כגון אבנים טובות ומרגליות, צריכים שומא, דלא סמכה דעתה. ולכן נהגו לקדש בטבעת שאין לה אבן.

ת. רב יוסף מביא ראיה לדבריו מדאיתא בברייתא בד"ן עבד עברי, "מכסף מקנתו" בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים. וכיון שהתורה מרבה שוה כסף מ"ישיב", ובפחות משוה פרוטה אף בכסף אינו קנוי, בהכרח כוונת הברייתא בשוה יותר משוה פרוטה, אלא דלא קייצי, וכוונת הברייתא שאינו נקנה בתבואה וכלים אא"כ קצץ דמיהם. ורבה מיישב שכוונת הברייתא שעבד עברי אינו נקנה בתורת תבואה וכלים והיינו חליפין, (אמנם עבד כנעני נקנה בחליפין. תוד"ה ומאי), ולרב נחמן שאומר שפירות לא קונים בחליפין, צ"ל שאין בהם שוה פרוטה, והוא אמינא דכיון דמקרבא הנאתיהו גמור ומקני נפשיה, קמ"ל.

רב יוסף מביא ראיה נוספת לדבריו מדאיתא בברייתא שאם אמר עגל זה או טלית זו לה' סלעים של פדיון בני לא אמר כלום אפי' נתנו להן, עד שיאמר עגל זה בחמש סלעים לפדיון בני, וכן בטלית. ובהכרח איירי שהם שוים ה' סלעים, דאל"כ אף באמר בה' סלעים אינו פדוי, ובהכרח שהחסרון הוא דלא קייץ. והגמ' דוחה דאיירי שאינם שוים ה' סלעים, והכחן אומר לדידי שוה לי, כדמצינו שרב כהנא קיבל סודר לפדיון הבן ואמר לדידי שוה לי ה' סלעים, (וצ"ל שרב כהנא היה כהן ואינו רב כהנא שמבואר בפסחים מ"ט. שלא היה כהן, אי נמי אשתו היתה כהנת ובשבילה היה לוקח, כדאיתא בחלוין קל"ב שרב כהנא אכל בשביל אשתו. תוד"ה רב כהנא), אמנם דווקא בכגון רב כהנא שהוא גברא רבה שאינו הולך בגילוי הראש, (וכמו שמצינו שמר בר רב אשי קנה סודר ששוה י' בג"ג) מהני, אבל באדם אחר לא, ולא דמי למתנה ע"מ להחזיר שנתן דבר ששווי' ה סלעים. תוד"ה אבל.

המקדש במנה ונתן לה דינר- האומר התקדשי לי במנה, ונתן לה רק דינר, מקודשת מיד בתנאי שישלים לה את המנה, דכוונתו שתתקדש בדינר ע"מ שישלים לה למנה, וכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי. ואם אמר לה התקדשי במנה זו דעתה על כולו ואינה מקודשת עד שישלים כל המנה, ואם נמצא המנה חסר דינר או דינר של נחושת (ולא ראתה אותו, כגון בלילה או שהיה בין המטבעות האחרים), אינה מקודשת, ואם נמצא דינר רע (והוא יוצא ע"י הדחק), מקודשת, ויחליף. ולרב אשי היכא שהיה מונה והולך אף במנה סתם אינה מקודשת עד שישלים את כל המנה, אבל אם לא נתן לה אלא דינר וקיבלתו, ודאי קיבלתו לשם קידושין, וע"מ שישלים תנאו.

קידושין וקנינים במשכון

ח: האומר התקדשי לי במנה, ונתן לה משכון אינה מקודשת, דאין כאן לא מנה ולא משכון שכיון שאין כאן מנה אין המשכון שוה כלום שאין המשכון מתנה. רש"י. ובתוס' (ד"ה מנה) ביארו שאינה מקודשת כיון שהכסף אינו בעין, והמשכון לא ישאר ביד האשה, ורק אם מקדשה במשכון ואומר שהוא ישאר שלה מקודשת.

וכן הדין בקונה שפחה בכסף ונתן על זה משכון, ונ"מ שאם התייקרה השפחה צריכים לשלם לפי המחיר עכשיו. וכתבו התוס' (שם) שגם האומר לחבירו אתן לך מנה במתנה, והניח לו משכון על זה, לא קנה המנה במשיכת המשכון. ור"ת סובר שאם הוסיף ואמר שלא יחזיר את המשכון עד שיתן לו את המנה, יכול לעכב המשכון עד שיתן לו את המנה. ולפי זה מה שמצינו (ב"מ ע"ה): שהשוכר פועלים ובאה חבילה לידו וחזרו בהם הפועלים והוא דבר האבד, שוכר עליהם עד ארבעים וחמישים זוז, שאני התם שגרמו לו הפסד, אי נמי החבילה אינה רק משכון אלא היא קנויה לו. ולענין התחייבויות בשידוכים מסתפקים התוס' אם צריך להקנות דבר בגוף המשכון, או שכיון שכשאחד חזר בו השני מתבייש א"צ להקנות.

ואם קידשה במשכון של אחרים שהיה ביזו, וקידשה בחוב שיש לו עליה, מקודשת כיון שהמשכון עצמו קנוי לאשה, כדרבי יצחק דס"ל שבעל חוב קונה משכון (שיטת רש"י שקנאו להתחייב באונסים, ולתוס' (ד"ה מנין) ר"מ ורבי יהודה נחלקו אם דינו כשומר חנם או כשומר שכר, ור"מ סובר רכבי יצחק שחייב בגניבה ואבידה, אבל באונסים פטור לכו"ע. עוד כתבו התוס' (ד"ה משכון) שאף שרבי יצחק איירי במשכון שלא בשעת הלואה, מ"מ כיון ששלא בשעת הלואה קנאו קנין גמור עד שיפדה, אף משכון בשעת הלואה אלים שעבודיה להחשיבו ממוון לקידושין וקניינים, וכן לענין שלא תשמטנו שביעית, וכן לענין שאם חמץ של ישראל ממושכן לנכרי אינו נאסר לאחר הפסח). דכתיב "ולך תהיה צדקה", ואם לא קנאו אין צדקה בהחזרתו, ואין לומר שהצדקה היא במה שמחזיר לו לשכב עליו, דהדיק הוא מדכתיב "וברכך", ואם לא קנאו הברכה היא ריבית דברים. וי"מ שאינו נחשב צדקה אלא מי שנותן משלו. (תוד"ה צדקה).

גמירות דעת בקידושין

הנותן לאשה כסף או שוה כסף ואמר לה שתתקדש לו בהם, והאשה קיבלתם בשתיקה, מקודשת, מפני שע"י שתיקתה רואים שהיא מסכימה להתקדש לו, אמנם יש אופנים שהאשה מראה שאין בדעתה להקדתיב "וברכך", ואם לא קנאו הברכה היא ריבית דברים. וי"מ שהתקדש או לא, וכפי שיבואר להלן.

האומר התקדשי לי במנה **והאשה זרקה את המנה** לפניו אינה מקודשת, דאמרה לו לא בעינא. וכן אם זרקה אותו בפניו למקום האבוד אינה מקודשת, אע"פ שחייבת בתשלומין, ולא אמרינן שבאה לבדוק אם הוא כעסן.

המקדש במנה ואמרה לו **שיתנם לאביה או לאביו** או לפלוני אינה מקודשת, ואינה מקודשת מד"ן ערב דשאני התם שהיא אמרה לו כך מעיקרא, אבל כאן היא מושטה בו לומר תן מעותין לאחרים (רש"י ותוס'). ואם אמרה שיתנם ע"מ שיקבלום עבורה מקודשת. והחידוש באביו הוא שבע"מ שיקבלם עבורה מקודשת וסמכה דעתה עיעשה שליחותה אע"ג שאינו קרוב שלה (וי"ל שיש בזה חידוש אף יותר מאדם אחר. תוד"ה תנם). והחידוש באביה הוא שבסתמא אינה מקודשת. והחידוש בשניהם הוא שבסתמא אין כוונתה שיתן להם במתנה, והחידוש באדם אחר הוא שבע"מ שיקבלם עבורה מקודשת וסמכה דעתה.

ואם אמרה **תנם ע"ג סלע** אינה מקודשת, ואם היה סלע שלה מקודשת והגמ' מסתפקת מה הדין אם הסלע הוא של שניהם, תיקו. לרש"י בסלע שלה מקודשת מפני שחצרו של אדם קונה לו, והיו זה כמו שהיא קיבלה. ולתוס' (ד"ה אם) א"כ בסלע של שניהם שאינה קונה ודאי לא מהני, אלא בסלע שלה מקודשת דסמכה דעתה, ובשלו לא סמכה דעתה, ובשל שניהם ספק.

ואם נתן לה ככר ואמרה **שיתנו לכלב** אינה מקודשת, ואם היה כלב שלה מקודשת, ואם היה רץ אחריה לנושכה, הגמ' מסתפקת אם מתקדשת בהנאה שהוא מציל אותה ממנו, או שכוונתה שיציל אותה כמו שהוא חייב לעשות. תיקו.

ואם אמר לה התקדשי לי בככר ואמרה לו **שיתן אותו לעני**, אינה מקודשת, ואפי" אם קניו סמוך עליה, דכוונתה שגם הוא חייב לפרנסו.

ט. אשה שביקשה מאדם טבעות זכוכית, ושאל אותה 'אי' 'היבנא לך מיקדשת לי' ואמרה לו '**הבה מיהבה'** (או 'אשקויי' אשקיין' ביין, או 'שדי מישדא' בתמורים, וקמ"ל שזה לא מועיל לא באוכל ולא בשתיה ולא בשאר דברים. תוד"ה כל), אינה מקודשת. ואם אמרה לו הב (או אשקי או שדי) ולא כפלה דיבורה, לרבינא מקודשת, ולרב סמא בר רקתא אינה מקודשת, (ואף שבאומרת תן מעות לפלוני ואקדש אני לך מקודשת, שאני הכא שמעיקרא ביקשה שיתן לה שלא בתורת קידושין. (תוד"ה הב). וכן הלכה.

קידושין בשטר

נתבאר בריש פירקין שהאשה נקנית בכסף שטר וביאה, ואיתא לעיל ה. שהמקור שהאשה נקנית בשטר הוא מ"ויצאה והיתה" מה 'יצאה בשטר אף הויה בשטר. ועד כאן נתבארו דיני קידושי כסף, וכעת מבארת הגמ' דיני קידוש שטר.

כיצד האשה נקנית בשטר - הבעל כותב על נייר או על חרס, אע"פ שאינם שוים פרוטה, הרי את מקודשת לי או שאר לשונות המועילים לקידושין, ונותנו לה, או לאביה מדעתה. ואם עדיין לא בגרה כותב על השטר בתך מקודשת לי וכדו', ונותנו לאביה, או לה מדעת אביה.

ואע"פ שבשטר מכר המוכר כותב שדי מכורה לך ולא הלוקח, הלכתא למשה מסיני (ולתוס' (ד"ה הלכתא) יש צד לבאר שהכונה להלכות מדינה, והיינו שכך המנהג) שבקידושין המקדש כותב ובמכר המוכר כותב, ואסמכיניהו רבנן אקראי, דבמכר תלה הכתוב במוכר דכתיב "ומכר מאחוזתו", ובקידושין תלה הכתוב בבעל דכתיב "כי יקח". וכתבו התוס' (שם) שרק שטר מכר נלמד מהלכה למשה מסיני, אבל שטר קידושין נלמד מ"ויצאה והיתה". אי נמי ילפינן מקרא שבשדה כתיב "ואקח את ספר המקנה" אלמא מוכר כותב ונותנו ללוקח, שהרי ירמיהו שאמר דבר זה קנה את השדה מיד חנמאל, ולכן הא דכתיב "שדות בכסף יקנו" קרי ביה יֶֿקנו, אבל בקידושין כתיב "כי יקח איש אשה".

נתיבת שטר על חרס - כתבו התוס' (ד"ה כתב) שכיון שאפשר למחוק ולזייף מה שנכתב על חרס, ממילא לשיטת ר"מ שעידי חתימה כרתי אין כשר שטר שנכתב על חרס, ורק לרבי אלעזר דס"ל שעידי מסירה כרתי, כשר שטר קידושין או גט או שטר קנין שנכתב על חרס, כיון שזה שטר קנין, אמנם שטר ראייה אינו כשר על חרס, ואף שגם שטר קנין או גט יכול לשמש לראיה, מ"מ עיקרו נעשה לקנין.

ט: לשמה - שטר קידושין צריך לכותבו לשמה של אותה אשה, דכתיב "ויצאה והיתה" מקיש הויה ליציאה, מה יציאה בעינן לשמה דכתיב "כתב לָהּ", אף הויה בעינן לשמה, ולא ילפינן מכסף שא"צ שיהיה המטבע טבוע לשמה ואיתקש הוויות להדד', כיון שעיקר קידושי שטר נלמדים מ"ויצאה והיתה".

מדעתה - אם כתב שטר קידושין לשמה אך שלא מדעתה והיינו שלפני הכתיבה לא נמלך באשה, (או באביה אם היא קטנה או נערה), ואח"כ הודיעה וקיבלתו, לרבא ורבינא מקודשת, דילפינן מהקש הויה ליציאה שא"צ דעתה שהרי אשה מתגרשת בעל כרחא. ולרב פפא ורב שרביא אינה מקודשת, דילפינן מהקש הויה ליציאה דבעינן דעת מקנה, וכמו שבגירושין שהבעל הוא המקנה צריך שיכתוב את הגט מדעתו, דכתיב "וכתב לה", כך בקידושין שהיא המקנה צריך דעתה.

והא דתנן אין כותבין שטרי אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם, לרבא ורבינא צ"ל דאיירי בשטרי פסיקתא התנאים שביניהם וממון שפוסקים זה לזה, וכדאמור רב גידל שאם סיכמו כמה כל אחד נותן ועמדו וקדשו, קנו באמירה בלא קנין, וקונה בההיא הנאה דקא מתחנתי אהדדי, ואין לעדים לכתוב על זה שטר אלא מדעת שניהם, דניחא להו שתהיה כמלוה על פה. וכתבו התוס' (ד"ה הן) שלא בכל מקרה קנו באמירה, לדעת רשב"ם רק אם מתוך התנאים עמדו וקידשו קנו באמירה. לדעת ר"ת רק בנישואין ראשונים שהאב מושיא את בתו קנו באמירה, לפי שיש לו קירוב דעת גדול אצל חתנו, ודווקא כשהאב פוסק ולא כשאחיה או אמה פוסקים.

קידושין בביאה

מקור קידושי ביאה ועוד דרשות

רבי יוחנן לומד קידושי ביאה מדכתיב "בעולת בעל" לומר שנעשה בעל ע"י בעילה. וס"ל שא"א ללמוד מדכתיב "ובעלה", דהו"א שצריך שיקדש בכסף לפני הביאה, דכתיב "כי יקח איש אשה (ויקחה היא בכסף, ואח"כ) ובעלה". אבל אחרי שלומדים שביאה לבד קונה, בהכרח כסף לבד קונה, דאם צריך ביאה הרי ביאה מועילה בפני עצמה), (ולפי ההוא אמינא הזו, הא דאמור רחמנא שנערה המאורסה שזינתה דינה בסקילה, לא איירי בקידשה בכסף, שהרי ללא ביאה אינה מקודשת, ואחרי ביאה היא בעולה ודינה בחנק כשאר אשת איש, דלגבי סקילה כתיב "נערה בתולה" ולא בעולה, ולא איירי בבא עליה ארוס שלא כדרכה וכיון שהוקשו משכבות להדדי קנאה, ועדיין בתולה היא, שהרי לכו"ע הבעל עושה אותה בעולה אף שלא כדרכה, אלא איירי שקידשה בשטר, ושטר מועיל ללא ביאה כיון שגומר ומוציא), ומ"ובעלה" לומד רבי יוחנן

שאמה העבריה אינה נקנית בביאה (דלא נילף מ"אם אחרת" הקישה הכתוב לאחרת שכמו שהאשה האחרת נקנית בביאה אף האמה נקנית בביאה. אבל מייבמה ליכא למילף בק"ו שאינה נקנית בכסף, דמה ליבמה שכן זקוקה ועומדת), ומדכתיב "בעולת בעל" ולא בעולת איש לומד רבי יוחנן שרק הבעל עושה אותה בעולה בביאה שלא כדרכה.

ורבי לומד קידושי ביאה מדכתיב "ובעלה". ומדכתיב ובעלה ולא ובעל לומד רבי שאמה העבריה אינה נקנית בביאה, ומדלא כתיב או בעלה לומדים שקידושין שאין מסורים לביאה כגון קידושי אחת מנשתי אחיות ואינו יודע איזו, שכל אחת אסורה שמא היא אחות אשתו, לא הוו קידושין. ומ"בעולת בעל" לומד רבי שרק בעל עושה אותה בעולה שלא כדרכה, והיינו לגבי חיוב קנס בשאינה ארוסה, אמנם לענין מיתה בנערה המאורסה, אם באו על נערה המאורסה י' אנשים שלא כדרכה ועדיין היא בתולה, הראשון בסקילה וכולם בחנק, דכתיב "ומת האיש אשר שכב עמה **לבדו**". (ורבנן ס"ל שכולם בסקילה, ולומדים מ"לבדו" שא"צ ששניהם יהיו שוים, כרבי יונתן, ודלא כרבי יאשיה שלומד מ"ומתו גם שניהם" שצריך ששניהם יהיו שוים. לרש"י הפסוק ממעט גדול הבא על הקטנה. ולר"ת צריך שיהיו שניהם באותה מיתה, ולא כל אחד במיתה אחרת, כגון הבא על קטנה מאורסה, שר"מ לומד מ"נערה" למעט קטנה, (דלא כחכמים הסוברים שנערה אפילו קטנה במשמע), ואף ש"יל שהבועל התמעט מסקילה ולא מחנק, מ"מ כיון שצריך שיהיו שניהם שוים באותה מיתה פטור לגמרי).

י. סוף ביאה קונה ולא תחילתה, דכל הבועל דעתו על גמור ביאה, ועל כן אם קיבלה קידושין מאחר אחרי שהערה בה מקודשת לשני, ואין לכהן גדול לקדש בתולה בביאה, דמשעת העראה נעשית בעולה, ואין זו בעילת אירוסין כיון שרק בסוף הביאה קנאה. והקשו התוס' (ד"ה כל) שמבואר ביבמות נ"ה: שאשה נקנית לבעלה בהעראה. והביאו ששיטת רשב"א דאיירי שעשה רק העראה ופירש מיד, קנה, דבאופן זה ליכא למימר שדעתו על גמור הביאה. ולר"ב"ם איירי במפרש שדעתו לקנות בהעראה. ושיטת ר"ת שספק הגמ' הוא אם תחילת העראה קונה או סוף העראה, אבל א"צ גמור ביאה. ושיטת רבינו ניסים נאון שביבמות מדובר שכבר קידש, אבל לקידושין בעינן גמור ביאה.

הגמ' מסתפקת אם ביאה עושה אירוסין או נישואין, ונ"מ אם הבעל יורשה ומיטמא לה ומיפר נדריה בלא אביה.

זכויות האב בביתו והבעל באשתו - האב זכאי בביתו בקידושיה בכסף שטר וביאה, וכן זכאי במציאתה, ובהפרת נדריה, ומקבל את גיטה אם גירשה בעלה מן האירוסין בעודה נערה (אבל אם נישאת, אף אם היא קטנה אין אביה מקבל את גיטה. תוד"ה ומקבל), אבל אינו אוכל פירות בחייה מנכסים שירשה מבית אבי אמה, והבעל אחרי נישואין אף אוכל פירות בחייה.

קטנה בת ג' שנים מתקדשת בביאה מדעת האב (ולפני ג' שנים הוי כנותן אצבע בעין ואינו ביאה), ואם בא עליה היבם קנאה ואם רוצה להוציאה מוציאה בגט, וחייבים עליה משום אשת איש (אם קיבל בה אביה קידושין. רש"י. ולביאור הראשון בתוס' (ד"ה וחייבין) אשת איש בכלל עריות דלהלן, והכא איירי בבא עליה יבם), ואם בא עליה אחד מכל העריות (ואפ' בהמה. תוס' שם) מומתים על ידה, והיא פטורה לפי שאינה בת עונשים, ומטמאה את בועלה ז' ימים אם היא נדה (דכתיב "ותהי נדתה עליו") לטמא משכב תחתון ואפי' עשר מצעות כעליון של זב לטמא אוכלין ומשקין, אבל אינו אב הטומאה לטמא אדם וכלים, (ובפחותה מג' שנים אינו טמא אלא טומאת ערב כנוגע בעלמא), ואם נישאת לכהן אוכלת בתרומה, ואם בא עליה פסול פסלה מן הכהונה.

אכילת תרומה בארוסה

י. לרבי יהודה בן בתירא ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה מדאורייתא, ק"ו משפחה כנענית (שאף שע"י ביאה אינה אוכלת בתרומה דאינה 'קנין כספו', וגם אינה מתקדשת בביאה, דהרי היא עם הדומה לחמור, ע"י כסף אוכלת בתרומה דכתיב 'קנין כספו הוא יאכל בו', כ"ש אשה שע"י ביאה אוכלת בתרומה, שאוכלת בתרומה גם ע"י כסף. ואין לומר יבמה תוכיח שנקנית בביאה ואינה נקנית בכסף, דהאי ק"ו אינו אלא גילוי מילתא שארוסה היא קנין כספו כשפחה. אי נמי איכא למיפרך מה ליבמה שכן אינה נקנית בכסף. (תוד"ה ומה). וגם לפי חצד שביאה אירוסין עושה ומואכילה רק ע"י חופה דכתיב "כל טהור בביתך יאכל אותה", ק"ו מיהא איתיה, שהרי שפחה אינה אוכלת אף ע"י ביאה וחופה, ומ"מ אוכלת ע"י כסף בלי חופה. ולא אמרינן דיו שחסף לא יאכל אלא אחרי ביאה, דס"ל כר"ט דהיכא דמיעפרין ק"ו לא אמרינן דיו. אי נמי היכא שאין לומדים דין חדש, כגון הכא שזה רק גילוי מילתא מהו קנין כסף, לא אמרינן דיו. תוד"ה זו). אמנם חכמים תיקנו שאין ארוסה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, משום דעולא שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותשקנו לאחיה ואחיותיה. (וכתבו התוס' (ד"ה עד) דלטעמא דעולא אוכלת בהגעת זמן הנישואין אף אם עדיין לא נישא, וכמשנה ראשונה, ולמשנה אחרונה שאינה אוכלת בהגעת זמן עד שתיכנס לחופה, לכו"ע הטעם משום סימפון.

והר"ר משה מנרבונא מפרש שגם למשנה אחרונה תחילת התקנה היתה משום דעולא, ולבסוף גזרו משום סימפון, אבל משום סימפון לבד לא היו גזורים, כיון דלא שכיח, ודבריו למשנה אחרונה אין נ"מ בקיבל מסר והלך).

ולבן בג בג מן התורה אין ארוסה אוכלת בתרומה, ואין ללמוד משפחה כנענית משום ששם לא שייך בקנייניה, ובאשה שייך בקנינה שאינו יורשה ומיטמא לה עד שתיכנס לחופה.

שיטת רבינא שמדאורייתא לכו"ע ארוסה אוכלת בתרומה, ונחלקו בטעם התקנה, וטענת רבי יהודה בן בתירא היא שאם בשפחה כנענית (שאין ביאתה מאכילתה) אין חוששים לסימפון (-שימצא בה מום והוו קידושי טעות. סימפון היינו דבר המבטל את המקח), כ"ש שאשה שביאה מאכילתה בתרומה דבנשואה לא חיישין לסימפון, דאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו, וידע וקיבל עליו, (וא"כ ה"ה בביאת אירוסין, דאין אדם עושה בעילתו בעולת זנות. תוד"ה זו, השני) כסף יאכיל בה ולא ניוחש לסימפון, אמנם רבנן אמרו שלא תאכל משום דעולא.

ובן בג בג ס"ל שלא שייך בעבדים סימפון המבטל מקח, מפני שמום שבגלוי נראה (-וסבר וקיבל. רש"י. והתוס' (ד"ה הנהו) כתבו שזה מקח טעות, וכוונת הגמ' שכיון שיש לזה קול אין חוששים לזה, ורבינו אליהו מבאר שכונות רש"י להיכא שנתן מעות, וס"ל שרק היכא שלא נתן מעות הוי מקח טעות), ומום שבסתר אינו מפריע למלאכה, ואם נמצא גנב או קוביוסטוס (-לרש"י היינו גונב נפשות, ולר"מ משחק בקוביא), אינו יכול לבטל המקח דסתם עבד גנב הוא, ואין לחוש שהוא ליסטים מזוין שאינו שכיח או מוכתב למלכות למיתה, דהנהו קלא אית להו וסבר וקיבל, אבל באשה שייך סימפון ולכן אינה אוכלת בתרומה.

י"א. ונ"מ אם הטעם משום סימפון או משום שמא ימזגו הוא- בקיבל עליו את המומים, שאין חשש סימפון, או מסר האב לשלוחי הבעל, או הלך שהלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל, ועודה בדרך, שאין חשש שתמנווג לאחיה שאינם שם. ולתוס' (ד"ה קבל) במסר האב לשלוחי הבעל לא חיישין לסימפון, כיון שהוא בודק אותה מיד, וכוונת הגמ' שמסר וגם הלך, שבאופן זה אינו בודקה מיד.

קידושין בדינר לבית שמאי

נתבאר במתני' (ב). שלבית שמאי האשה מתקדשת בדינר או בשוה דינר, ולבית הלל בפרוטה או בשוה פרוטה. טעמא דב"ה נתבאר לעיל ג. דאשה בפחות משוה פרוטה לא מקניא נפשה, (רש"י שם מפרש משום שזה גנאי לה, ותוס' מבארים משום שבפחות מפרוטה אינו נחשב כסף). הגמ' מביאה מחלוקת מה הטעם של בית שמאי שצריך דינר, ומבארת מה הנ"מ בין הטעמים.

לבית שמאי האשה מתקדשת בדינר או בשוה דינר.

לרבי זירא הטעם משום שאשה מקפדת על כבודה ולא מתרצית בפחות מדינר. ולפי זה דווקא כשקידשה בלילה או ע"י שליח ולא נמלך בה בכמה, אינה מקודשת בפחות מדינר, אבל בסתמא אם קיבלה פחות מדינר מקודשת, וכמו שבעתיה דר' ינאי יכולות להתקדש כוזא אחד אצ"פ שמקפידות על תרקבא דדינרי ג' קבין זהובים. שיטת רש"י דבנתני דר' ינאי אם עשו שליח לא יתקדשו בפחות מתרקבא דדינרי. אבל שיטת התוס' (ד"ה שכן) דא"כ נתת דברין לשעיריין, אלא גם הן מתקדשות בדינר, משום שהן יודעות שלא יתנו לשליח יותר ממה שנותנים לשאר הנשים.

לרב יוסף טעמא דב"ש דס"ל שכל "כסף" האמור בתורה הוא כסף צורי, אם פירש שקלים כוונתו לשקל צורי, ובסתמא כוונתו למטבע הפחותה שבכסף צורי, וכיון שאין בצורי מטבע של נחושת בהכרח אין כונת התורה לפרוטה, וכיון דאפיקתיה מפרוטה אלמא בעינן דבר חשוב, והיינו דינר. וכסף האמור בתקנות חכמים הוא כסף מדינה.

י"א: לר"ל טעמא דב"ש משום שכתיב ביציאת אמה עבריה בכסף "והפדה", מלמד שמגרעת מפדינהו לפי שיעור דמי קנינה לפי מספר השנים שעבדה, ויוצאה דכתיב "והפדה" ולא ונפדיה, לומר שהאדון מסייע בפדינהו, ואם קנה אותה בפרוטה אין ממה לגרע, וכיון דאפיקתיה מפרוטה אלמא כסף חשוב בעינן אוקמנה אדינר שזה חשוב, (וכמו שאפשרות היעוד שאומר לה הרי את מיועדת לי במה שיש לי עליך, ואז"צ כסף אחר מעכב במכירה, ומטעם זה אין אביה רשאי למוכרה לקרובים שהיא אסורה להם משום ערוה, כך אפשרות הגרעון מעכב במכירה), ולומדים אשה מקידושי יעוד של אמה העבריה.

ולרבא (י"ב). טעמא דב"ש של יהיו ננות ישראל כהפקך לקנותן בדבר מועט, וזה מדרבנן, דאפקעינהו רבנן לקידושין הפחותים מדינר.

לאיזה מטבע הכונה כשכתוב כסף בסתמא

בעבר מטבעות הכסף (או זהב או נחושת) היה עורכם לפי שווי החומר גלם שממנו הטיבעו את המטבע, ובכל מדינה היו כמה סוגי מטבעות שונים במשקלם או בחומר גלם ממנו היו עשויים, ולפי זה היה משתנה שויםם. ואי"כ כשהתורה או חז"ל כותבים כסף בסתמא, יש לדון לאיזה מטבע הכונה.

לרב אסי **כל כסף האומר בתורה כסף צורי** אם פירש שקל הוי שקל צורי, ואם סתם הוי מטבע פחות שבצורי, ושל דבריהם כסף מדינה שהוא שמינית מצור.

הגמ' מבארת שכונת רב אסי דווקא לכסף קצוב שאמרה תורה כמה, וכגון ה' סלעים של פדיון הבן, ושלושים של עבד, וחמישים של אונס ומפתה, ומאה של מוציא שם רע, שכולם בשקל הקודש שיש בכ"ה סלעים מנה צורי, אבל בכסף שאינו קצוב לא, דאם הכונה לכל כסף א"כ נמצא שצריך דינר לקידושין שהרי אין בצורי מטבע של נחושת, ונמצא שרב אסי סובר כב"ש.

ולפי זה החידוש של רב אסי אינו שכסף קצוב הוא כסף צורי, דזו משנה בבכורות, אלא החידוש הוא שכסף של דבריהם הוא כסף מדינה, והיינו הא דתנן התוקע לחבירו באזני, וי"מ שהכהו אצל האוזן, נתן לו סלע -דמי בושת אדם בינוני, שנותן לו חצי זוז -שמינית סלע צורי, שדרך האנשים לקרותו סלע.

ולפי ההוא אמינא שכונת רב אסי שכל כסף האמור בתורה הוא כסף צורי, הא דתנן שהטענה שהמודה במקצת ישבע על ידה שיעורה שתי מעות כסף (לרב הכפירה שתי כסף, ולשמואל הטענה שתי כסף ואפי' כפר בפרוטה חייב שבועת הדיינים), ומבואר דקרא לא קפיד על כסף דווקא, דאי קפיד שתיים מנא להו, אלא קרא אממונא בעלמא קפיד, כיון שלא פירש כמה מסרו הכתוב לחכמים.
לומדים מ"כלים" שצריך שניים, ולומדים מ"כסף" שכלים צריכים להיות דבר חשוב שהיו שווים שתי כסף (ולאפוקי ממ"ד שאם טענו ב' מחטים חייב בהודאת אחד מהם). ורש"י מביא שרבותינו מפרשים, (והתוס' ד"ה והרי) מסכימים עם פירוש זה) שהדינר הוא המטבע הכי קטן בכסף צורי (והא דכתיב "עשרים גרה השקל" ומתרגמין "עשרים מעין", אין הכונה שהיה אז מטבע מעה, אלא שיעור משקל שהיה שוה מעה, ובהמשך עשו ממנו מטבע וקראוהו מעה), והגמ' שואלת איך מספיק ב' מעות לטענה, ות' הגמ' הוא שלומדים מכלים שצריך דבר חשוב (והק' רש"י הרי מחט אינה דבר חשוב. ות' התוס' שיש בה חשיבות כיון שאפשר לעשות בה מלאכה גדולה), ומעה היא דבר חשוב (והק' רש"י דכיון שעיקר ההקש מלמד שצריך שניים, איך לומדים מההקש שמוספיק מעה ולא צריך דינר. ות' התוס' דאין הקש למוחצה).

והא דתנן שאפשר לפרוט סלע ממועות מעשר שני, והיינו שיש לו הרבה פרוטות נחושת ומהללם על סלע, וצ"ב איך מלכתחילה חילל את המעשר על פרוטות של נחושת, והרי בתורה כתוב "**וצרת הכסף**", לומדים זאת מדכתיב כסף בכסף.

והא דאמר שמואל שהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל (דאין אונאה להקדש דכתיב "איש אל אחיו" ואשמועינן שמואל דה"ה דאין ביטול מקח להקדש), אע"ג דכתיב ונתן הכסף וקם לו – ויוסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו', לומדים זאת כסף כסף ממועשר אבל שאר מקומות לא לומדים משום דלא דמו, ועוד דבחילול הקדש כתוב כמה פעמים כסף.

קידושין בפרוטה

י"ב. שיעור פרוטה- רב יוסף רצה לומר ששיעור פרוטה אינו קבוע, אלא כל דור כפי מה שמחשיבים באותו דור. ואמר לו אב"י שהמשנה קבעה שהפרוטה היא אחד משמונה באיסר האיטלקי ובפחות מזה פסל ר' סימאי את הקידושין, ובזמן אחר שהוזלו האיסרים היתה אחד מששה, (והיינו אליבא דת"ק דס"ל שקונטרנק הוא ב' פרוטות ומסמס הוא ב' קונטרונקין ואיסר הוא ב' מוסמסין (ופונדיון הוא ב' איסרים ומעה כסף היא ב' פונדיונין ודינר הוא שש מעות), אבל לרשב"ג ששמין הוא ב' פרוטות והנץ הוא ב' שמנין והדרים הוא שני הנצין ומעה היא שלשה הדרסין, א"כ פרוטה היא אחד מששה באיסר האיטלקי שהרי דינר הוא כ"ד איסרים או קמ"ד פרוטות). והא דתנן שיש בשני סלעים יותר מאלפיים פרוטות (והנהנה מן ההקדש מביא על הנאת פרוטה אשם בשעור זה, צא וחשוב כמה צריך להתרחק מן העבירה, שאף על השוגג צריך כפרה גדולה כזו), יש לגרוס קרוב לאלפיים, והיינו אלף וחמש מאות שלושים ושש, וכיון שזה יותר מאלף וחצי זה נחשב קרוב לאלפיים.

קידשה בתמרה- לשמואל הא דתנן שקידושין בפרוטה ובשוה פרוטה, היינו שבשיעור זה הוו קידושי ודאי ואם נתקדשה לאחר מותרת לראשונה ואינה צריכה גט מהשני, אמנם אם קידשה בתמרה (וכן בשאר שוה כסף) אפי' אם כור תמרים נמכר בדינר הרי היא ספק מקודשת ואינה מותרת לאחר בלא גט, שמא התמרה שוה פרוטה במד', כלומר במקום שאין התמרים מצויים שם. ורב חסדא סובר שאינה מקודשת אא"כ יש בו שוה פרוטה במקום זה, ואפי' אם קידשה אחיו של ראשון קידושין בדבר שהוא ודאי פרוטה, שאף אם הראשון יתן גט תהיה אסורה לשני משום גרושת אחיו, מותרת לשני. (תוד"ה רב חסדא). ורב יוסף (י"ב:) חשש לדברי שמואל והצריך גט.

נאמנות אשה שהיה שוה פרוטה בשעת קידושין- לרב חסדא אשה שהתקדשה בדבר ששוה עכשיו פחות מפרוטה, אין אמה נאמנת לומר שבשעת קידושין היה שוה פרוטה ולאוסרה על השני. וכמו שהיה עם אשת רבי חייה שהיה לה

צער לידה, ואמרה לו שאמא שלה אמרה לה שאביה קיבל עבורה קידושין בקטנותה מאיש אחר, ואמר רבי חייה שאמה אינה נאמנת לאסור אותה עליו.

י"ב: אם חוששים לעדים במקום אחר- המקדש בשוה כסף, וכשבאו לשום את מה שקידש נמצא שאינו שוה פרוטה, ויש קול שיש עדים במקום אחר שבזמן הקידושין זה היה שוה פרוטה, (אבל בלא קול אין חוששים שיש עדים, דאי"כ אין לדבר סוף, ואם ידוע שיש עדים ודאי ראוי להחמיר. תוד"ה והאיכא), לאב"י ורבא חוששים שהיא מקודשת, (ופרשו חכמים ממשפחה שהיה בה קידושין כאלו ונישאת לאחר וילדה לו). ולרב חסדא כל זמן שאין עדים לפנינו אין חוששים לקידושין, וכמו שאמר רבי חנינא ששבוייה שאין כאן עדים שנשבית מותרת דנאמנת לומר טהורה אני. ולאב"י ורבא יש לחלק בין אשת איש, לבין שבוייה שהקילו בה משום שמנוולת עצמה לפני השבאים. וי"מ שהקולא בשבוייה הוא שגם אם יש עדים שנשבית הם לא יודעים אם היא נטמאה. וי"מ שהקולא בשבוייה הוא שזה רק איסור לאו, ולא נהירא דאף שבוייה שייך בה חיוב מיתה אם הוא כהן ויש לו בן ממנה שהוא חלל ויעבוד עבודה במזבח בשבת. תוד"ה אם.

על אלו דברים רב היה מלכה

א' המקדש בשוק או בביאה או בלא שידוכי משום פריצותא.

ב' המובטל גט. לרש"י הכונה שביטלו בפני השליח, וחוששים שמא יתננו לה ולא ידעו שביטלו לפני שבא ליד האשה, ושמא יתננו לה השליח אחר שביטלו ויתנשאו בו. והתוס' הקשו דאטו ברשיעי עסקינן. ולכן ביארו שהכונה שביטל בפני ב"ד, ד"א שמבטול, ולדבריהם יש לחוש שתנישא ולא תדע שביטל את הגט, וי"א שאין הבטילי חל, ונגדיה משום שהוציא לעז על הגט.

ג' המוסר מודעה על גט כגון בגט מעושה, משום שמוציא לעז על בניה.

ד' המצער שלוחא דרבנן שמכה את השליח שהזמינו לדין.

ה' מי שלא מתיר נידויו ל' יום.

ו' חתן הדר בבית חמיו שמא יכשל בחמיותו, דסתם חמות אוהבת את חתנה. (ורב ששת הלכה חתן שעבר על פתח בית חמיו, מפני שחמיותו היתה חשודה עליו). והחתנים בזמן הזה שדרים בבית חמותם, סומכים על דעת נהרדעי דלהלן, ואפי' לחולקים על נהרדעי, מ"מ הדר בבית חמיו בשביל לחסוך תשלום שכירות בית, יש בזה הוכחה שאינם דרים בשביל חמותם. תוד"ה בכלהו.

ובנהרדעי אמרי שרב מנגיד רק למי שמקדש בביאה בלא שידוכי, וי"א אפי' בשידוכי משום פריצותא. ו"ח (תוד"ה משום פריצותא) מבאר שהפריצותא היא שזה מכוער להמעמיד עדים על ביאה או על יחוד, ודעת ר"י שהפריצות היא לעשות את תחילת הקנין בביאה, דומיא דמקדש בלא שידוכי.

קידושין בפקדון או גזל וכדו'

שתיקה לאחר מתן מעות- המקדש אשה במחצלת שאין בה שוה פרוטה, ואמר לה אחרי נתינתה שתתקדש במעות שיש בתוכה, ושתק, לרבא אינה מקודשת, דשתיקותא לאחר מתן מעות לאו כלום היא, דשתקה משום שלא אכפת לה, מפני שחושבת שאינה מקודשת כיון שמעיקרא לא קיבלה את המחצלת עבור זה. ורבא דימה דין זה לנותן לאשה סלע **לפקדון**, וחזר ואמר לה התקדשי לי בו, שאם אמר כך בשעת מתן מעות מקודשת דאדעתא דהכי קיבלתם, אבל אם אמר כך לאחר מתן מעות, אם שתקה אינה מקודשת דשתקה משום דלא איכפת לה (ואם אמרה כן, מקודשת). וחכמי פום נהרא אמרו בשמו של רב הונא בריה דרבי יהושע שיש לחלק בין פקדון שחייבת באחריותו ולכן לא זרקתו, ומה שלא מחתה משום דלא איכפת לה, לבין קידושין שאם אינה רוצה להתקדש היתה זורקת את המעות ומדלא זרקה ש"מ נתרצתה בקידושין. וענה רב אחאי שגם במקרה הראשון האשה חושבת שהיא חייבת באחריות. ורבינא אמר לרב אחא בר רב שכיון שהם שמעו את דברי רב הונא בריה דרבי יהושע, יש להם לחוש לדבריו להצריכה גט, אבל מי שלא שמע ממנו או מאחרים בשמו א"צ לחוש.

י"ג. קידושין בגזל- גזלן שביקשה ממנו האשה שיחזיר לה מה שגזל, ושאל אותה אם תתקדש לו בכך, ונטלה בשתיקה, לרב נחמן יכולה לומר שאת שלה היא לקחה. והא דתנן שאם קידשה בגזל (-דיהיב דמי) ובחמס (-דלא יתיב דמי אך לא נתרצו הבעלים למכור) ובגניבה או שחטף סלע מידה וקידשה, מקודשת, איירי בדשדך שכבר דיבר עמה קודם לכן ונתרצית להתקדש לו, שבוה שתקה משום דניחא לה.

אמר לאשה **כנסי סלע זה שאני חייב לך**, וחזר ואמר התקדשי לי בו, אם אמר זאת בשעת מתן מעות, ואמרה כן, מקודשת, ואם שתקה אינה מקודשת דדידה שקלה, (ומיירי דלא שדך, ומש"ה זה שונה מגזל הנ"ל), ואם אמר זאת לאחר מתן מעות אפי' אמרה כן אינה מקודשת שכבר קיבלתם בחובה, וכשאמרה כן לא ירב לה מידי.

קידושין או קנין בפחות משוה פרוטה- כשם שאין אשה נקנית בפחות משו"פ, כך אין קרקע נקנית בפחות משו"פ, אמנם בחליפין קרקע נקנית אף בכלי פחות משו"פ.

כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם, ודבר זה קשה לעולם יותר מדור המבול, שבדור המבול כתיב "מכל אשר בחרבה מתו" אבל דגים שבים לא מתו, אבל המתעסק בגיטין וקידושין להורות הוראה בעריית בלא ידיעה מספקת עליו כתיב "על כן תאכל הארץ ואומלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו", ורישא דקרא הוא "אלה וכחש ורצוח וגונבו ונאוף פרצים ודמים בדמים נגעו", ומתרגם ר' יוסף שפרצו היינו המולידים בנים מנשי חבריהם כמו "וכן יפרוץ", שהם מוסיפים חובה על חובותיהם, ודי בעוון זה (ללא העונות שהוזכרו בתחילת הפסוק) בשביל שגם דגי הים ימותו, דכתיב "פרצו" ולא כתיב "ופרצו".

י"ג: אם שעבודא דאורייתא-

תנן **יולדת שהביאה חטאתה ומתה**, יביאו היוורשים את עולתה. לשמואל דין זה הוא דווקא אם היולדת הפרישה מחיים את העולה, אבל אם לא הפרישה לא יביאו יורשים את העולה, דס"ל שעבודא לאו דאורייתא, וא"כ לא התחייבו הנכסים ביולדת, ולא במלוה בעל פה, ורק במלוה בשטר נכסי אחראים לך, משתעבדים הנכסים. ולרבי יוחנן אפילו אם היולדת לא הפרישה את העולה, יביאו היוורשים את העולה, דס"ל שעבודא דאורייתא ונכסי האדם עריבים עליו ומשתעבדים מדין ערב, ומלוה על פה ומלוה בשטר שוים. וכתבו התוס' ד"ה האשה) שאם האשה הביאה עולה ולא חטאת, לא יביאו היוורשים את החטאת, דהוי חטאת שמתו בעליה, אבל אם היא חיה היא צריכה להביא את החטאת אף אחרי העולה, ודווקא במצורע (פסחים נ"ט) אם הביא עולה לפני חטאת אינו מקריב את החטאת. דכתיב היום "זאת תהיה" דהוי לעיכובא. אי נמי לפי המסקנה שם אף במצורע כשר בדיעבד, דכתיב "והעלה" משמע שכבר העלה, וממצורע לומדים לשאר מקומות.

וכבר נחלקו אם שעבודא דאורייתא לענין גבית מלוה על פה מיורשים ומלקוחות, שלרב ושמואל אינו גובה, אבל מלוה בשטר הוא עצמו שעבדו, ולריש לקיש ורבי יוחנן גובה שהנכסים משתעבדים מדין ערב. וקמ"ל שאין חילוק בזה בין מלוה הכתובה בתורה, לשאינה כתובה בתורה אלא הוא חייב את עצמו. לרש"י מלוה הכתובה בתורה הכונה לחיוב שהתורה מחייבת כמו יולדת ולא הוא חייב את עצמו. ולתוס' ד"ה מלוה) הכונה לדבר שלא היינו יודעים שהוא חייב לולא שזה כתוב בתורה. כגון קרבתו ופדיון הבן וערכין וזניקין, אבל הלואה בלא שטר שפשוט שהוא חייב להחזיר כמה שלקח, זה מלוה שאינה כתובה בתורה.

ולהלכה מלוה ע"פ גובה מן היוורשים דשיעבודא דאורייתא, ואינו גובה מן הלקוחות דלית ליה קלא והמלוה אפסיד לעצמו, ואע"ג דשיעבודא דאורייתא, עשו רבנן תקנה לטובת הלוקה, כיון שלא ידע. וכתבו התוס' ד"ה אמר) שמדובר כאן על מלוה הכתובה בתורה, כגון נזקין ערכין וקרבן שבהם שיעבודא דאורייתא, שלענין יורשים עשאוים כמלוה בשטר ולא ענין לקוחות, אבל מלוה על פה שאינה כתובה בתורה כגון הלואה בלי שטר, בזה אין שעבודא דאורייתא, ואינו גובה מן היוורשים אלא כדי שלא תנעול דלת בפני לווין.

מנלן שאשה מותרת בגט ובמייתת הבעל-

האשה יוצאה בגט דכתיב "וכתב לה ספר כריתות וכו' והיתה לאיש אחר".

האשה יוצאה במייתת הבעל, דאמר קרא "פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה". ואין לומר דקאי איבם, דיבם לא איקרי אחר. ועוד מדכתיב "ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות, או כי ימות וכו' " הוקשה מיתה לגירושין, ולא יליף מדכתיב בתריה "לא יוכל בעלה הראשון וכו' " משמע שלאחר מותרת, דאיכא למיפרך שלבעלה הראשון יש לאו ולשאר העולם יש עשה, וכדלהלן. אמנם מה שהבעל אסר, אינו ראייה שתהיה מותרת במייתתו, דעריית כגון אשת אביו וכלתו ואשת אחי אביו, אף שנסארו ע"י הקידושין אינם מותרים במייתתו.

וממה שהתורה אסרה אשה שמת בעלה בלא בנים, אין ראייה שאם יש בנים מותרת, די"ל שאם אין לה בנים אסורה לכל העולם ומותרת ליבם, ואם יש בנים אסורה גם ליבם.

וממה שהתורה אסרה אלמנה לכה"ג אין ראייה שלאחרים מותרת, די"ל שלכה"ג בלאו ולכו"ע בעשה, דמייתת הבעל הוציאה מחיוב מיתה, ואוקימתה באיסור עשה. (לרש"י "ויצאה והיתה לאיש אחר" היינו ע"י גירושין ולא ע"י מיתה, ד"ושלחה" משמע לזו ולא לאחרת, ולאו הבא מכלל עשה עשה. ולתוס' מדכתיב "ודבק באשתו" ולא באשת חבירו). וכן יש לדחות אם נרצה ללמוד מדכתיב "לא יוכל בעלה הראשון וכו' " הא לאחר שריא. (וכמו שמצינו שיורד איסור ולא לגמרי בפסולי המוקדשין אחרי פדיון שאין בהם מעילה ומותרים באכילה, ואסורים בגיזה ועבודה דכתיב "תזבח" ולא גיזה וכו').

קנין היבמה

י"ד. היבמה נקנית בביאה דכתיב "יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה" ביאתה הם ליקוחיה, וכתב "ויבמה" ביאה משמע, שנה עליו הכתוב לעכבף לומר שביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה, ועוד לומדים מ"ויבמה" שמייבם בעל כרחה, (מדלא כתיב ויבם שמעת מינה תרתי').

היבמה קונה עצמה בחליצה דכתיב "ונקרא שמו **ישראל** בית חלוץ הנעל", כיון שחלץ הותרה לכל ישראל. ומ"בישראל" אחר לומדים שצריך דווקא ב"ד של ישראל. ומ"ונקרא שמו" לומדים שצריכים כולם לענות 'חלוץ הנעל, חלוץ הנעל'. ואשת איש אינה יוצאה בחליצה, דאף שיבמה זה רק איסור לאו, מ"מ כיון שמצינו שחליצה מפיקה איסור אין לחלק בין חמור לקל. (תוד"ה ותהא), דכתיב "ספר כריתות" ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה.

היבמה קונה עצמה במיתת היבם ק"ו מאשת איש שהיא בחנק ומיתה מתירתה, כ"ש זו שהיא בלאו. ואין לפרוץ שאשת איש יוצאה בגט, שהרי יבמה ג"כ יוצאה בחליצה וחליצה היא במקום גט. (תוד"ה הא). ואין לפרוץ שאשת איש אוסרה מתירה אבל זו היבם אסרה ולא הבעל, שגם זו היבם אוסרה שאם לא היה יבם היתה מותרת במיתת הבעל והוא מתירה. ואין יבמה יוצאה בגט מק"ו מאשת איש שאין יוצאה בחליצה, דכתיב "פֶּנַעל" נעל דווקא ולא דבר אחר, ומ"נעל" לומדים למעט נעל גדולה שאינו יכול להלך בה, או נעל קטנה שאינה חופה רוב רגלו, או נעל שנפחתה ואין לה עקב. ואין ללמוד מדכתיב "ככה" - עיכובא, שהרי לגבי יוה"כ כתיב "גורל" ו"חוקה" לענין שני השעירים, וכל חוקה עיכובא הוא, ואעפ"כ צריך מיעוט שהגורל עושה חטאת ואין השם אם קרא עליו שם בלא גורל עושה חטאת, דלא נימא שאם בעלמא שלא מועיל גורל מועיל קריאת שם כגון לגבי קנים שאין הקנים מתפרשות מה לעולה ומה לחטאת אלא או בלקיחת בעלים או בעשית כהן, כ"ש שבמקום שמועיל גורל מועיל קריאת שם. ואין ללמוד מדכתיב "לה" ולא ליבמה, דיליף מינה דבעינן לשמה, ומ"לה" בתרא דורשים ולא לה ולחברתה שאם שמותיהם שוה אין שניהן מתגרשות בגט אחד.

עבד עברי

כפי שהקדמנו בתחילת המסכת התורה מלמדת אותנו בכל מיני דברים שהם קנייניו של אדם, מהם הדרכים שבהם הוא נקנה לאותו אדם, ומהם הדרכים להעברת הבעלות לאדם אחר. בדרך כלל הקניינים הם קנין מומין במטלטלין או בקרקע, אולם התורה מלמדת ששייך קניינים גם בגופו של אדם, כקנין אישות של איש באשתו שנבטארו דיניו לעיל, או קנין עבדות שיתבארו דיניו להלן.

עבד עברי ואמה עבריה שייך בהם קנין או יציאה ע"י כסף (יציאה ע"י כסף נקראת "גרעון כסף" והיינו שמקזזים מסכום הקנין את השנים שכבר עבדו וצריך לשלם את מה שנשאר), וכן קנין או יציאה ע"י שטר.

דין מיוחד מצינו בקנין עבד עברי ואמה עבריה, שהבעלות בהם מוגבלת לשש שנים, ואח"כ הם יוצאים לחפשי, אמנם אמה עבריה שהביאה סימני נערות יוצאת מרשות האדון אף קודם שש שנים, ולא שייך בה מכירה כלל אלא עד גיל זה. עוד דין מיוחד יש בעבדים שהם יוצאים ביובל אף בתוך שש שנים.

הבדלים נוספים מצינו בין עבד לאמה, א' מכירת עבד היא ע"י עצמו או ע"י ב"ד, מכירת אמה היא ע"י אביה, שהיא ברשותו עד זמן בגרות. ב' עבד עברי יכול רבו לתת לו שפחה כנענית שלו שישאנה, אבל אמה עבריה לא שייך בה דין זה, אמנם יש על האדון מצוה לשאת אותה בעצמו או להשיאה לבנו (יעוד). ג' עבד שנתן לו האדון שפחה כנענית ויש לו בנים ממנה והוא רוצה להשאר תחת האדון יותר משש שנים, הרי הוא נרצע ונשאר עבד עד היובל, משא"כ אמה עבריה.

בעבד עברי עצמו יש כמה חילוקי דינים בין מי שמכרוהו ב"ד כיון שהוא גנב ואין לו ממה לשלם, לבין מוכר עצמו מחמת דחקו, שמי שמכרוהו ב"ד נמוך רק לשש שנים ומותרת בשפחה כנענית ונרצע ויש בו דין הענקה, והמוכר עצמו יכול למכור עצמו ליותר משש שנים ואסור בשפחה כנענית ואינו נרצע ואין בו דין הענקה, אמנם רבי אלעזר סובר שהדינים הנ"ל שנאמרו במכרוהו ב"ד נאמרו גם במוכר עצמו.

ולהלן (י"ד - כ"ב): 'יבארו פרטי דינים אלו, ודינים נוספים (כגון האיסור להעביד עבד עבודת פרך, דין הענקה ביציאה לחרות, וכו'), ומקורותיהם בפסוקים (וכיון שיש דינים שנאמרו רק בעבד או רק באמה או רק במוכר עצמו או רק במכרוהו ב"ד, הגמ' מבארת מה לומדים לשאר האופנים ואיזה דין שייך רק במקרה שעליו הוא נאמר).

י"ד: קנייני עבד עברי ואמה עבריה-

עבד עברי נקנה או בכסף או בשטר, וקונה עצמו בשנים וביובל שיוצא לחפשי אחרי שש שנים או אם פגע בו יובל בתוך שש שנים, ובגרעון כסף שהעבד פודה את עצמו בכסף והאדון מקזז ממחיר הקניה את מספר השנים שכבר עבד מתוך שש השנים, דכתיב "היה כסף ממוכרו במספר שנים".

אמה עבריה קונה עצמה כמו עבד עברי, וכן קונה עצמה אם הביאה סימני נערות.

הנרצע נקנה ע"י רציעה, וקונה עצמו ביובל, ובמיתת האדון ואינו עובד ליורשים, אבל אם הוא בשש השנים הראשונות צריך להשלימם ליורשים. מקורות הדינים הנ"ל בפסוקים 'יבארו להלן.

מנין שעבד עברי ואמה העבריה נקנים בכסף-

נמכר לנכרי כתיב ביה "מכסף מקנתו".

אמה עבריה כתיב בה "והפדה" ולא ונפדה, מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה שאף האדון מסייע בפדיונה, ואם אינה נקנית בדמים אין ממה לגרע.

נמכר לישראל שמכרוהו ב"ד נלמד מההקש "העברי או העבריה" (ולולא ההקש היינו אומרים שרק אמה עבריה נקנית בכסף כיון שהיא מתקדשת בכסף. וא"א ללומדו מנמכר לנכרי, דנכרי כל קניינו בכסף, לרש"י הכונה שרק בישראל נאמר קנין משיכה, דכתיב "או קנה מיד **עמיתך**" עד שימשוך מיד ליד, והקשו התוס' (ד"ה הוואיל) שמשיכה קונה בככרי, אלא כוונת הגמ' שעבד עברי נקנה לנכרי רק ע"י כסף ולא בשטר, ואפי' קרקעות אין הנכרי קונה בשטר).

מוכר עצמו נלמד ממכרוהו ב"ד מגזירה שוה שכיר שכיר, ואם יש מאן דאמר שלא לומד גזירה שוה זו, הוא לומד דין זה מדכתיב "נְכִי תִשָּׂא" וילמד עליון – נמכר לישראל, מותחתון – נמכר לנכרי. (הגמ' מאריכה להביא כמה מחלוקות, ורוצה לתלות שהמחלוקת היא אם דורשים שכיר שכיר או לא, ודוחה ש"ל שלכו"ע דורשים גז"ש זו, והמחלוקות דלהלן הם בענין אחר).

דיני מוכר עצמו ומכרוהו ב"ד-

מחלוקת ת"ק ורבי אלעזר - לת"ק מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש, ונרצע, ומעניקים לו, ורבו מוסר לו שפחה כנענית שיהיו לו ולדות ממנה, אבל מוכר עצמו נמכר ליתר על שש אם התנה לימכר ל' שנים, ואינו נרצע, ואין מעניקים לו, ואין רבו מוסר לו שפחה כנענית אלא היא אסורה לו, דכל הדינים הללו נאמרו במכרוהו ב"ד. ולרבי אלעזר גם מוכר עצמו אינו נמכר אלא לשש ונרצע ומעניקים לו ורבו מוסר לו שפחה כנענית.

הגמ' רוצה לבאר שנחלקו אם לומדים גז"ש שכיר שכיר, ואב"י דוחה שנחלקו בכל דין בפני עצמו בדרשות, וכדלהלן.

אם נמכר ליותר משש - ת"ק לומד מ"ועבדך" שש שנים שדווקא מכרוהו ב"ד נמכר לשש, אבל מוכר עצמו נמכר ליותר משש אם התנה לימכר לעשר שנים, דכתיב ביה "וכי ימוכר" בסתמא, ומ"ועבדך" אחר דורש שאינו עובד את היורשים (והיינו בת ואח, אבל את הבן עובד). ור"א לומד מאחד שאינו עובד את היורשים, והשני בא לרצות את האדון שלא יקשה בענייו להעניק.

ט"ו. אם נרצע - ת"ק לומד מדכתיב בעבד שמכרוהו ב"ד "ורצע אדוניו **את אִזְנוֹ**", שמוכר עצמו אינו נרצע, (והיינו מו' יתירא, ותיבת אִזן מלמדת שהרציעה באוזן ימין, גז"ש אִזן אִזן ממצורע), ומדכתיב "העבד" לומד ת"ק שאינו נרצע אלא כשאמר אהבתי וכו' כשהוא עבד ולא אחרי שש שנים, ומה' ד"העבד" לומד ת"ק שאמה העבריה אינה נרצעת. ור"א לומד "אִזְנוֹ" לגז"ש שהרציעה באוזן ימין, ומ"אִזְנוֹ" לומד למעט אמה העבריה (והא דכתיב "ואף לאמתך תעשה כן" היינו להענקה), ומ"העבד" לומד שיאמר אהבתי וכו' כשהוא עבד, וה' דהעבד לא דריש.

אם מעניקים לו - ת"ק לומד מדכתיב בעבד שמכרוהו ב"ד "הענק תעניק **לָו**" שאין דין הענקה במוכר עצמו. ור"א דורש לו ולא לבעל חובו, שאע"פ שבעלמא ס"ל כרבי נתן שאם אדם חייב כסף לחבירו וחבירו חייב לאחר מוציאין מהראשון ונותנים לשלישי (דכתיב "ונתן לאשר אשם לו"), הכא לא. ות"ק לא ס"ל כרבי נתן. (שיטת ר"ת שאין הלכה כרבי נתן, ור"י סובר שהלכה כרבי נתן, ולה"ר נתנאל במלוא כולם סוברים כרבי נתן, ואין המחלוקת אלא בשאר דברים. תוד"ה ואידך). אבל אין ממועטין יורשיו שאם לא הספיק להעניק לו עד שמת לא יתן ליורשיו, מדכתיב לו, דשכיר קרייה רחמנא, שפעולתו ליורשיו כשכיר.

אם רבו מוסר לו שפחה כנענית - ת"ק לומד מדכתיב גבי עבד שמכרוהו ב"ד "אם אדוניו יתן **לָו** אשה", שמוכר עצמו אין האדון נותן לו אשה, ומ"משנה שכר שכיר" לומד ת"ק שמוסר לו שפחה כנענית בעל כרחו (ועי"ז עובד גם בלילה, דאין לומר שעובד עבודה גמורה בלילה, דהא כתיב "כי טוב לו **עמְךָ**", ובספרי מבואר שהלימוד הוא מ"כשכיר כתושב יהיה עמך"). ור"א לומד מ"לו" שמוסר לו שפחה כנענית בעל כרחו, וס"ל שמ"משנה שכר שכיר" הייתי לומד דווקא מדעתו וליכא למילף שמוסר לו בע"כ.

יציאה ביובל - מוכר עצמו יוצא ביובל דכתיב "עד שנת היובל יעבוד עמך". מכרוהו ב"ד יוצא ביובל דכתיב "ושב אל משפחתו", והיינו כשהגיע היובל לפני שהגיע זמן יציאתו. הנרצע יוצא ביובל, דכתיב בפרשת יובל "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו", דכתיב "איש" ורציעה נוהגת באיש ולא באשה. ואין ללמוד מכרוהו ב"ד ממוכר עצמו, די"ל שמכרוהו ב"ד אינו יוצא ביובל כיון דעבד איסורא שהרי מכרוהו ב"ד בגניבתו. ואין ללמוד נרצע ממכרוהו ב"ד, די"ל שנרצע כיון שכבר הגיע זמנו לצאת ולא יצא ועבר על "כי לי בני ישראל עבדים" בכך שקנה אדון לעצמו בחינם, קנסתוה שלא יצא ביובל, קמ"ל. ואין ללמוד מכרוהו ב"ד מנרצע, די"ל שיובל מוציא רק אחרי שהעבד עבד שש שנים ולא לפני כן מפני שהאדון מפסיד בכך, קמ"ל. ואם עברו שש שנים מהרציעה ולא הגיע עדיין היובל אינו יוצא, ולא אמרינן שלא תהיה הרציעה יותר חמורה מתחילת ממוכר, דכתיב "ועבדו לעולם" דבענין מידי חדשוב עד לעולם, ומ"ושבתם" לומדים שאין הכונה לעולם ממש אלא לעולמו של יובל.

ט"ו: יציאה בשש ובקרובים - נמכר לעכו"ם נגאל בקרובים, ואילו נמכר לישראל אינו נגאל בקרובים, דבנמכר לישראל לא כתיב גאולת קרובים, ולא לומדים מ"והפדה" אלא גאולת עצמה. לרבי הנמכר לעכו"ם אינו יוצא בשש, דכתיב "באלה" באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש, והא דכתיב "או דודו או בן דודו יגאלנו (גאולת קרובים), או השיגה ידו (גאולת עצמו) ונגאל (גאולת אחרים)", כיון שהגואל את עצמו הוא משתחרר, סובר רבי שגם בגאולת אחרים קרובים הוא משתחרר, דמקרא נדרש בין לפניו בין לאחריו. אבל לרבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא הנמכר לעכו"ם יוצא בשש, ומ"באלה" לומדים שאין המקרא נדרש לפניו ולאחריו לומר שהעבד משתחרר, אלא "ויצא בשנת היובל" מאותו אדם שיגאלנו. לריה"ג כוונת הפסוק שאם גאלוהו קרובים משתחרר ואינו משתעבד לקרובים, אבל שאר כל אדם לשעבוד ואין העכו"ם (שישנו תחת ידך) יכול לעכב, ולר"ע בקרובים לשעבוד ובשאר אדם לשחרור, ונחלקו בסברה אם בשאר אדם לשעבוד דאל"כ מימנעי ולא פרקי, או שבקרובים לשעבוד שמא ימכור עצמו כל יום. ורבי לומד מ"ויצא בשנת היובל" שהנמכר לעכו"ם שישנו תחת ידך יוצא ביובל, ואין לבוא עליו בעקיפין.

ט"ז. קנין עבד עברי בשטר - עבד עברי נקנה בשטר. לרב הונא שטר אמה עבריה אדון כותבו בתך קנייה לי ונותנו לאב, כשטר קידושין. ולרב חסדא אב כותבו. לרב הונא לומדים שטר מהקש לאשה דכתיב "אם אחרת יקח לו" הקיש הכתוב אמה עבריה לאשה. ולרב חסדא לומדים קנין שטר מ"לא תצא כצאת העבדים" אבל נקנית בשטר כקנין עבדים כנענים, הנקנים בשטר שהוקשו לקרקעות, (ולרב הונא לומדים מזה שאינה יוצאה בראשי אברים כעבד כנעני שיוצא אם האדון הפיל את שינו או סימא את עינו, ולרב חסדא מודלא כתיב כעבדים אלא כצאת העבדים שמעת מינה תרתי), ואין לומדים שתיקנה בחזקה שיכפה לעשות מלאכה אחת, דכתיב בעבד כנעני "והתנחלתם אותם" אותם בחזקה ולא אחר בחזקה, ועדיף לרבות שטר ששייך באישות שכן מוציא בבת ישראל (ואף שחזקה קונה בנכסי הגר שמת ואין לו יורשים ונכסיו הפקר, ולא שטר, מ"מ לא מצינו שחזקה תועיל באישות), או שלומדים מ"אם אחרת" שעדיף לרבות שטר, אבל עיקר הלימוד הוא משטר קנין שדה, שהמוכר כותבו דכתיב "אאקח את ספר המנקה".

יציאת עבד עברי - עבד עברי יוצא אחרי שש שנים ממכירתו, דכתיב "שש שנים יעבוד ובשביעית יצא". ואם פגע בו יובל בתוך שש יוצא, דכתיב "עד שנת היובל יעבוד עמך". וכן יוצא בגרעון כסף, והיינו שפודה את עצמו ומגרע לו האדון לפי השנים שעבד לפי שיעור דמי מקנתו דכתיב "והפדה", ומהני לזה בין כסף דכתיב "מכסף מקנתו", ובין שוה כסף דכתיב "שיב", ואם כותב העבד לאדון שטר על דמיו, זה כמו שהוא נותן לו כסף. ובברייתא איתא שהעבד יוצא ע"י שהאדון כותב לו שטר שחרור, וגם התנא של המשנה מודה לזה, ולא חשיב אלא יציאות שהם בע"כ של האדון. (תוד"ה אמר רבא), אבל ללא שטר אם אמר לו האדון בפני שניים זיל אין לי עליך כלום, לא מהני, דעבד עברי גופו קניו עד שיגיעו ימי חיפושו, ולפיכך הרב שמחל על גרעונו אין גרעונו מחול וצריך שחרור, ואם לאו חוזר ומשתעבד בו אם ירצה, ובשטר מהני דלא גרע מעבד כנעני שיוצא בשטר דכתיב "או חופשה לא ניתן לָו" וילפינן לה לא מאשה. וכתבו התוס' (ד"ה לימא) שהפקר בפני שניים מועיל בעבד עברי, ואפי' למי"ד שהמפקיר עבד כנעני צריך שגט שחרור, היינו כדי להתירו בבת ישראל, ועבד עברי בלאו הכי מותר בבת ישראל. עוד כתבו התוס' (ד"ה והרב) שאם עבד עברי לא היה גופו קניו, מושמע שמחילה היתה מועילה, ומשמע מזה שמחילה א"צ קנין, אך יש לדחות שכיון שהוא מוחזק בגופו אין לך קנין יותר מזה.

יציאת אמה העבריה – אמה העבריה יוצאת באופנים הנ"ל כמו עבד, וכן יוצאת בסימנים כדילוף לעיל ד. מ"ויצאה חינם", (אם הביאה סימנים עד גיל ט' הוי שומא, ומגיל ט' עד י"ב ועודם בו כשהגיע ל"ב ולא נשרו, לרבנן הוי שומא, ולרבי יוסי ברבי יהודה הוי סימן ואם נשרו קודם י"ב איגלאי מילתא שאינם סימן, ומגיל י"ג (ועיין בגדה למה לא נקט י"ב) הוי סימן לכו"ע ואפי' נשרו). ואם מת האדון אינה עובדת את הבן, וכן נרצע אינו עובד את הבן.

יציאת אמה העבריה במיתת אב – שיטת ריש לקיש שאמה יוצאת במיתת האב (ויש ביציאה זו דין הענקה), דאם סימנים שאין מוציאים מרשות אב מוציאים מרשות אדון, כ"ש שמיתה שמוציאה מרשות אב שאין מעשה ידיה לירשיו תוציא מרשות אדון. והגמ' מוכיחה מברייטא שאמה לא יוצאת במיתת האב, ואומרת שהק"ו פריכא, דסימנים נשתנה הגוף משא"כ מיתת האב.

הענקה ביציאת עבד ואמה

התורה נתנה חיוב מיוחד לאדון ביציאת עבד עברי או אמה עבריה, להעניק להם מממונו בזמן דציאתם, דכתיב "וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם, הענק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך אשר ברכך ד' אלוקך תתן לו". הגמ' תבאר באלו יציאות יש דין הענקה, ומה וכמה ולמי צריך האדון להעניק.

ט"ז: באלו יציאות מעניקים – עבד עברי שיוצא אחר שש שנים יש בו דין הענקה, דכתיב "הענק תעניק לו וכו' ", וכן היוצא ביובל (בתוך שש שנים או בנרצע) ובמיתת האדון, ואמה העבריה היוצאת בסימנים מעניקים להם, דכתיב "תשלחנו" "וכי תשלחנו". בורח אין מעניקים לו, דכתיב "וכי תשלחנו חפשי מעמך" ובורח אין שילוחו מעמך. לת"ק דברייטא ולר"ש יוצא בגרעון כסף ג"כ מתמעט מ"מעמך", ולר"מ יוצא בגרעון כסף נחשב ששילוחו "מעמך" ומעניקים לו.

מי מקבל את ההענקה – ענק עבד עברי לעצמו, (י"א שזה פשיטא, וי"א שבא לאפוקי בעל חובו), ובאמה העבריה היוצאת בסימנים ההענקה היא לאביה, (וכן מציאתה לאביה, ואין לרבה במציאתה אלא שכר בטלה בלבד כמה שבטלה ממלאכתה כשהגביהה), ואם האב מת ההענקה לעצמה ולא לאחים, דאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו, דכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם" אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם.

י"ז. השלמה בבורח ובחולה – בורח חייב להשלים עבודת שש שנים, (ואם ברח ופגע בו יובל למחרת אין לו הענקה). אבל חלה בתוך שש, אם היה יכול לעשות בזמן חוליו מעשה מחט (-תופר שהוא מעשה קל) א"צ להשלים, ואם לא היה יכול אם חלה ג' א"צ להשלים, אבל אם חלה ד' נעשה כמי שחלה שש וצריך להשלים.

וכתבו התוס' (ד"ה חלה) שמלמד תינוקות שחלה עד חצי מהזמן אינו מקבל שכר אלא על הזמן שלימד, ואין לדמותו לעבד עברי, דעבד עברי גופו קנוי, ואינו חייב לעבוד יותר מיכולתו, אבל מלמד אין גופו קנוי, ואינו נוטל אלא שכר עבודתו. עוד יש לחלק שבעבד לומדים מדכתיב בישעיה "מקצה שלש שנים כשנו שכיר" ששנים של שכיר הם שלש שנים, ולכן אינו חייב להשלים, משא"כ מלמד תינוקות.

כמה מעניקים-

שיטת ר"מ ששווי ההענקה הוא ט"ו סלעים, וצריך שתהיה ההענקה גם מצאן גם מגורן וגם מיקב. דילף גזירה שוה ריקם ריקם מפזיון בכור ששיעורו ה' סלעים, וכיון שכתוב ריקם לפני שכתוב "מצאנך ומגנך ומיקבך", כוונת התורה לתת ה' סלעים מכל מין. (ולא לומדים גז"ש מעולת ראיה ויצטרכו שתי כסף, רש"י. והתוס' כתבו שעולת ראיה שיעורה בכל שהוא, וכתבו דשמא שיעור זה הוא הלכה למשה מסיני), דכתיב "אשר ברכך ד' אלוקך" ללמוד שתדרוש המקרא לרבות ולא למעט).

שיטת רבי יהודה ששווי ההענקה הוא שלושים סלעים, דילף גז"ש נתינה נתינה משור מועד שהרג עבד שמשלם שלושים. ואין לומדים מערכין להצריך לתת חמישים, משום דתפשת מרובה לא תפשת, ועוד שעדיף ללמוד עבד מעבד. ולא אמרינן דילף מערכין משום דכתיב "אשר ברכך", דאין אנו יודעים איזה נתינה נדרשת לגז"ש, ותפסת מרובה לא תפסת, אבל כשאנו יודעים מהי הדרשה ואין אנו יודעים מאיזה דין ללמוד, לומדים מ"אשר ברכך" שיש ללמוד מן המרובה. (תוד"ה חדא).

שיטת ר"ש שמעניקים חמישים, דילף גז"ש מיכה מיכה מערך גדול שבערכין, ואין לומדים מפחות שבערכין דכתיב "אשר ברכך ד' אלוקך", ואין לומדים גז"ש נתינה נתינה מערכין, דא"כ נילף מעבד כדברי ר"י, וכיון שאין אדם גז דג"ש מעצמו, א"כ צ"ל שריש קיבל לדון מיכה מיכה, אבל אם היה מקבל לדון נתינה נתינה היה סובר כר"י.

והא דכתיב "מצאנך ומגנך ומיקבך", לר"מ ניהא לומר שצריך ט"ו סלעים, ולר"י ור"ש לומדים מ"אשר ברכך ד' אלוקך" שאפשר להעניק גם משאר דברים, דצאן מרבה בעלי חיים, וגורן מרבה גידולי קרקע, ויקב מלמד שצריך לתת דבר שישנו בכלל ברכה כצאן וגידולי קרקע שהם פרים ורבים, לר"ש בא למעט כספים, אבל פרדות אפשר להעניק מפני שגופם מושבה, ולראב"י בא למעט פרדות, אבל כספים אפשר להעניק מפני שע"י עיסקה זה משביח. ויש שלא גורסים שלאב"י כספים משביחי בעיסקה, ולדבריהם ראב"י ממעט פרדות וכ"ש כספים. וי"ג למר לרביי פרדות ולמר לרביי כספים. תוד"ה למר).

י"ז: עבד שלא נתברך הבית בגללו – לת"ק מעניקים אף לעבד שלא נתברך הבית בגללו, דכתיב "הענק תעניק", ומו"אשר ברכך" לומדים שיתן לו לפי הברכה להוסיף ולא למעט. ולרבי אלעזר בן עזריה אם לא נתברך הבית בגללו אין מעניקים לו, ודיברה תורה (הענק תעניק) כלשון בני אדם.

ירושה בעבד עברי, והאם עכו"ם וגר יורשים

ישראל שמת, בניו יורשים את נכסיו, ואם אין לו בנים בתו יורשת, ואם אין לו בת יורש אותו אביו ואח"כ אחיו וכו'. ולהלן יבואר עבד עברי שמת האדון לפני תום תקופת עבודתו. עובד את הבן ולא את שאר היורשים אם אין בן. עוד יבואר האם עכו"ם או גר יורשים את אביהם, מדאורייתא ומדרבנן.

עבד עברי – עבד עברי עובד את הבן שש שנים, או אם פגע יובל בתוך שש, דכתיב "שש שנים יעבוד" ולא כתיב יעבדך, אבל אינו עובד את הבת אם אין לו בן, דכתיב "ועבדך שש שנים", לך ולא ליורשים אחרים כגון את אה. ועדיף לרבות בן שקם תחת אביו ביעוד שהבן מייעד אמה עבריה בכסף מקנתה ואינה צריכה קידושין אחרים, דכתיב "ואם לבנו יעזנה", ואין מרבים אח שקם תחת אחיו ליבום, שהרי אין יבום אלא במקום שאין בן, ומטעם זה מרבים שגם בשדה אחוזה בן קם תחת אביו ולא אח תחת אחיו, שאם אביו הקדיש שדב אחוזה ולא פדאה (לפי זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף), והבן קנאה מיד הגובר, אינה מתחלקת לכהנים ביובל, אבל אם פדאה אחר היא מתחלקת לכהנים ביובל, דכתיב "ואם לא יגאל לא השדה, ואם מכר את השדה לאיש אַתָּב". וכתבו התוס' (ד"ה מרבה) שהגמ' לא מוכיחה ממה שכן קודם לאח בירושה, כיון שירושה שייכת גם באח.

י"ח. עכו"ם יורש את אביו העכו"ם מדאורייתא. לרב חייא

בר אבין לומדים מדכתיב "וחישב עם קונהו" למעט שעבד עברי אינו עובד את היורשים, משמע שבשאר דברים שייך ירושה בעכו"ם, ולריו"ח לומדים מדכתיב "כי לבני לוט נתתי את ער ירושה", ולא מ"וחישב עם קונהו" דלא כתיב ולא עם יורשי קונהו, ולרבי חייא בר אבין אין ללמוד מבני לוט, דשאני התם משום כבודו דאברהם. ולכו"ע אין ללמוד מדכתיב "כי ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר", דדילמא ישראל מומר שאני.

גר אינו יורש את אביו העכו"ם מדאורייתא, משום דגר שנתגייר כקטן שגולד דמי ואינו מתייחס אחר אביו, דתנן שבחלוקת ירושת אביו מותר לגר ליטול מעות או פירות והבן העכו"ם יטול עבודת כוכבים ויין נסך (אא"כ באו לרשות הגר, ואם נשתתפו אסור), ואינו אסור משום חילופי עבודת כוכבים, שהרי אם יש בזה ירושה הוא קיד מיד כשמת אביו, (ואין לומר דטעמא משום יש ברירה, דא"כ אפי' בבאו לרשותו יהיה מותר. תוד"ה חליפי', ומדרבנן גר יורש את אביו, גזירה שמא יחזור לסורו בשביל הממון.) ואין בזה משום חליפי' עבודת כוכבים, דלא תיקנו לו ירושה כי אם בהתר. אמנם לפי האמת גם אם יחזור לסורו לא מגיע לו ירושה, דדינו כישראל מומר. תוד"ה אלא).

עכו"ם או גר אינם יורשים את הגר אף מדרבנן, דתנן שאם לוח מעות מן הגר שנתגייירו בניו עמו לא יחזיר לבניו, ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו כלומר אין מחזיקים לו טובה מפני שלא הצריכוהו לכך, ויש בזה חילוק בין הוררתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה וכיון שלידתו בקדושה מחלף בישראל גמור, (ולכן רוח חכמים נוחה הימנו, וביארו התוס' בדעת רש"י שמה שמצינו שרבא לא רצה להחזיר פקדון לרב מרי בנו של איסור גיורא שהייתה הוררתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, י"ל שדווקא בהלוואה רוח חכמים נוחה הימנו מפני שעשה לו טובה, אבל בפקדון לא), לבין הוררתו ולידתו שלא בקדושה. ולדעת התוס' אין לחלק בין מלוה לפקדון, אלא בהוררתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אין

רוח חכמים נוחה הימנו, דמחלף בישראל גמור ויאמרו שאם ייבם אשת אחיו שהוררתו ולידתו בקדושה אינה זקוקה עוד ליבום.

חילוקי דינים בין עבד עברי לאמה העבריה

במה יוצאים לחרות – עבד עברי יוצא בשנים ביובל ומיתת האדון, ואמה העבריה יוצאת באלו, אבל אם יעדה צריכה גט ובטלו ממנה יציאות אלו. אמה העבריה אם לא יעדה יוצאת בסימנים, אבל עבד עברי אינו יוצא בסימנים.

אם נמכר ונשנה – עבד עברי אינו נמכר ונשנה דכתיב "בגניבתו" ולא בכפילו אם יש לו לשלם קרן ולא כפל, ולא בזממו אם העיד על חבירו שגנב והוזם ואין לו מה לשלם, כיון שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למוכרו. והא דתנן שעבד עברי נמכר ונשנה (משא"כ אמה העבריה), לרבא יש חילוק בין גניבה אחת שבזה אינו חוזר ונמכר, לב' גניבות, ואף אם לא עמד בדין עד הגניבה השניה ואינו שוה אלא אחת נמכר וחוזר ונמכר, דכל אחת חשיב "בגניבתו". ולאביי "בגניבתו טובא משמע" דככתיב "ובהמה רבה" "והדגה אשר ביאור", אלא החילוק הוא בין אדם אחד שהעמידו לדין פעם אחת, שבזה אינו נמכר ונשנה אף בשתי גניבות, לבין שני בני אדם שמעמידים אותו בדין ב' פעמים, שבזה נמכר ונשנה, וכן אם גנב אחרי שיצא חפשי חוזר ונמכר. רש"י. והתוס' (ד"ה כאן) מבארים שלרבא בגניבה אחת חוזר ונמכר עד שישלם כל הגניבה, ד"ונמכר בגניבתו" משמע שנמכר כמה פעמים עד שישלם כל גניבתו, אבל בשתי גניבות אינו נמכר אלא פעם אחת. ואביי מקשה שאם חזר וגנב לאותו אדם מיקרי שפיר בגניבתו ויחזור וימכר עד שישלם הכל, ומשיי שבאמת רק בגנב לשני בני אדם אינו נמכר ונשנה, דלא חשיב "בגניבתו". ובברייטא איתא שלרבנן אם גנב פי שניים משוויו נמכר פעמיים, ואם הוא שוה פי שניים מגניבתו אינו נמכר כלל, ולר"א אינו נמכר אלא כששוה כמו שגנב, ואמר רבא בהא זכנהו ר"א לרבנן, דכמו שדורשים "נמכר" כולו ולא חציו, דורשים ג"כ "בגניבתו" ולא בחצי גניבתו.

פדיון בעל כרחו – אמה העבריה פודים אותה בעל כרחו של אב, משום פגם משפחה, לרש"י היינו שאם יש לו כופים אותו ופודה אותה, ולתוס' שמא י"ל שהכונה שכופים את בני המשפחה לפדותה בעל כרחו של אב, שאינו רוצה שתחזור לביתו וירצה לפורסה. (אבל אין כותבים לאדון שטר על דמיה בע"כ, דאין נותנים חספא תמורת מרגניתא), ואין לחוש שיחזור אביה וימכרנה, דס"ל כר"ש (דלהלן) שאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות או לשפחות אחר שפחות, אבל עבד עברי אין פודים אותו בעל כרחו, שהרי הוא יכול לחזור ולמכור את עצמו.

מכירה ויעוד ב' פעמים – לת"ק אדם יכול למכור את בתו פעמיים לאישות אם קיבל בה קידושין ונתארמלה או נתגרשה, וכן פעמיים לשפחות, או לאישות אחר שפחות שאם מכרה לשפחות וחזרה אליו יכול לקבל בה קידושין, אבל לא לשפחות אחר שפחות. ולר"ש אין יכול למוכרה לשפחות אחר אישות או אחר שפחות.

י"ח: ונחלקו מה דורשים מ"בבגדו בה", לר"ע יש אם למקרא שהקריאה היא מלשון בגד, ודורשים כיון שפירש טליתו עליה האדון לשם יעוד שוב אין יכול למוכרה, אבל אם לא יעדה יכול למוכרה לשפחות אחר שפחות, (דאם כוונת הפסוק לבגידה, איבעי ליה למימר "בבגדו בה", ואע"ג דבעלמא קרינן בפגעי", התם ליכא למיטעי. תוד"ה כיון). ור"א סובר שיש אם למסורת והתביהה היא בלא י"מלשון בגידה (ואף דכתיב "ותתפשטה בבגדו" בלא י', התם ליכא למיטעי. תוד"ה רבי'), ודורשים כיון שבגד בה שמכרה לשפחות אינו יכול למוכרה אבל לשפחות אחר קידושין יכול למוכרה. ור"ש דורש שניהם ואינו יכול למוכרה לשפחות אחר אישות או אחר שפחות, דס"ל יש אם למקרא ולמסורת א"כ המקרא והמסורת סותרים כמו לגבי הכשר ג' דפנות בסוכה, שכתוב בסוכות ועוד ב"פ בסכת, שאם נדרוש המקרא ג' דפנות כשרות לסוכה, ואם נדרוש מסורת פסולות. רש"י. והתוס' מבארים שהמקרא בחיריק הוא ודאי לשון בגד, אבל המסורת היא לשון בגידה מדלא כתיב בבגדו עלית. ור"ת סובר שר"א סובר שזה לשון בגד מדלא כתיב בבגדו או בבגדו, ור"ע סובר שיש אם למקרא שזה לשון בגידה, דאם הכונה לבגד הוה ליה למימר בגדו. וי"מ שהמחלוקת היא בהא דכתיב "אשר לא יעדה", דלר"ע יש אם למקרא וקרינן לו, וממילא בבגדו הוא לשון בגד, ולר"ע יש אם למסורת דכתיב לא, וממילא בבגדו הוא לשון בגידה. תוד"ה רבי').

יעוד

אמה העבריה, והיינו בת קטנה שנמכרה לשפחה ע"י אביה, מצוה על האדון לייעד אותה לאשה לו או לבנו, ובזמן הקידושין אין צריך לתת לה כסף או שוה כסף. ולהלן יבוארו דיני יעוד, האם היעוד עושה אירוסין או נישואין, האם האדון יכול לייעדה לבנו הקטן, האם היעוד הוא אמעוּת המכירה או בעבודה שהיא חייבת לו, האם מועילה מכירה ע"מ שלא לייעד, והאם יכול אדם למכור את בתו לקרובים ופסולים שא"מ לייעדה להם.

מה דין האמה אחר היעוד – הגמ' מוסתפקת אם יעוד שאומר לאמתו הרי את יעודה לי בכסף מקנתך עושה אירוסין או נישואין, ונ"מ אם יורשה ומיטמא לה ומפיר נדריה.

והגמ' מוכיחה שיעוד אירוסין עושה, מזדאיתא בברייתא ש(אין האב יכול למכור בתו לקרובים שהיא אסורה עליהם, דבעינן שהמכירה תהיה ראויה ליעוד, ולר"א יכול ודין יעוד מתקיים רק אם אפשר, ולכו"ע) יכול האב למכור בתו האלמנה לכה"ג או גרושה וחלוצה לכהן הדיוט כיון שקידושין תופסים בחיבי לאוין, ואלמנה היינו שקידשה אביה, (דאם קידשה עצמה אינה אלמנה אין במעשי קטנה כלום), ובהכרח איירי בקידושי יעוד, ומוכח שיעוד עושה אירוסין, דאי נישואין עושה אין לאביה רשות בה כדאשכחן שאין אביה מיפר נדריה ואינו יורשה, ואם קידשה בלא יעוד אינו יכול יותר למוכרה, אבל ביעוד יכול דס"ל כרבי יוסי ברבי יהודה שמעות הראשונות של קנית האמה לאו לקידושין ניתנו והיעוד הוא בעבדות שיש לו עליה, וגזר"כ שיחולו הקידושין, וא"כ לא אביה קידשה, (אמנם אם יעוד נישואין עושה, יוצאת מרשות אב לגמרי אע"פ שלא נישאת על ידו כיון שזה נישואין דאורייתא. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה בשלמא) שהרי גם אירוסין זה דאורייתא, ועוד דמגלי שבנישואין שחלים על ידה יוצאה מרשותו לגמרי. ולכן ביארו התוס' שכיון שבאירוסין אינה יוצאה מרשותו לגמרי, א"כ מה שאינו יכול למכרה זה חידוש, וי"ל שבקידושי עצמה לא נאמר חידוש זה, אבל בנישואין היא יוצאת מרשותו לגמרי, וא"כ אין לחלק מי מסר אותה לנישואין, אמנם קטנה המוסרת עצמה לחופה, לא מצינו שהיא יוצאת עי"ז מרשות האב). ורב נחמן בר יצחק הסובר שגם לרבי יוסי ברבי יהודה מעות הראשונות ניתנו לקידושין אתיא כר"א שיכול למוכרה לשפחות אחר אישות.

י"ט. יעוד לבנו הקטן- הגמ' הסתפקה אם יכול האדון לייעד אמה עבריה לבנו קטן, ד"בנו" אמר רחמנא, או דבעינן בנו גדול דומיא דידיה. וממה שהתורה אומרת שאין חיוב מיתה בקטן הבא על אשת איש (שאף שאינו בר עונשים, ס"ד שיהא נהרג כיון שהאשה נהרגת על ידו. תוד"ה איש) או בבא על אשת קטן, דכתיב **"איש אשר ינאף את אשת איש"**, אין להוכיח שלא שייך יעוד בקטן (דא"כ מצינו אישות לקטן), דאדרבה אם לא שייך יעוד בקטן למה הוצרכה התורה למעט אשת קטן. אמנם י"ל שהתורה באה למעט יבם בן ט' שנים ויום אחד שבא על יבמתו וביאתו ביאה, רש"י מבאר שע"י הביאה היא זקוקה לו באותה ביאה לכל דבר וקנאה ליורשה. והתוס' (ד"ה ומדאורייתא) כתבו שרק מדרבנן ביאת בן ט' פוסלת את ביממה על שאר האחים (כמו אם אחד האחים הגדול עשה מאבמר), אבל ליורשה ולשאר דברים אינה כאשתו, וכונת הגמ' שכיון שצריך למעט קטן כיון שאם בא על אחת מכל עריות שבתורה מומתים על ידו. והגמ' מביאה בשם רבי נאי שאין יעוד אלא בגדול, (ללישנא קמא הטעם מפני שלקטן אין דעת).

דיני יעוד התלויים בנדון אם המעות הראשונות לקידושין ניתנו-

האם אפשר לייעד סמוך ליציאתה ממש- איתא בברייתא שרלבנא אפשר לייעד אפי' בסוף שש שנים סמוך לשקיעת החמה, ולרבי יוסי ברבי יהודה א"א לייעד בזמן שכבר אינה יכולה לעשות מלאכה בשווי פרוטה, דכתיב "יעדה והפדה" אין יעידה אלא בזמן שצריך מדיה בגרעון כסף והיינו בפרוטה.

יש הלומדים מדברי רבי יוסי ברבי יהודה שמעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו אלא היא מתקדשת בפרוטה שהיא חייבת לו, דאי לקידושין ניתנו למה צריך פרוטה. שהרי היעוד הוא למפרע משעת מכירה.

דעת רב נחמן בר יצחק שאף אם המעות הראשונות ניתנו לקידושין, שאני הכא דאמר קרא "יעדה והפדה". (ודברי רבנן הם משל שמהם לומדים לאומר לאשה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום, שאם בא אחר וקידשה בתוך ל' מקודשת לראשון, שכונתו שיחולו מעכשיו אם ירצה לאחר ל', ואם לא אמר עכשיו מקודשת לשני, וביעוד מהני אע"פ שלא אמר מעכשיו מפני שהמעות הראשונות ניתנו לקידושין, והתחילו כבר הקידושין, דאל"כ במה היא מתקדשת עכשיו. רש"י. והתוס' (ד"ה משל למאן) מבארים שהמשל בא ללמד, שכמו שבמקדש מעכשיו ולאחר ל' לא חלים קידושי אחר, ה"ה ביעוד לרבנן שא"צ שתשאר פרוטה, ואע"פ שביעוד לא אמר מעכשיו, מ"מ כל מכירה היא ע"מ לייעד והוי כאומר מעכשיו).

דעת האשה ביעוד- לאביי בריה דרבי אבהו לשיטת רבי יוסי ברבי יהודה שמעות הראשונות של המכירה לא ניתנו עבור קידושי היעוד, צריך דעת האשה ביעוד, שהרי אין דעת האב במעות המכירה, ואם אינו מודיעה שתקבל עליה אין כאן קידושין. דכתיב **"אשר לא יעדה"**. ולרב נחמן בר יצחק אף אם המעות הראשונות לקידושין ניתנו, ילפינן מ"יעדה" שצריך דעת האשה.

אומר אדם לבתו קטנה צאי וקבלי קידושין, כמו שיעוד מועיל למ"ד מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו והמכירה היא כאמירת צאי וקבלי קידושין, כיון שהאב ידע שהאדון יכול ליעדה. וכתבו התוס' (ד"ה אומר) שצאי וקבלי קידושין אינו מועיל מדין ערב, להחשיב כאילו האב קיבל, אלא שמיעוד לומדים שיש לה יד לקבל קידושין, והקידושין חלים על ידה, ואף שאין לקטן זכיה מן התורה, היכא שיש דעת אחרת מקנה יש לקטן זכיה מדאורייתא.

המקדש במלוה שיש עליה משכון מקודשת, כמו שיעוד מועיל למ"ד מעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו, שהכסף הוא חוב והיא עצמה משכון, ומקדש בפרוטה שנשארה. וביארו התוס' (ד"ה במלוה) דאיירי הכא אפי' במשכון שניתן בשעת ההלואה, ואפילו אם אינו מחזיר לה את המשכון אלא המשכון נשאר בידו, מקודשת בהנאת מחילת המלוה, ובאמת אפי' בלא משכון מקודשת בהנאת המחילה, וקמ"ל הכא שלמרות שהמשכון נשאר בידו מקודשת, ולא אמרינן שכיון שהמשכון נשאר בידו לא סמכה דעתה. ואף שביעוד מחזיר לה את המשכון שהוא גופה, מ"מ אין היעוד בחזרת המשכון אלא במחילת המלוה. והתוס' דנים אם דבי יוסי ברבי יהודה סובר שעבד עברי אין גופו קנוי, דאי גופו קנוי הרי הוא מקדשה בחזרת גופה לעצמה, או שבהכרח אין הקידושין בהחזרת גופה, דא"כ איך מקדשה בלי שטר שחרור ובלי הפקר.

י"ט: כיצד מצות יעוד- אומר האדון לאמה בפני שניים הרי את מקודשת לי, ומוכאן ואילך נוהג בה מנהג אישות ולא שפחות.

אם האב יכול לקדש בתו כשהיא אמה- המוכר בתו לאמה ואח"כ קידש אותה לאדם אחר, לרבי יוסי ברבי יהודה היא יוצאת לחרות, ולחכמים יכול האדון ליעדה. ודברי רבי יוסי ברבי יהודה הם משל שמהם לומדים להאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל', שמקודשת לשני כיון דלא פירש מעכשיו, ואם לא אמר בשעת מתן מעות שתתקדש לו אינה מקודשת, וביעוד יכול האב לקדשה אע"פ שלא אמר לה שתתקדש לאחר ל' יום שכיון שתלתה התורה את היעוד במעות הללו, גם הוא נתן אותם לדעת שאם ירצה יוכל ליעיד. רש"י. ולתוס' (ד"ה משל לרבי יוסי) כמו שבמקדש לאחר ל' יכול אחר לקדשה ביתיים, כך גם ביעוד יכול האב לקדשה, ואף שביעוד יכול לקדשה מיד, מ"מ כיון שלא אמר מעכשיו מקודשת לשני.

מכירה ע"מ שלא לייעד- המוכר את בתו ע"מ שלא ליעדה, לחכמים יכול האדון ליעדה דיעוד לא הוי דבר שבממון (תוד"ה לרבי), דהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, ולר"מ מועיל התנאי, ואע"ג דס"ל לר"מ שהמקדש ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה מקודשת ותנאו בטל, (ולרבי יהודה בדבר שבממון שניתן למחילה תנאו קיים אבל עונה שהיא צער הגוף לא), הכא דורשים מ"לאמה" שיכול למוכרה לאמה בלבד.

כ. מכירה לקרובים ופסולים שא"א לייעדה להם- חכמים שסוברים שבמוכר ע"מ שלא לייעד יכול האדון ליעדה, דורשים מ"לאמה" פעמים אינו מוכרה אלא לאמה בלבד, שמוכרה לפסולים ממזר ונתין, אע"פ שאין יכולים ליעדה (שאע"פ שיכול לקדשה לפסולים דקידושין תופסים בחיבי לאוין, כבר מצינו שהקידושין מסורים בידו לדבר גדול מזה שהרי יכול לקדשה כשהיא נערה ולמוכרה אינו יכול). ולר"א לומדים מ"אם רעה" שאף אם היא רעה בנישואיה, שהם פסולים לה אבל קידושין תופסים בהם, מ"מ יכול למוכרה להם דכתיב "אשר לו יעדה", ומ"לאמה" לומדים שמוכרה לקרובים אע"פ שאין יכול לייעד שהרי אין הקידושין תופסים בהם. (ואין ללמוד ק"ו מפסולים, שהרי בקרובים אינו יכול ליעדה). ור"מ לומד שמוכרה לפסולים מ"אם רעה" שהיא אסורה לו, וס"ל שאין מוכרה לקרובים. ואיתא בברייתא שלמ"ד אין מוכרה לקרובים אין מוכרה לא לאביו שהיא אסורה עליו מדיון בת בנו, ולא לבנו שהיא אחותו, ואין קידושין תופסים בחיבי כריתות (כרבנן), ובברייתא אחרת מבואר שמוכרה לאביו ולא לבנו, והגמ' מבארת שגם ברייתא זו היא לשיטת רבנן, ומודו רבנן שכיון שהאב יכול ליעדה לבנו דהויא ליה בת אחיו, מועילה המכירה.

עוד בדיני עבד עברי

אם בגפו יבוא בגפו יצא- לת"ק כוונת הפסוק שאינו יוצא בראשי אברים כעבד (בגופו נכנס בגופו יצא. ואין ללמוד דין זה מדכתיב "לא תצא כצאת העבדים" דאי מהתם הו"א שעבד עברי מלבד היציאה מקבל גם את דמי עינו, קמ"ל שאינו יוצא). ולרבי אליעזר בן יעקב כוונת הפסוק שאם יש לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית בעל כרחו, אבל אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית (יחידי נכנס יחידי יצא).

לפי מה מחשבים גרעון כסף- אף אם העבד השביח בנכחו או שנתייקרה הפעולה אינו משלם גרעון אלא לפי מה שנמכר, דכתיב "מכסף מקנתו", ואם הכסף נתקלקל מחשבים לו כשוויו עכשיו, דכתיב "כפי שניו", ואין דורשים לחומרא אלא יד עכ"ם על התחנתנה דכתיב "כי טוב לו עמך" (במאכל ובמשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא יין חדש, אתה ישן ע"ג מוכין והוא ע"ג תבן, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, ואף שנאמר כאן להשוותו לאדון, מ"מ היכא שאין לאדון אלא כר אחד, אם), ולומדים

נמכר לישראל בגז"ש שכיר שכיר. ואין לומר שהקולא היא רק באכילה ושתיה, אבל בפדיון נחמיר שהרי הנמכר לעבד הוא חוטא וכדלהלן, דכתיב "אם עוד רבות בשנים וכו' (שנתרבה שוויי, מחשבים) מכסף מקנתו, ואם מעט נשאר בשנים וכו' (שנתמעט שוויי, מחשבים) כפי שניו". ואין לומר שהחילוק הוא בין היכא שעבד רק מיעוט מהשנים לבין היכא שעבד את רוב השנים, (לרש"י לצד זה לא איירי לא בהשביח ולא בהכסיף, ולה"ר ברוך (תוד"ה עבד) איירי בין בהשביח בין בהכסיף, שאם הוא סמוך לזמן הכניסה זה סיבה שיפדה מכסף מקנתו, ואם הוא סמוך לזמן היציאה זה סיבה שיתנו לפי השווי עכשיו), דא"כ נכתוב קרא "אם עוד רבות שנים וכו' ואם מעט נשאר שנים".

בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, הנושא ונותן בפירות שביעית ועובר על "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה" ולא לסחורה, והוא איסור הקל שבשביעיות, שהוא לאו הבא מכלל עשה, (ועיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודת הקרקע. תוד"ה אבקה), לסוף מוכר מטלטליו, דכתיב "בשנת היובל וכו' וכו' תמכרו וכו' מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד, שאם תמכרו ותקנו מה שאסרתי לכם סופך למכור ממכרך וכל כלי ביתך, לא הרגיש לשים לב לפורענות הבאה עליו לחזור מעבירות שבידו עד שמוכר את שדותיו דכתיב "ומכר מאחוזותו", לא באת לידו הרהור תשובה (שכיון שעבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהתר ופשיטא לתנא שעתידי לבוא לידו כך) עד שמוכר את ביתו דכתיב "כי ימכור בית", לא באת לידו עד שמוכר את בתו לאמה (ואף שבתו לא כתובה באותו ענין, קמ"ל שעדיף למכור את בתו לאמה, כי היא יוצאת בגרעון כסף, מאשר ללוות בריבית שהחוב מתרבה), לא באת לידו עד שלוהה בריבית דכתיב "אל תקח מאתו נשך ותרבית", לא באת לידו עד שמוכר עצמו לישראל ואח"כ לגר תושב ואח"כ לעובד כוכבים ולעבודת כוכבים עצמה לחטוב עצים ושאר צרכיה ולא לשם אלוהות. דכתיב "ונמכר לך" וכתבי ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר", ומ"מ אמרה תורה "אחד מאחיו יגאלנו" ולא לדחות אבן אחר הנופל, (ואין מחשבים לו לפי הערך הגבוה אם השביח או הכסיף וכנ"ל).

דיני גאולה בעבד ובשדות ובתים

כ: כ"א. גאולת שדה אחוזה- שדה אחוזה שנמכר אינו נגאל לחצאין שאם השיגה ידו לחצי מהמעות אינו יכול לגאול את השדה לחצאין. דכתיב "ומצא כדי גאולתו", ואינו לוזה וגואל דבעינן "והשיגה ידו", ואינו יכול לגאול אלא אחרי שעברו שנתיים מהמכירה עד היובל דכתיב "במספר שני תבואות ימכר לך" אין מכירה פחותה משתי שנים, ואח"כ גואל בגרעון כסף דכתיב "לפי רוב השנים וכו' וחשב את שני ממכרו", ואם לא נגאלה חוזרת לבעליה ביובל בלא פדיון. ואם הקדיש שדה אחוזה יכול לגאולה מיד, ואם לא גאלה יוצאת לכהנים ביובל, ולווה וגואל וגואל לחצאין. ונגאלת לקרובים בע"כ של לוקח, והקרב קרוב קודם, לרבי יהושע אין הקרובים חייבים לגאול, דכתיב "ואיש כי לא יהיה לו גואל", וכיון שלכל אחד מישראל יש גואלים בהכרח הכונה שאין הקרובים רוצים לגאול, ולר"א חובה על הקרובים לגאול, דכתיב "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ", ואין הגאולה מוטלת אלא על הקרב הראוי ליורשו.

עבד עברי הנמכר לעכו"ם נגאל בקרובים, והקרב קרוב קודם, (והא דאיתא בברייתא שמ"גאולה תתנו" לומדים עבד עברי, אי נימא שנמכר לישראל אין בו גאולת קרובים, צ"ל שכוונת הפסוק לומר שיש חובה על הקרובים לגאולו, אפי' לרבי יהושע שסובר שבשדה אחוזה אין חובה על הקרובים לגאולו), ואינו לוזה וגואל, והגמ' מסתפקת אם אינו נגאל לחצאין דילפינן משדה אחוזה, או שרק לקולא נגאל לחצאין ולא לחומרא, (לקולא -לטובת העבד), היינו אם העבד הוזל ואז שילם חצי וחזר והשביח, שאם חלה הגאולה לחצאין משלם חצי משוויו עכשיו מפני שחצי השביח ברשותו וחצי ברשות האדון, ואם לא חלה הגאולה כולו השביח ברשות האדון וצריך לשלם את מלוא שוויו עכשיו בניכוי מה שכבר שילם. ולחומרא היינו אם גאל חצי ואח"כ הכסיף לחצי שוויו, שאם חלה הגאולה צריך לגאול את החצי השני, ואם לא חלה הגאולה א"צ להוסיף כלל, כיון שהמעות שכבר נתן הם כפקדון). ורב ששת אמר שאינו נגאל לחצאין דכתיב "נגאל" כולו ולא חציו.

המוכר בית בבתי ערי חומה יכול לגאול את הבית מיד, ואם לא גאל שנה תמימה הבית נחלט. לרב ששת אינו נגאל בקרובים, (ורב הונא בר חנינא ואב"י מקשים על דבריו, והגמ' מתרצת קושיותיהם), ולרבנן אין לזה וגואל ואין גואל לחצאין, ולר"ש ש דרד"ש טעמא דקרא לזה וגואל וגואל לחצאין, שכיון שאנו רואים שמוכר שדה אחוזה שיפה כח הבעלים שהשדה חוזרת

ביובל, הורע כוחו אינו לוח וגואל ואינו גואל לחצאין, ואילו מקדיש שדה אחוזה שהורע כוחו שהשדה עוברת לכהנים ביובל (ועד היובל יכול לגאול), יפה כוחו שלוח וגואל וגואל לחצאין, דכתיב "ואם גאל יגאל", חזינן בזה שהתורה הקפידה לחזר שלא תפקע האחזה מהיורשים, א"כ מוכר בית בבתי ערי חומה שהורע כוחו שאם עברה שנה ולא גאל נחלט הבית, מוסתבר שיפה כוחו שלוח וגואל וגואל לחצאין. אמנם לרבנן אין לוח וגואל ואין גואל לחצאין, דרבנן לא דרשי טעמא דקרא, וס"ל שאם הורע כוחו בדבר אחד הורע כוחו גם בדבר אחר, מלבד היכא שהתורה גילתה אחרת.

בתי חצצים עיירות שאינן מוקפות חומה מימות יהושע גאולתם כשדה אחוזה, דכתיב "על שדה הארץ יחשב", וקרבן קרבן קודם.

עבד עברי הנמכר לישראל - לרבי אינו נגאל בקרובים, ובדעת רבנן הגמ' מסתפקת אם נגאל בקרובים.

דיני עבד נרצע

כתיב בפרשת עבד עברי (שמות כ"א) "אם אמור יאמור העבד אהבתי את אדוני ואת אשתי ואת בני לא אצא חפשי. והגישו אדוניו אך האלוהים, והגישו אל הדלת או אל המזחה, ורצע אדונו את אזנו במרצע ועבדו לעולם". עוד כתיב (דברים ט"ו) "והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבת ואת ביתך כי טוב לו עמך. ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם, ואף לאמתך תעשה כן". ולהלן יבוארו פרטי דיני עבד נרצע.

כ"א: קנין נרצע- הנרצע נקנה ברציעה דכתיב "ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם". וקונה את עצמו במיתת האדון, דכתיב "ועבדו" ולא את הבן ולא את הבת, ויוצא ביובל, דהא דכתיב "לעולם" היינו לעולמו של יובל דהא כתיב "ושבתם איש אל אחוזתו".

ע"י מה רוצעים- כתיב "ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת". לרבי יוסי ברבי יהודה אפשר לרצוע בין במרצע ובין בסול (-חתיכת עץ חזודה) סירא (-קוץ) מחט מקדח ומכתב, דדורשים רבוי ומיעוט ורביי (ולקחת יריבה, מרצע מיעט, באזנו ובדלת חזר וריבה), וריבה הכל, ומיעט סם שאינו דומה למרצע שהרי נוקב מאיליו ולא מכח אדם. ולרבי צריך לרצוע דווקא במתכת כמו מרצע, דדורשים כלל ופרט וכלל שהפרט הוא פירוש של כלל, והכלל האחרון לא בא אלא לרבות כעין הפרט. (דרשת רבוי מיעוט ורביי שונה מכלל ופרט וכלל, ששם הפרט הוא פירוש של הכלל וממילא אין בכלל אלא מה שבפרט, והכלל האחרון מורבה דברים הדומים לפרט, אבל ברביי מיעוט ורביי המיעוט אינו פירוש של הרבו, אלא המיעוט בא למעט ממונ שלא נרבה הכל, והיינו כעין הפרט, וכשחזר וריבה ריבה הכל, חוץ מדבר אחד שנמסר לחכמים). ויש דורשים "המרצע" לרבות מרצע הגדול.

היכן רוצעים- ליוזנן בריבי (-לשון חכמה ותרופות, וגדול בדורו היה) רוצעים באליה של האוזן בבשר ולא בתנוך. ולרבנן רוצעים בגובה של אוזן, שהרי לא רוצעים עבד עברי כהן מפני שנעשה בעל מום, דילפינן מדכתיב "ושב אל משפחתו" למוחזק שבמשפחתו, ואם היו רוצעים באליה לא היה נעשה עי"ז בעל מום.

שפחה כנענית בעבד כהן- לרב עבד עברי כהן מותר בשפחה, ולשמואל אסור. ורב נחמן מקשה דא"כ יש טעם אחר למה עבד כהן אינו נרצע, שהרי לא שייך בו "אהבתי את אדוני", ואין להשיב.

יפת תואר- ללישנא קמא כהן מותר ביפת תואר במלחמה בביאה ראשונה לכו"ע, דלא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם לא יהיה מותר יעבור באיסור (ובקושי התירו, ואע"פ שהיא מאוסה), וגם בכהן איכא למיחש ליצר הרע, ולרב כהן מותר אף בביאה שניה שכבר נתקררה רוחו והואיל ואשתריא אישתרי, ושמואל אוסר שהרי גירות אסורה לכהן מפני שהייתה זונה קודם. וללישנא בתרא לכו"ע כהן אסור ביפת תואר בביאה שניה, שהרי גירות אסורה לכהן, ואף שעבד כהן מותר בשפחה אף בביאה שניה, שם כיוון שגם לישראל יש חידוש להתיר איסור "לא יהיה קדש" הותרה נמי לכהן, אבל יפת תואר אין חידוש שהיא מותרת לישראל, אבל לכהן אסורה משום זונה (ועשאה הכתוב כגירות גמורה אע"פ שמתגיירת בעל כרחא. תוד"ה בביאה), ובביאה ראשונה, לרב מותר שלא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע, ולשמואל אסור דלא קרינא ביה "והבאתה אל תוך ביתך".

כ"ב. אין התר יפת תואר אלא כשראה אותה בשעת שביה ולא אם לקחה למוכרה או לשפחה ואח"כ נתן בה עיניו, דכתיב "וראית בשביה". גם אשת איש (ואף שאי אישות לנכרי, מ"מ איכא עשה ד"ודבק באשתו" ולא באשת חבירו. תוד"ה אשת), מותרת דכתיב "אשת". מותר לקחתה אם חשק בה אע"פ שאינה נאה דכתיב "וחשקת". אין לקחת ב' יפות תואר, דכתיב

"בה" ולא בה ובחברתה. תופסים בה קידושין אע"פ שאינה מתגיירת מדעתה, דכתיב "ולקחת". אין לקחת שתיים אחת לעצמו ואחת לאביו או לבנו, דכתיב "לך לאשה". אסור ללחוץ עליה במלחמה לבוא עליה, דכתיב "והבאתה". שיטת רש"י שאסור לבוא על יפת תואר במלחמה, עד שיביאה לביתו ויעשה את כל מה שצריך. ושיטת התוס' (ד"ה שלא) שביאה ראשונה מותרת כבר במלחמה, ומה שאסור ללחוץ עליה היינו להתחיל למנות ירח ימים כבר במלחמה. ור"י אומר שמצינו בזה מחלוקת בירושלמי.

יאמור וישנה- כתיב "אם אמור יאמר", וילפינן מזה שאין עבד עברי נרצע עד שיאמור "אהבתי את אדוני וכו' ", וישנה, פעם אחת בתחילת פרוטה אחרונה לפי חשבון גרעונו, דכתיב "אמר העבד", ופעם שניה בסוף פרוטה אחרונה אחר שהתחיל פרוטה אחרונה, דכתיב "לא אצא חפשי" שיהיה סמוך ליציאה.

אשה ובנים- אין עבד עברי נרצע עד שיהיו לו אשה ובנים שפחה כנענית שנמסרה לו וילדה, דכתיב "אהבתי... את אשתי ואת בני", ואינו נרצע אא"כ יש לרבו אשה ובנים דכתיב "כי אהבך ואת ביתך".

אהבה- אין עבד עברי נרצע אא"כ רבו אוהבו, דכתיב "כי טוב לו עמך", וכן צריך שיאהב הוא את רבו דכתיב "כי אהבך".

חולה- אם הוא חולה אינו נרצע דכתיב "כי טוב לו", וכן אם רבו חולה אינו נרצע, דכתיב "עמך", והגמ' מסתפקת מה הדין בשניהם חולים.

חיובי האדון לעבד- האדון צריך להשוות את העבד אליו באיכות הפת היין והשינה, דכתיב "כי טוב לו עמך", מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. וכן חייב האדון במזונות אשתו הישראלית של העבד "ויצאה אשתו עמו" דאם הכונה בשפחה כנענית הא כתיב "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", וכן חייב האדון במזונות בניו, דכתיב דכתיב "ויצא מעמך הוא ובניו", וצריכא, דהאשה יכולה לעבוד, והבנים יכולים לחזר על הפתחים אבל האשה מתביישת.

כ"ג: צורת הרציעה- צריך להניח את האוזן על הדלת ממש ולא מרחוק כנגד הדלת, וצריך לדקור באזנו עד שמגיע לדלת, דכתיב "באזנו ובדלת". וצריך שהדלת תהיה במקומה, דכתיב "אל הדלת או אל המזוזה" מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. והטעם שרוצעים באוזן ובדלת מפני שהאוזן שמעה בהר סיני "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים, ויבואו דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים על שפסח הקב"ה על בתי ישראל. ובמדרש איתא שמרצע בגמטריא זה ד' מאות, ולפי שהיו ישראל עבדים במצרים ד' מאות שנה והלך ומכר עצמו לעבד לפיכך נרצע במרצע. (תוד"ה מה).

קנייני עבד כנעני

ישנם חילוקי דינים בין קנין קרקעות (כסף שטר חזקה) לקנין מטלטלין (הגבהה משיכה וכדו'). עבד כנעני אף שהוא מטלטלין מועילים בו גם קנייני קרקע, וכפי שיבואר. עוד יבואר האם הקורא לעבד והוא בא נחשב משיכה, והאם עבד נקנה בהגבהה, והאם אפשר לזכות בעבד של גר שמת ואין לו יורשים, או שהעבד קודם לזכות בעצמו.

עבד כנעני נקנה בכסף שטר וחזקה כקרקע, דכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה", הקישן הכתוב לשדה אחוזה, (ומ"מ אינו חוזר ביובל כשדה אחוזה, דכתיב "לעולם בהם תעבדו"). כל עבד נכרי דינו כעבד כנעני, וסתם עבד נקרא כנעני משום דכתיב "ארוך כנענן עבד עבדים יהיה לאחיו".

חליפין- בברייתא מבואר שעבד כנעני נקנה גם בחליפין, ותנא דידן לא תני חליפין, מפני שקנין זה קונה במטלטלין, (ומהאי טעמא לא תני נמי משיכה).

משיכה- אמר שמואל עבד כנעני נקנה במשיכה, כיצד תקפו בחזקה ובא אצלו קנאו, אבל קראו ובא אצלו לא קנאו, דאדעתיה דנפשיה קעביד. ודווקא בעבד, אבל בהמה אף בקורא לה והיא באה או שהכিশה במקל ורצתה לפניו (ועקרה יד ורגל, וי"א שתהלך מלוא קומתה) קנאה, דאדעתה דמרה אזלא לפי שאין לה דעת. וכן נקנית אם הכישה במקל ורצתה לפניו ועקרה יד ורגל, וי"א שצריך שתהלך לפניו מלוא קומתה, וכן נקנית במסירה אם אחז בטלפה, בשערה כגון שער שבראש הסוס, באוכף או במשאוי שעליה, בזוג שבצווארה. ועבד קטן דינו כבהמה שאין לו דעת, ואם קראו לשם קניה ובא אצלו קנאו. ותנא דברייתא לא תני משיכה, כיון שקנין זה לא שייך בקרקע.

כיצד בחזקה- עבד שהתיר לאדון את מנעלו, או שהוליך כליו אחריו לבית המרחץ, או שהפשטיו או הרחיצו או סכו או גרדו או הלבישו או הנעילו או הגביהו, קנאו. ובביאה אין קונים

שפחה כנענית ע"י ההגבהה, דההגבהה קונה כשהמגביה מצטער והמוגבה נהנה ולא כששניהם נהנים, ובשלא כדרכה או שיש הנאה או שהוקש לכדרכה.

הגבחת העבד - לת"ק אם האדון הגביה את העבד לא קנה. ולר"ש קנה, שלא תהא חזקה גדולה מהגבחה, שהרי הגבחה קונה בכל מקום.

קנין עבד של גר שמת ואין לו יורשים- מר זוטרא אמר לעבד כזה שישלוף נעליו ויוליכם לביתו, י"מ שהיה עבד גדול וקנאו מיד אחר מיתת הגר וקדם והחזיק בו לפני המיתה כדי שלא יהיה בלא אדון רגע אחד ויזכה בעצמו. וי"מ שהיה קטן ומ"מ הוצרך לעשות זאת, דס"ל שאף בקטן אם לא קנאו מיד כשמת האדון קנה העבד עצמו, ודלא כאבא שאול דס"ל שקטנים יכולים לזכות בהם גם לאחר זמן, (ולרבנן אף קטנים קנו עצמם בני חורין). ור"ת (תוד"ה ואיכא) גורס וכאבא שאול, והיינו שגם לאבא שאול הוצרך להחזיק בו כבר מחיים כדי שלא יקדימו אחר ויזכה בו. עוד מפרש ר"ת שלישנא בתרא בגדול לא מועיל להקדים להחזיק בו לפני המיתה, ובקטן לאבא שאול מהני אף לאחר מיתה, ולרבנן לא מהני אף מחיים, והמעשה היה בקטן והחזיק בו לאחר מיתה וכאבא שאול. ור"י מפרש שלשתי הלישונות לפי רבנן א"א לזכות בעבד גדול או קטן, דלרבנן לומדים יציאת עבד ע"י מיתת האדון מציצאת אשה בגט, וכמו שא"א לזכות באשה אחרי גט א"א לזכות בעבד אחרי מיתת האדון, אבל לאבא שאול דס"ל שכמו שגט מפקיע רק את האיסור ה"ה מיתת האדון, כיוון העבד היה משעבד את עצמו למר זוטרא לא היה חפץ לזכות בעצמו, והווי כמו קטן.

יציאת עבד כנעני בכסף ובשטר

עבד כנעני יוצא ע"י תנינת כסף לרבו, או ע"י שהאדון נותן שטר שחרור. הגמ' דנה מי נותן את הכסף לאדון, האם העבד נותן את הכסף והיה שריהו לעבד כסף, או שלעולם מה שקנה עבד קנה רבו, ואם הכונה שאחרים נותנים את הכסף יש לדון האם זה זכות לעבד או חוב. ולגבי שטר יש לדון אם האדון נותן את השטר לעבד ומהני מדיון גיטו וידו באין כאחד, או שהשטר ניתן לאחרים וזה מועיל מדיון זכיה, וכדלהלן. (ברש"י על התורה מבואר שכסף נלמד מ"והפדה לא נפדתה" ושטר נלמד מ"או חופשה לא ניתן לה").

כ"ג. לרבי מאיר עבד כנעני קונה עצמו בכסף ע"י אחרים שיתנוהו לרבו ע"מ שיהא זה בן חורין, אבל אם יתנוהו לעבד (על מנת שאין לרבו רשות בו לפי רב ששת, ולפי רבי אלעזר בעל מנת שתצא בו לחרות), קונה האדון את הכסף, ואין העבד יכול לצאת בו לחרות, דס"ל שאין קנין לעבד בלא רבו, וכן העבד קונה עצמו בשטר ע"י עצמו. שיטת אביי שאע"פ שלר"מ חוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות, עבד כהן מפני שפוסלו לא התרומה, ועבד ישראל לפי שאוסרו בשפחה דשכיחא ליה ופריצא ליה, מ"מ קונה בכסף ע"י אחרים בע"כ של העבד, שהרי כסף מועיל לקנין העבד בע"כ, אבל שטר אין קונה אלא ע"י עצמו שהעבד יקבלנו, אבל לא ע"י אחרים, דאף ששטר מועיל ליציאת העבד בע"כ, האי שטרא לחוד והאי שטרא לחוד זה לשון קניה וזה לשון שחרור. ולרבא כסף מהני בע"כ משום שקבלת רבו גרמה לו שיתחרר מאליו, והרב אין נעשה שלוחו, והאחרים רק גרמו לקבלת הרב, אבל שטר קבלת אחרים גרמה לו ואין חבין לאדם שלא בפניו.

לחכמים עבד כנעני קונה עצמו בכסף ובשטר בין ע"י אחרים בין ע"י עצמו. כסף ע"י עצמו דיש קנין לעבד בלא רבו, ובלבד שיהא הכסף משל אחרים. הגמ' רצתה לומר שבכל מקרה שאחרים נותנים לו כסף העבד זוכה בזה לעצמו ויוצא בזה לחרות, דכיון שדעת אחרת מקנה לו את הכסף, והנותן לא גמר בליבו שיזכה בהר זה, זכה בזה העבד, ורב ששת אומר דאיירי שנתנוהו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו לפי רב ששת, ולרבי אלעזר איירי בנתנוהו ע"מ שתצא בו לחרות –שתתנוהו לרבו בפדיונו. (וכן נחלקו לענין קנין אשה בלא בעלה שהרי הבעל זכאי במציצאת אשתו ובמעשה ידיה). וכן מהני כסף ע"י אחרים, דס"ל דזכות הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחרות. ושטר מועיל ע"י אחרים, ואף ע"י עצמו מהני, דגיטו וידו באין כאחד ולא אמרינן שלא יצא הגט מרשות האדון ואין זו קבלה.

כ"ג: לרבי שמעון בן אלעזר אין העבד קונה עצמו בשטר ע"י עצמו, דלא אמרינן גיטו וידו באין כאחד, דגמור לה לה מאשה, שצריך שיצא הגט לרשות שאינה שלו, דבאשה כתיב "נתתן בידה" וגופה לא קנוי לבעל. ואע"פ שהעבד עצמו אינו יכול לקבל את השטר, הוא יכול למנות שליח לקבל את השטר, כמו שאשה יכולה דכתיב "ושלחה מביתו" מלמד שהאשה עושה שליח, וגמרינן לא לה מאשה והאשה אין גופה קנוי לבעל, ועבד מורב בתורת קבלת גט, שהרי הוא יכול לקבל גיטו של חבירו מרבו של חבירו, ורק מרבו שלו אינו יכול אם היו שני העבדים של אדון אחד. (י"מ שקמ"ל שאף אם העבד ממנה שליח לקבל גט יכול לקבל בשבילו, וכ"ש היכא שלא מינה שליח. וי"מ שכונות הגמ' שזה עוזר בתורת שליחות דווקא, ואם העבד עומד וצווח א"א לקבל בשבילו. תוד"ה מהו). וכן העבד קונה עצמו בכסף ע"י אחרים דזכות הוא לו, אבל לא ע"י עצמו דאין קנין לעבד בלא רבו.

קנין לעבד ולאשה להלכה - שיטת ר"ת (תוד"ה רובי) שהלכה כר"מ שאין קנין לעבד בלא רבו ואין קנין לאשה בלא בעלה, היכא שהקנה ע"מ שאין לרבר רשות בו, אבל אם נותן ע"מ שתצא בו לחרות, או נותן לאשה ע"מ שאין לבעלך רשות בהן אלא מה שאת נושאת ונותנת בפניו, מהני. ושיטת ר"י ש"ל שאפילו לרבי אלעזר דס"ל שלר"מ עבד שנתנו לו ע"מ שתצא בו לחרות, קנה האדון, באשה לא קנה הבעל, דאין יד העבד ויד האשה שוים, כדמצינו שבעל שנתן מתנה לאשתו קנתה לגמרי ואין הבעל אוכל פירות, ובעבד לא קנה כלל, וכן אם נתנו מתנה בסתמא לאשה הגוף שלה והבעל אוכל פירות (ואף שבמציאה גם הגוף שלו, יש לחלק בין מציאה למתנה), ואילו בעבד גם הגוף של האדון.

כהנים בהקרבת הקרבנות שלוחי דרחמנא הם, דאם הם שלוחי דידן הרי ישראל לא שייך בתורת קרבנות כלל. לרש"י הנפקא מינה היא שמוטר לכהן להקריב עבור מי שמודר ממנו הנאה. וכתבו התוס' (ד"ה דאמור) שהגמ' בנדרים מוסתפקת בזה ולא פושטת את הספק, וכך דרך הגמ'. ובאופן אחר ביארו התוס' שנתנו שם הוא אם הכהנים הם רק שלוחי דרחמנא או גם שלוחי דידן, וג"מ אם כהן יכול להקריב שלא לדעת הבעלים.

כ"ד. תוספת חומש כשאשה פודה מעשר שני- הא דמצינו שלחכמים אין אשה פודה מעשר שני בלא חומש, ולר"מ פודה בלא חומש, לא איירי שהמעות והמעשר הם של הבעל, שהרי זה שליחות של הבעל, ושלחי נותן חומש, ולא איירי שהמעות הם שלה (-לרש"י הכונה לנכסי מילוג, ולתוס' נכסי מילוג נחשבים שלו, אלא הכונה למעות שהקנו לה ע"מ לאין לבעל רשות בהן) והמעשר הוא שלו (-משדותיו), דכתיב "איש ממועשרו" ולא אשה ממעשר בעלה, דאשה כאחר דמאי. רש"י. ולתוס' (ד"ה אלא) אשה לא נותנת חומש אף בזווי ידיה ומעשר ידיה, ואפי' באלמנה וגרושה, דילפינן "איש" ולא אשה, (אמנם לענין פדיה אשה יכולה אברים, דכתיב "אם גאל יגאל"). ואי איירי במעות שנתנו לה ע"מ שתהיה כאיש אחר ותפדה בו את המעשר בלא חומש, א"כ שיטת ר"מ וחכמים הפוכות מהנ"ל. ועל כן אביי הופך את השיטות. ולרבא איירי בפירות שירשה האשה מבית אביה שדין סתם פירות של ירושה כדין נכסי מילוג שקונים בזה קרקע והבעל אוכל פירות, ור"מ לשיטתו דמעשר שני ממון הקדש ולא קנאו הבעל, ואם היא פודה מהמעות של הבעל הוי זווי דחד ומעשר דחד, ולרבנן מעשר שני הוא ממון הדיוט, וקנאו הבעל כשאר נכסי מילוג, ושליוחותו עבדה וכיון שהיא פודה במעות הבעל צריכה להוסיף חומש.

יציאת עבד כנעני בשן ועין וראשי אברים

מלבד יציאת עבד כנעני בכסף או בשטר וכנ"ל, כתיב "וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו, ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שינו". ולמדו חז"ל שכמו שעבד יוצא בשן ועין הוא יוצא גם את השחית לו אחד מנכ"ל ראשי אברים שאינם חוזרים. והגמ' מבארת פרטי הדיני ביציאה זו.

עבד כנעני יוצא אם הפיל האדון את שינו או את עינו או ראשי אברים שאינם חוזרים.

כ"ד: מגלן- שן ועין כתיבי בהדיא, וראשי אברים שאינם חוזרים לומדים משן ועין, ולא הוו ב' כתובין הבאין כאחד שאינם מלמדים משום שאם כוונת התורה ללמד היה מספיק לכתוב אחד מהם, דצריכא, עין כדי ללמד שאינו יוצא בשן חלב שיינק בה ועתיד להחליפה כגון בעבד קטן, ושן כדי ללמד שיוצא בה אע"פ שלא נברא עמה. ואין דורשים כלל ופרט וכלל ("וכי יכה איש" כלל, את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה" פרט, "לחפשי ישלחנו" חזר וכלל), וא"כ נלמד כעין הפרט, והיינו דווקא מומים שבגלוי שאינם חוזרים, ודווקא כשהאבר בטל ממלאכתו העין מלראות והשן מללעוס, ד"לחפשי ישלחנו" רבויא הוא, ושן ועין ממעטים הכהו על ידו וצימתה וסופה לחזור, ולכן חייב אף בתלש בזקנו ולדלדל בו עצם השמיטו ממקומו ומחובר בבשר, ויוצא לחרות אם אינו חוזר, ואע"פ שאין בעצם זו ביטול מלאכה.

אם ביציאת שן ועין צריך גט שחרור- לר"ש ור"א היוצא בשן ועין צריך גט שחרור להתירו בבת חורין, דילפי שילוח שילוח מאשה, מה אשה בשטר אף עבד בשטר. וכן סובר תנא דמתני' דלא תנא שיוצאים בשן ועין. (תוד"ה תנא). ולר"מ ור"ט א"צ גט שחרור, דכתיב "לחפשי ישלחנו" ולא כתיב ישלחנו חפשי. והמכריעים לפני חכמים אמרו שבשן ועין א"צ גט שחרור, כיון שהתורה זכתה לו, ובשאר אברים צריך גט שחרור, מפני שהוא מדרש חכמים. ר"ת (תוד"ה הואיל) מבאר שמדאורייתא א"צ גט שחרור, דהרבה גופי תורה באים מכח דרשה, וצריך גט שחרור מדרבנן, דחיישנן שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, כיון שאין המדרש ידוע. ולרבי"א מדאורייתא צריך גט שחרור, ד"לחפשי ישלחנו" דמשמע חפשי מעיקרא, קאי על היציאות המפורשות בתורה, והלימוד מאשה הוא על מה שלא מפורש בתורה.

עשאו עוזר או חרש- הכהו על עינו וסימאה או על אזנו וחרשה יוצא בזה לחרות, אבל אם הכהו בכותל כנגד עינו ואינו רואה, או כנגד אזנו ואינו שומע אינו יוצא לחרות, דאיהו

דאבעית אנפשיה שנותן לינו אל פחד הבא פתאום, וכדמצינו שהמבעית את חבירו והיינו שתקע באזנו וחרשו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם אחזו ותקע באזנו חייב. (ודווקא בבן דעת, אבל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם לסומכוס שבצורות משלם נזק שלם. וסוס שצנף וחמור שנער ושברו כלים בתוך הבית משלמים חצי נזק לרבנן שבצורות משלם חצי נזק).

מה נחשב השחתת שן ועין- הכהו על עינו וכתהה ולא נסמית לגמרי ורואה במקצת, או על שינו ונדדה, אם יכול להשתמש בהם עכשיו אינו יוצא לחרות, ואם אינו יכול יוצא לחרות. ואם היתה עינו כהויה והיה יכול להשתמש בה בדוחק וסימאה, או שהיתה שינו נדודה והפילה, אם מעיקרא היה יכול להשתמש בהם יוצא לחרות דכיון שהיה יכול להשתמש בהם בדוחק הוי השחתה, ואם לאו אינו יוצא לחרות.

בלא כוונה- אם האדון רופא והעבד ביקש ממנו לכחול את עינו וסימאה, או לחתור את שינו לנקר ולגרד סביב מושבה והפילה בלא כוונה, לת"ק שיחק באדון יוצא לחרות, ורשב"ג דורש "ושחתה" שיתכוין לשחתה, ומה' דושחתה דורש שאם הושיט ידו למעי שפחתו להוציא עוברה ולא נתכוין לעין כלל, וסימא עובר שבמעייה, פטור, ורבנן דורשים רק בהושיט ידו למעי שפחתו שלא נתכוון לעין כלל, וה' דושחתה לא משמע להו. וכתבו התוס' (ד"ה מיבעי) שרק באופן שנתכוין לטובה וגם לא נתכוין לעין, למ"ע אין יוצא לחרות, אבל אם לא נתכוין לטובה יוצא לחרות לרבנן, כדאיתא בב"ק כ"ו: שאם היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה מעולם, זה פלוגתא דרשב"ג ורבנן.

היתה עינו סמויה וחטטה הוציאה לחוץ יוצא לחרות אף אם מעיקרא לא היה יכול להשתמש בה (תוד"ה סמויה), שהרי עשאו מחוסר אבר והוי מום. וכמו שמצינו שאע"פ שרק בבהמה יש דין תמות וזכרות דכתיב "זכר תמים בבקר ובכשבים ובעיזים, מ"מ גם בעוף אם יבשה גפה או נקטעה רגלה או נחטטה עינה פסול, דכתיב "מן העוף" ולא כל העוף.

כ"ה. היתה לו אצבע יתירה והיתה נספרת על גב היד בשורת שאר האצבעות והתכה האדון יוצא העבד לחרות.

כ"ד ראשי אברים, גיד, ולשון - כ"ד ראשי אברים שבאדם אין מטמאים משום מחיה (ש-ם אחד מן הנגעים) דכתיב "לכל מראה עיני הכהן" שתהא כולה נראית כאחת, ואלו הן ראשי אצבעות ידיים ורגלים וראשי אזנים (-שפת האוזן) וראש החוטם וראש הגויה גיד, וראשי דדים שבאשה אבל שבאיש אינם בולטים כ"כ ואין זה שיפוע (ולר"א אף שבאיש), ובכל אלו עבד יוצא לחרות אם קצצם לו רבו. ולרבי אף בסירסו יוצא לחרות, והיינו בביצים שתלויים בכיס וניכרים מבחוץ, דאילו בגיד הא תני ראש הגויה. ולבן עזאי אם סירסו בביצים אינו יוצא לחרות. וכן מצינו לגבי מומין שלרבי יהודה הוי מום במעון, וכתות - שחוטי הביצים כרותים אבל לא לגמרי ונתוק - בידי לגמרי ועדיין תלויים בכיס, וכרות, בין בביצים בין בגיד, ולרבא"י דווקא בגיד הואיל וטמונים בתוך הכיס. ולרבי יוסי מעון וכתות אף בביצים דמינכר טפי, נתוק וכרות בגיד ולא בביצים.

לשון - אם חתך לעבד את הלשון יוצא לחרות בין לרבי בין לבן עזאי, דהוי מום שבגלוי כיון שהלשון נראית בזמן הדיבור.

דין הלשון לענין טומאה הזאה טבילה ולענין מום- לענין טומאה שמגע בית הסתרים אינו מטמא (דכתיב "וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים" והיינו שנגע ע"י דבר שהוא גלוי כידיו ולא טבל מזובו), אם נגעה טומאה בלשון, טמא, דכתיב "אשר יגע בו" והלשון היא ברת נגיעה. ולענין טבילה א"צ לטבול את הלשון, דכתיב "ורחץ בשרו במים" ובשרו הוא מבחוץ, (ומ"מ אם נמצא עצם בין השיניים לא עלתה טבילה, דראוי לביאת מים בעינו כמו שצריך ראוי לבילה ואין מביאים מנחה של ס"א עשרון בכלי אחד כיון שאינו ראוי לבילה, אע"פ שבשישים או פחות הבילה לא מעכבת, דראוי לטבילה בעין, וביארו התוס' (ד"ה כל) שהתורה שנתה כמה פעמים לשון בלול כדי לומר שזה מעכב, אמנם כיון שלא נאמר לשון ציווי לבלול למדו חז"ל שרק ראוי לבילה מעכב. עוד כתבו שראוי לביאת מים בטבילה לומדים מדכתיב "ורחץ את כל בשרו" דמשמע אפי' בית הסתרים, ומדכתיב "ידיו" לומדים שרק מה שבחוץ צריך ביאת מים ממש). ולענין הזאה לרבי אם נפלה ההזאה על הלשון מהני כטומאה, ולרבנן לא מהני כטבילה, דכתיב "והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו" ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב", לרבי הוקשה הזאה לטומאה, ולרבנן הוקשה הזאה לטבילה (דטהרה מטהרה הוי ליה למילף, ולרבי "וכבס בגדיו" הפסיק הענין). ולענין מום הוי מום לת"ק אם ניטל רוב הלשון הוי מום, ולרבי צריך שינטל רוב המדבר שבלשונו - ממקום פרישת דיבוקו ולמעלה.

קנייני בהמה

לאחר שנתבארו קנייני אשה (ב. - ג.), ועבדים ("ג - כ"ה), ויציאתם (שם), מבארת הגמרא מוהם דרכי הקנין בבהמה קרקעות ומטלטלין, ודיני קנין חליפין וקניינים בהקדש.

כ"ה: בהמה גסה - לר"מ ור"א נקנית במסירה. לרש"י הכונה דווקא במסירה, אבל במשיכה אינה נקנית כיון שאין דרכה להוליכה לפניו. ולתוס' (ד"ה בהמה) נקנית אף במשיכה, דמשיכה עדיפא ממסירה. ובמציאה ונכסי הגר י"ל שגם לרש"י קונה במשיכה, כיון שאין מי שימסור. לרש"י ורוב"ם מסירה הכונה שבעליה ימסרו אותה ללוקח באפסר או בשערה וכו'. ולר"א א"צ מסירה מיד ליד, ומספיק לומר לך חזק וקני. ולחכמים נקנית במשיכה. ולר"ש נקנית בהגבהה ולא במסירה ולא במשיכה.

פיל שא"א להגביוו לר"ש נקנה בחליפין. וי"א שיביא ד' כלים ויניחם תחת רגליו דקני ליה כליו, ולמ"ד כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה יעשה כך בסימטא (-זוית אצל רה"ר ואינה לא רה"ר ולא רה"י), וי"א שישגיבה ע"י חבילי זמורות הגבוהים ג' ויוליכו עליהם, דהגבהה ג"ט הויא הגבהה דנפקא ליה מתורת לבוד. רש"י. ולר"ת (תוד"ה אי נמי) מספיק טפח להגבהה. והר"ר משולם מפרש שחבילי זמורות הם מאכל פיל, ומניחם לפניו והוא קופץ לאלכולם, ובזה קנאו.

בהמה דקה לר"מ ור"א ור"ש נקנית בהגבהה ולא במסירה או במשיכה. ולחכמים נקנית במשיכה.

קניני משיכה ומסירה - כתבו התוס' (ד"ה בהמה) דהא דתני ספינה נקנית במסירה דברי רבי, וחכמים אומרים לא קנה עד שימסנה, לחכמים אינו קונה במסירה, אבל לרבי קונה במשיכה. וכן משמע מרשב"ם שביאר שמסירה קונה ברה"י מפני שא"א לקנות שם במשיכה, ומשיכה קונה בסימטא כיון ששם שייכת משיכה, וממילא לא קונה במסירה שהוא קנין גרוע, וכן סובר ר"י שמסירה לא קונה בסימטא. אבל לרש"י ור"ת גם משיכה וגם מסירה קונים בסימטא. ורבינו חיים מבאר שמסירה לא קונה בסימטא משום שהיא רשות של יחיד, ובסתמא מגיע לשם המוכר ראשון, ואין מסירה ולא שום קנין מועילים ברשות מוכר, ורק משיכה מועילה כיון שעקף את החפץ ממקומו הראשון.

קניני קרקעות

כ"ו. כסף- קרקעות נקנות בכסף, דכתיב "שדות בכסף יקנו", ואף דכתיב "וכתוב בספר וחתום" כיון דכתיב "יקנו" מעיקרא, הכונה שהכסף קונה ואין השטר אלא לראיה. אמנם במקום שכותבים שטר אינו קונה אלא עד שיכתוב שטר דלא סמכה דעתיה, ועיקר דעתו על השטר, אא"כ הלוקח פירש שקונה באחד מהם כפי רצונו, שאז הלוקח יכול לחזור בו אחרי אחד מהם, אבל המוכר אינו יכול לחזור בו. וא"א ללמוד קנין כסף מדכתיב "מכסף מקנתו" דדילמא הני מילי מנכרי הואיל וכל קניינו בכסף. תוד"ה אמו.

שטר- קרקעות נקנות בשטר, דכתיב "ואקח את ספר המקנה". ולשמואל אינו קונה בשטר אלא במתנה אבל במכר לא קונה בלא דמים דעד אז לא גמר המוכר בדעתו למכור, ומ"מ דמים אינם קונים ללא שטר אא"כ פירש וכנ"ל, והא דתנן שכותב לו שדי מכורה לך, היינו במוכר שדהו מפני רעתה שנה לו לקנות בשטר כדי שלא יוכל הלוקח לחזור בו, או דאיירי במתנה וכתב מוכר כדי ליפות את כוחו שאם יגבנה בעל חוב יכול לתבוע ממנו דמים המפורשים. וכתבו התוס' (ד"ה ולמה) שהתועלת במתנה היא לדינא דבר מצרא, וכיון שמתנה שיש בה אחריות יש בה דינא דבר מצרא, בהכרח שכותב לו שטר נפרד על המתנה, ואם צריך אחריות מראה שטר מוכר, ואם צריך לדינא דבר מצרא מראה רק את שטר המתנה. או שהמתנה אינה כדי ליפות כוחו, אלא כותב כך מפני שהאמת שזו מתנה, ובירושלמי מפרש שיפוי הכח של המתנה הוא לענין בור דות, שבמכר לא קנה בור דות, ובמתנה קנה הכל לפי שנותן בעין יפה.

חזקה- רפך ביה פורתא, או דייש אמצרי, או נעל או פרץ כל שהוא קנה, דכתיב "ושבו בעריכם אשר תפשתם" במה תפשתם בישיבה. וי"א מדכתיב "וירשתם אותה וישבתם בה" במה ירשתם בישיבה.

קנין מטלטלין

משיכה ומעות - נכסים שאין להם אחריות שאין מקבלים אותם כאחריות על חוב מפני שהם יכולים להאבד או להתכלות, אינם נקנים בכסף שטר וחזקה, אלא דווקא במשיכה, דכתיב "או קנה מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד. ולשיטת רבי יוחנן מדאורייתא מעות קונות דכתיב בהקדש "נתן הכסף וקם לו", ומדרבנן אינו קונה בכסף שמא יאמר לו נשרפו חיתך בעליה, אלא במשיכה.

קנין אגב-

מטלטלין נקנים אגב קנית קרקעות, כשקנה את הקרקעות בכסף שטר וחזקה, דכתיב "ויתן להם אביהם מתנות וכו' עם ערי מצורות ביהודה".

כ"ז: צבורים - מסקנת הסוגיא (כ"ז.) וכן ההלכה, שבאגב א"צ שהמטלטלין יהיו צבורים על אותה הקרקע שהוא קונה,

כדאמור רב הונא שאפשר להקנות שטר אגב קרקע אע"פ שהשטר במקום אחר, ואף שהיה מקום לחלק דשאני שטר שהוא כאפסר (בית אחיזה) של הקרקע וכגוף הקרקע דמי, מ"מ מדברי רב הונא משמע שזה מועיל כמו בכל המטלטלין.

הגמ' מבארת מקומות שמשמע שא"צ צבורים, אין אפשר לבאר דאירי בצבורים, וכדלהלן-

קרקע כל שהוא- מבואר בפאה שקרקע כל שהוא מועילה לקנין אגב, ו**חייבת בפאה** (והיינו כל שהוא ממש, ומבאר בירושלמי דאירי שהיה שם קנה אחד ובו חמשה שבולות. תוד"ה קרקע). ו**בביכורים** (ואירי בחיטה, דבאילן אינו חייב אלא אם יש לו ט"ז אמה לכל רוח כשיעור עיקר ניקית האילן, ובחיטה עיקר ניקיתה כנגדה, אע"פ שיונקת ג' טפחים, שהרי גם אילן השורשים מתפשטים יותר מט"ז אמה. שם). ו**מועילה לפרזובול** דבעינן קרקע, שלא תיקן הלל אלא במלוה מצויה. וקרקע כל שהוא מועילה אף לחוב גדול. (וי"מ שצריך קרקע משום שהיא ראויה לגבית החוב, וקרקע קטנה יכול לגבותה ולחזור ולגבות אם חזר וקנאה. תוד"ה ולכתוב), ולא גרסינן לוידיז, דא"צ קרקע לוידיז. לפי הצד בגמ' שבאגב בעי צבורים, איירי בתלה בה מחט ומכר אותה עם הקרקע, ועליה מוגלית.

מה שמצינו שהקנו מאה צאן ומאה חביות אגב בית סלע (-) מקום גדול שהיה קשה כסלע ואינו בר זריעה וקנאו בו(ל), וכן הקנו מטלטלין הרבה ע"י שכיב מרע לרבי אליעזר שמצריך קנין גם בשכיב מרע, או בריא לרבנן דס"ל שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, אגב קרקע טפח על טפח- י"ל דאירי שהקנה שם מעות בשווי מטלטלין הרבה אגב קרקע, ולא הקנה במשיכה כיון שהמקבל לא היה שם, ולא הקנה אגב אחר משום שהוא חשש שמא ישתמש בהם, ולא הקנה בחליפין משום שזה היה מעות וקייאמ לן אין מטבע נקנה בחליפין, או משום שהמקבל לא היה שם לתת כליו לנקמה, ולא היה שם אחר שחפץ בהנאתו של הקונה כדי לתת כליו בשבילו, (שהרי המקנה יכול לזכות בסודר, ודעת רבינו שמעיה שקנין סודר לא מועיל שלא בפני הקונה, ובתוס' וד"ה ה"ג) תמהים על דבריו. עוד כתבו התוס' שרש"י הגיה בכתב ידו את הגמ', ולפי דבריו מוסקנת הגמ' שיש ראיא שהקנאה היתה של מעות, ממה שלא הקנה בחליפין).

כ"ז. וממה שהקנה רשב"ג את המעשר לרבי יהושע בן חנניה

שהיה לוי אגב השכרת מקומו של המעשר ונתן לו פרוטה בשכר המקום וקנה את המעשר אגב קרקע, וכן הקנה את המעשר עני לרבי עקיבא שהיה גבאי עניים, י"ל שלא צוה שיטרוחו להוציאם משם כל זמן שיציו שזה ישאר שם. לרש"י רשב"ג שכן ולא נתן רשות לתרום, וכיון שחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן היה ירא שיאכלו ממנו ויתחייבו מיתה משום טבל, אבל אחרי שהפריש אם יאכלו לא יתחייבו מיתה, ומן המותר יפריש מעשרותיו. אבל התוס' (ד"ה מעשה) מוכיחים שלא היה זה עצם התרומה, (אין יצא בלי שתיקן, בקריאת שם סגי, לא אמר שהיה מעושר, לא אמר כמה ירא מעשר, לא קבע מקום למעשר), אלא היה זה שעת ביעור מעשרות, שצריך לבערם מתוך ביתו ולתתם לבעליהם, ואם מנכר למי נותנם זה מועיל לביעור, (ומעשר שני וביכורים אם לא מעלה אותם לירושלים חייב לבערם מן העולם), ומה שלא הזכיר תרומה גדולה, אף שגם תרומה גדולה חייבת בביעור, מפני שכבר הפריש אותה בעודה בגורן, דדקר להפריש בגורם. עוד כתבו התוס' (ד"ה נתון) שאף שעזרא קנס את הלויים שהמעשר יהיה לכהנים, י"ל שלא קנס את העניים, והוא לא היה עני ממש כדי לקבל מעשר עני, אך היתה פרנסתו בדוחק, ולמ"ד שהקנס הוא שיתנו לכהנים, י"ל כר"ע שלפני הקנס היה רק ללויים ואחרי הקנס גם לכהנים. עוד כתבו התוס' (ד"ה הנוטע) שלא הקנה את השכירות בחליפין, דשמא אין שכירות נקנית בחליפין.

דיני קנית שטר במכירת שדה- מוכר שדה שאמור שיזכו בשדה לפלוני שיחזיקו בשדה לצורכו ויכתבו לו שטר לראיה, יכול לחזור בו מנתינת השטר (אם אומר שאינו רוצה שתהיה ראיה בידו. רש"י. שאינו רוצה שיצא עליו קול שמוכר כל קרקעותיו ולא ימצא מי שיהיה לו. תוד"ה חזר), ואינו יכול לחזור בו מנתינת השדה. ואם אמר שיזכו בשדה ד"ה ויכתבו לו את השטר, חוזר ובשרהם, כיון שלא עשאם שלוחים לקנות אלא ע"י שטר, והרי יכול לחזור בשטר. ורבי חייא בר אבין מוסיף שאם קדם המוכר לפני נתינת הכסף או החזיקה וכתב את השטר (שהרי כותבים למוכר אע"פ שאין לוקח עמו ואין חוששים לשטר מוקדם כיון שעכשיו קונים, ולאבי עדיז בחתומיו זכין לו), כיון שהחזיק בקרקע נקנה לו השטר בכל מקום שהוא אם אמר שיקנה קרקע בחזקה והשטר עמה.

כמה דינים בקנין אגב- א' צריך המוכר לומר שיקנה את המטלטלין אגב הקרקע. ב' אפשר לקנות מטלטלין אגב קרקע גם אם המטלטלין ניתנים במתנה והשדה במכר או בשכירות. ג' אין קונים באגב אלא כששילם דמי המטלטלין, ואם לא שילם הכל לא קנה אלא כנגד מעותיו. ד' הגמ' מסתפקת אם יכול להקנות שדה לאחד ומטלטלין לאחר, (וממה שרשב"ג אמר שהמעשר עני נתון לרבי עקיבא ומקומו מושכר לו, י"ל שהכונה שהמקום מושכר לעניים, או דשאני ר"ע הוא יד עניים).

חילוקי דינים בין סוגי הקניינים- כסף עדיף משטר שפודים בו הקדשות ומעשר שני משא"כ שטר, ושטר עדיף מכסף שמועיל לגירושין משא"כ כסף, וכסף ושטר

עדיפים מחזקה שקונים בעבד עברי, וחזקה עדיפה מכסף ושטר שאם החזיק בקרקע אחת יכול לקנות י' שדות בי' מדינות, אם נתן לו דמי כולם, ובכסף עצמו אינו קונה, דאירי באתרא שאין קונים בכסף. ואף שצריך גם כסף זה נחשב שהחזקה עדיפה מכסף, דיש בזה מ"מ במתנה שקונה גם בלי לתת כסף, או כשהמוכר היה חייב ללוקח כסף, שכסף זה מועיל לקנות בחזקה אף שא"א לקנות בו. תוד"ה במה.

כ"ז: ואין לדמות קנית י' שדות, לקנית עשר בהמות הקשורות באפסר אחד והוא החזיק באחת מהן בטלפים או בשיער, שאם נתן דמי כולם קנה את כולם (תוד"ה עשר) ד**בבהמות** ראויה להיות (שם) איגודו בידו, וללישנא בתרא התם גופים מחולקים משא"כ בקרקע דסדנא דארעא חד הוא שהרי כולה מחוברת.

גלגול שבועה

הנשבע על המטלטלים, מגלגלין עליו שבועה גם על הקרקעות אע"פ שאין נשבעים על הקרקעות לבדם.

מקור גלגול שבועה- כתיב גבי סוטה "ואמרה האשה אמן אמן" יתירא הוא למידרש ביה גלגול, אמן על האלה ירך נופלת, אמן על השבועה שלא נטמאה כדכתיב "והשביע אותה", אמן שלא סטייתי עם איש זה אמן שלא סטייתי עם איש אחר (וכל זה בכלל האמן הראשון, שהרי אומרת אמן על כל מה שכתוב בפרשה. תוד"ה אמן), אמן שלא סטייתי לא ארוסה ולא נשואה ולא שומרת יבם ולא יבמה כנוסה. וארוסה היינו שכעת היא נשואה ומשביעים אותה ע"י גלגול שלא זינתה באירוסין, וקינא לה כשהיא נשואה ונסתרה, ומגלגל עליה שבועה על אירוסין אע"פ שאינה ראויה לשבועה שהרי לא קינא, דאין לומר שמקנא ומשקה כשהיא ארוסה, שהרי ארוסה ושומרת יבם לא שותות אם נסתרו, ולא נוטלות כתובה מפני שהיא גרמה לעצמה להיאסר עליו, דכתיב "תחת אישך", ואם נישאת אח"כ אין המים בודקים אותה, שהרי אין האיש מנוקה מעוון שבא עליה אחר שנסתרה ונאסרה עליו, ואם נישאת ועדיין לא בא עליה, הרי בעינן שקדמה שכיבת בעל לבעול. ובביבמות י"א דאירי שבא עליה כשהיא ארוסה, והגמ' כאן חולקת על אוקימתא זו. רש"י. ודעת התוס' (ד"ה הכי) שהסיבה שהגמ' לא מעמידה בנכנסה לחופה ולא נבעלה, משום דס"ל כשמואל שאין חופה לפסולות, וכיון שנבעלה אין חופה תופסת בה ולא קרינן בה תחת אישך. ולרב דס"ל יש חופה לפסולות לומדים לגלול שבועת מאמן מאיש זה אמן מאיש אחר, ועולא לא לומד מאיש אחר משום שהאיש אחר שייך בו שבועה אם היה מקנא בעליו, אבל בקרקע לא שייך שבועה כלל, ורב סבר שאיש אחר כולל אפי' קטן שאין מקנאים על ידו, ועולא לית ליה האי סברא.

כ"ח. **גלגול שבועה בממון** לומדים מק"ו מסוטה, שאם סוטה שלא ניתנה ליתבע בעד אחד אלא צריך ב' עדים שנסתרה, דילפינן דבר דבר מממון, מגלגלים בה שבועה, כ"ש ממון שניתן ליתבע בעד אחד דכתיב "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת" לעוון וחטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה, שמגלגלים בו שבועה.

מגלגלים שבועה על טענת ספק כגון שבועת השותפין והאריסים שחלקו (שיש לחוש קצת לטענתן, אבל א"א לגלגל שבועה שלא גנב לו מעולם. תוד"ה נאמרו), ולא דמי לסוטה דסוטה כל שבועתה ספק וגלגולה ספק, אבל ממון עיקר השבועה היא בטענת ודאי, (ושבועת השותפין היא תקנה דרבנן משום דמורי התירא. ואף באסוטה מגלגלים על ספק, שאני התם שעיקר שבועתה זה על ספק), דילפינן שכמו שבשבועה האמורה בפנים סוטה שמשביעים אותה בעזרה, עשה בה ספק כודאי, אף בשבועה האמורה בחוץ ספק כודאי, אמנם ללא שגילתה תורה ללמוד ק"ו לא היינו לומדים ממונא מאיסורא. שם.

עד היכן גלגול שבועה- אם טוען לו השבע לי שאין עבדי כנעני אתה מנדים אותו מפני שמזלזל בישראל כ"כ, אף הם יזלזלו בו, (ויהא בנידוי הכונה שמנדים אותו, וכן השומע אזכרה מפי תבירו ולא ידעיה יאה בנידוי, הכונה שמנדים אותו. תוד"ה הקורא), והטוען שישבע שלא נמכר בעבד עברי, לרבא מגלגלים שבועה על טענה זו, ואינה טענת מטלטלין דתובע פעולתו או גרעונו, דסבר רבא שעבד עברי גופו קנוי, והחידוש הוא דלא נימא שעבד שנמכר יש לזה קול (משא"כ קרקע).

הקורא לחבירו ממזר לוקה ארבעים מכת מרדות, ונח מנידוי, והקוראו רשע יורד עמו לחייו שאין בי"ד נוקטים לזה, אבל הוא מותר לשנאתו ולמעט פרנסתו ולירד לאומנותו.

קנין חליפין

איתא במתני' כל דבר הנעשה דמים באחר, כיון שזכה בו המקנה, נתחייב זה- הקונה בחליפיו שנתחייב באונסי החפץ הנקנה בכל מקום שהוא, וחייב ליתן לו המעות שנתחייב לו. כ"יצד החליף שור בפרה או חמור בשור, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו.

הגמ' רוצה לבאר שכוונת רישא דמתני' למטבע שהוא ניתן בכל מקום תשלום עבור דבר אחר, שאם נתנו בתורת חליפין ולא בתורת דמים קנה, (לרב שחליפין בכליו של קונה הכונה שכשזכה המקנה במטבע של הקונה, נתחייב הקונה באונסי החליפין שהם בירשות המקנה, ואם גורסים כותיב בחליפין ולא גורסים זה, הכונה שהמקנה חייב להביא לו את החליפין

ואינו יכול לחזור בו. וללוי שחליפין בכליו של מקנה, הכונה שכשזכה המקנה במטבע של הקונה נתחייב להביא לו את החליפין, ואם לא גורסים זה הכונה שהקונה נתחייב באונסים, ולדבריו החליף שור בפרה המקנה נתון את שניהם לקונה, ובהנאה שהקונה מקבל את הפרה הוא מקנה את השור, והכונה החליף שור בהנאת קבלת הפרה. (תוד"ה כל כד"ה כיצד). עוד כתבו התוס' (ד"ה ש"מ) שיש לגמ' צד שאף שפירות אינם נעשים חליפין מ"מ מטבע נעשה חליפין, משום שראוי לתלות בצואר בתו או לשקול בו משקלות, ואפשר לקנות בו כל דבר), ובסיפא קמ"ל שגם פירות (-כל דבר שאינו כלי, ונקט פירות משום דשכיחי) נעשים חליפין וא"צ דווקא נעל, וכוונת המשנה לבשר שור ופרה, וכ"ש שכל כלי נעשה חליפין.

הגמ' דוחה שאין מטבע נעשה חליפין.

לרב ששת שפירות נעשים חליפין כוונת מתני' שכל דבר שנישום בדמים, והיינו כל המטלטלין חוץ ממטבע ואע"פ שאינו כלי, כיון שזכה בהם אם נתנם בתורת חליפין, נתחייב זה בחליפיו, וקמ"ל שגם מטלטלין שאינם כלי קונים בחליפין, כ"יצד החליף שור בפרה או חמור בשור, כיון שזכה בשור נתחייב זה בפרה והיא של הלוקח ואונסיה עליו.

כ"ח:

המשנה שיש פעמים שמטבע קונה כמו חליפין אע"פ שנתנו בתורת דמים, והיינו כשהחליף דמי שור בפרה שאם חייב לו דמים על מכירת שור, יכול לקנות תמורתם פרה, ושאינ משאר מעות, דסבר כרבי יוחנן שמדאורייתא מעות קונות ותיקנו שיקנה במשיכה גזירה שמא יאמרו לו נשרפו חיטך בעליה ולא יטרח להציל כיון שאינו מפסיד ואינו מרויח, ולכן אמרו שהלוקח לא קנה שאז המוכר יפסיד אם ישרפו, וירויח שיוכל לחזור בו אם יתייקרו, ויטרח להצילם משריפה, (ולא תיקנו שציטרכו גם משיכה וגם כסף (כדי שלא לעקור לגמרי את הדאורייתא), שמא ימשוך הלוקח את החיטים ויאמרו למוכר נשרפו חיטך בעליה. ואין לחוש שאימור המוכר ללוקח נשרפו מעותין בעליה, דלכל הפחות הוא נשומר חינם עליהם, ובספ"ם אין להם שמירה אלא בקרקע. תוד"ה שמא), ובמילתא דלא שכיח שכבר חייב לו דמים לא גזרו רבנן. וריש לקיש דס"ל שמשכינה מפורשת מן התורה דכתיב "או קנה מיד עמיתך", בהכרח יסבור שפירי עבדי חליפין, ויפרש מתני' כל הנישום דמים באחר.

יש סוברים שאף לרב נחמן שפירות לא עבדי חליפין מ"מ שאר מטלטלין נעשים חליפין, ומתני' איירי בשאר מטלטלין. ורש"י מקשה שבב"מ מבואר דטעמא דרב נחמן דאמר קרא "נעל" נעל אין מידי אחינא לא, ורב ששת לומד שאר דברים מ"לקיים כל דבר", ומטבע לא מועיל משום דדעתיה אצורות ואצורות עבידא דבעליה. וכתבו התוס' (ד"ה הכי) שר"ח ור"י מקיימים פירוש זה, ולומדים מ"נעל" דטעמא דומיא דנעל, דהיינו כלים שמשתמשים בהם, ואף שור וחמור נעשים חליפין כיון שמשתמשים בהם למלאכה, ודווקא בשר שור ופרה אינם נעשים חליפין.

קנינים בהקדש

נתבאר לעיל (כ"ו). שקרקע נקנית בכסף שטר וחזקה, ומטלטלין אינם נקים אלא במשיכה, שיטת רבי יוחנן (ב"מ מ"ו: הובא בעמוד הקודם) שמדאורייתא מעות קונות גם מטלטלין, וחכמים תיקנו שיקנה במשיכה, ושטית ריש לקיש שמדאורייתא משיכה קונה. הגמ' כאן מבארת שכל הנ"ל הוא בהדיוט (אדם גריל), אבל הקדש שקונה או כשקונים מהקדש, דרכי הקנין שונות, וכפי שיתבאר.

קנין הקדש בכסף- "רשות גבוה בכסף", והיינו שגזבר שנתן מעות כדי לקנות בהמה להקדש, קנאה אפי' אם היא בסוף העולם, אבל הדיוט לא קנה עד שימשוך.

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט- האומר שור זה עולה, או בית זה הקדש, קנה אפי' בסוף העולם, ובהדיוט לא קנה עד שימשוך בשור ויחזיק בבית.

כ"ט. קנין מהקדש- אם הקונה משך כשהחפץ היה שוה מנה ולא שילם מעות עד שהחפץ התייקר, צריך לפדותו במחיר היקר דברשות הקדש אייקר, דכתיב "ונתן הכסף וקם לו", ואם הוזל ג"כ צריך לשלם את המחיר היקר, שלא יהא כח הדיוט שקונה במשיכה וברשותו הוזל חמור מהקדש, ואין אומרים כאן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, כיון שהאמירה היתה בטעות, שלא היה סבור שישתנה השער, (ומה שמצינו שבנו של יוסף בן יעזר לא אמר את השומא של המרגלית שרצה למוכר להקדש מפני שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, שאני מרגלית שאין שומתה ידועה, אינ מי שאני התם שאם היה שם בפחות משייה היתה כוונתו לוותר להקדש, משא"כ הכא. תוד"ה משכו). ואם הקונה נתן מעות, והחפץ הוזל לפני המשיכה, אינו מקבל את ההפרש, שהרי קנאו בכסף, ואם החפץ התייקר א"צ להוסיף, ולא אמרינן שלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש, שהרי גם בהדיוט יש מי שפרע, ולכן גם הקדש לא יכול לחזור בו.

קנין מיתומים- כתבו התוס' (ד"ה אטו) שאף שמצינו (גיטין ג"ב) שיתומים הרי הם כהקדש, ונ"מ שאם הוזל חפץ שמכרו אחרי נתינת הכסף אין הלוקח יכול לחזור בו, ואם התייקר החפץ יכולים לחזור בהם דלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש, אף להדיוט קאי במי שפרע, שאם התם שמדאורייתא דינם כהדיוט, וחכמים ייפו כוחם להיות כהקדש, ובמקום הפסד השאירו דינם כהדיוט, משא"כ הקדש שמדאורייתא דינו בכסף, לא תיקנו לו חכמים משיכה במקום שבהדיוט יש מי שפרע.

לאחר שנתבאר כיצד האשה נקנית לבעלה (ועוד מדיני הקניינים), מבארת הגמרא מה חייבים ההורים לעשות לבניהם, ואגב זה יבואר מה חייבים הבנים לעשות להוריהם (כבוד ומורא), והאם רק הזכרים חייבים במצוות אלו או גם הנקיות, ואגב זה יבואר גם בשאר דיני התורה במה האשה מצווה ובמה אינה מצווה, ואלו מצוות חייבים רק בארץ ישראל ואלו מצוות חייבים גם בחו"ל, וענייני שכר המצוות ועונש העבירות.

מצוות האב לעשות לבנו

כל המצוות המוטלות על האב לעשות לבנו אנשים חייבים ונשים פטורות, והיינו למול את הבן ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות (ולרבי יהודה אם אין מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות שכיון שאין לו אומנות ילך לפרשת דרכים וילטסם את הבריות), וי"א שהאב מצווה ללמדו לשוט במים שמוא יפוש בספינה ותטבע.

מצות מילה - האב חייב למול את בנו, דכתיב "וימל אברהם את יצחק בנו", וכתיב "צו" שהוא לשון זירוז שיהא זריז ומהיר בדבר, ונוהג מיד ולדורות, והאם פטורה דכתיב "כשאר ציווה **אותו**" ולא אותה. ואין לפטרה מצד מצות עשה שהזמן גרמא שנימול ביום השמיני, כיון שמיום השמיני והאלא אין למצוה הפסק, וקאי למ"ד שמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה. (תוד"ה אותו). ואם האב לא מל מל חייבים הבי"ד ללמודו דכתיב "המול לכם כל זכר", ואם לא מלוהו בי"ד חייב הוא למול את עצמו כשיגדל, דכתיב "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה".

פדיון הבן

מי חייב במצות פדיון הבן - האב חייב לפדות את בנו הבכור, דכתיב "כל בכור בניך תפדה", ואם לא פדאו אביו חייב לפדות עצמו דכתיב "תפדה" קרי ביה תַּפְּדֶה, והאם פטורה אע"פ שאין הזמן גרמא דבעינן "תִּפְדֶּה תפדה" והיינו שרק מי שמחויב לפדות את עצמו מחויב לפדות אחרים, ואשה אינה חייבת לפדות עצמה דבעינן "תפדה תִּפְדֶּה" והיינו שרק מי שאחרים חייבים לפדותו מחויב לפדות את עצמו, ואחרים אין מצווים לפדותה דכתיב "כל בכור **בניך** תפדה", אמנם מפסוק זה א"א ללמוד אלא שאביה לא חייב לפדותה, ולא שהיא אינה חייבת לפדות עצמה. תודה"ה ואיהי.

כ"ט: סדר הקדימה - מי שצריך לפדות את עצמו מפני שלא פדאו אביו, ויש לו גם בן שחייב לפדותו, אם יש רק ה' סלעים הוא קודם לבנו, דמצוה דגופיה עדיפא, ואם יש לו ה' משועבדים וה' בני חורין- לרבי יהודה פודה את בנו ואין זה אונאה שהרי מצות בנו עליו יותר ממצוותו, והכהן יגבה את המשועבדים בשביל פדיון עצמו, כיון שמלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר, והיה מחויב בפדיון עצמו לפני ששיעבד קרקעותיו, ולרבנן מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר ואינו גובה ממשועבדים, וממילא מצוה דגופיה עדיפא. והקשו התוס' (ד"ה ואילו) אין לרבי יהודה פודה את בנו תחילה, והרי מצוה דגופיה עדיפא, וגם אינו יכול לפדות עצמו ממשועבדי כיון שיש לו בני חרי, ואפי' אם כבר פדה את בנו מבני חרי יאמרו לו הנחנו לך מקום לגבות ממנו. ולכן מבארים התוס' שהחמש המשועבדים אבי האב עשאם אפותיקי עבור האב ואח"כ מכרם, ובוה סובר ר"י שגובים את פדיון האב מנכסי הסבא, כיון שזה היה מוטל עליו, ומהבני חורין יפדה את עצמו.

פדיון הבן ועליה לרגל - לת"ק פדיון הבן קודם, דכתיב "כל בכור בניך תפדה" ואח"כ כתיב "ולא יראו פני ריקם", ולרבי יהודה עליה לרגל קודמת מפני שהיא מצוה עוברת.

היו לו ה' בנים מה' נשים חייב לפדות את כולם, דכתיב **בְּ**ל בכור בניך תפדה".

לימוד תורה לבנו ולעצמו

האב חייב ללמד את בנו תורה דכתיב "ולמדתם אותם את בניהם", ואם לא לימדו אביו מחויב ללמוד בעצמו דכתיב "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", ואשה אינה חייבת ללמד את בנה דכתיב "ולִימְדַתֶּם ולמדתם", שרק מי שחייב ללמוד חייב ללמוד, ואשה לא חייבת ללמוד דכתיב "ולִימְדַתֶּם ולמדתם" שכל שאין אחרים מצווים ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו, ואין אחרים מצווים ללמדה דכתיב "את בניהם".

קדימה באב ובן - האב קודם לבנו ללמוד תורה, ולרבי יהודה אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו והאב רואה שיצליח יותר ממנו, ואין לו נכסים עבור שניהם בנו קודמו והוא יטריח אחר מזונות וסיפיקו, (הגמ' מביאה המעשה עם רב אחא בר יעקב ובנו, והמזיק שהרג בדרך נס).

לימוד תורה ונישואין - צריך האדם ללמוד תורה ואח"כ לישא אשה, אא"כ א"א לו בלי אשה. ויש חילוק בזה בין בני

ארץ ישראל לבני בבל לרש"י בני בבל היו לומדים בא"י ואין הפרנסה עליהם, ולכן ישאו נשים תחילה כדי למנוע הרהור, ובני א"י שאם ישאו אשה יבטלוהו צרכי הפרנסה ילמדו תחילה. ולתוס' (ד"ה הא) אם נושא אשה והלך לא"י לא מנע הרהור, וגם אין לו ללכת חוץ למקומו כיון שהוא צריך לפרנס את אשתו ובניו. ולכן מובאר ר"ת שבני בבל ילמדו תורה קודם, מפני שאם ישאו אשה לא יוכלו ללכת לא"י וגם הם עניים, אבל בני א"י שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים, טוב שישא אשה תחילה וילמד תורה בטהרה, ורב הונא אמר שמי שאינו נישא כשהוא בן כ' כל ימיו בהרהור עבירה, ותנא דבי רבי ישמעאל שהקב"ה מצפה מתי האדם ישא אשה, ואם הגיע לגיל כ' ולא נשא הקב"ה אומר תיפח עצמותיו. ורב חסדא אמר שהוא עדיף מחבריו מפני שנשא בן ט"ז, ואם היה נושא בן י"ג היה יכול להתגרות בשטן ולא ירא שיחטיאהו.

ל. הזמן הראוי לחינוך - אדידך על צווארי דברייך, י"א מט"ז עד כ"ב, וי"א מי"ח עד כ"ד קודם שיגדל ולא יקבל תוכחה יש להשיאו אשה, וי"מ שהכונה לתוכחות, ופחות מזה אין בו דעת כ"כ ואין להכביד יסורים ותוכחות, ואח"כ יש לחוש שמא יבעט, ופירוש זה עיקר. ועל גיל זה נאמר "ותנוך לנער ע"פ דרכו" דרך שכל ימיו יתא מתנהג בה.

לימוד בנו ובן בנו - י"א שאדם חייב ללמד את בן בנו תורה, דכתיב "והודעתם לבניך ולבני בניך", והא דכתיב "ולִימְדַתֶּם אותם את בניהם" בא למעט בנותיהם. וי"א שאין אדם חייב ללמד את בן בנו תורה, והא דכתיב "והודעתם לבניך ולבני בניך" הכונה שהמלמד בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו לימדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר חורב, ורב חייא בר אבא הזדרז להביא בנו לבית הכנסת בגלל זה, ורבי חייא בר אבא לא טעם כלום עד שהיה חוזר עם בנו מה שלמדו ומלמדו דבר חדש, ורבה בר רב הונא לא היה טועם עד שהיה מביא את בנו לבית המדרש.

מה חייב האב ללמד - האב חייב ללמד את בנו רק מקרא, ולא נביאים וכתובים, ומכאן ואילך ילמד הוא לעצמו. וזבולון בן דן לימדו אביו אביו מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות.

לעולם ישלש אדם את הימים (לרש"י ימי השבוע, ולתוס' כל יום יחלק לשלש. עוד כתבו התוס' שתלמוד בבלי כולל מקרא משנה ותלמוד) למקרא משנה ותלמוד (-סברות וטעמי סתירתן של משניות ולתרצם במה שסותרות זו את זו), דכתיב "ושננתם" אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם מדלא כתיב "ושנייתם".

הראשונים נקראו סופרים לפי שהיו סופרים אותיות התורה, שהיו אומרים ו' ד"גחון" חצין של אותיות, "דרש דרש" חצי התיבות, "והתגלח" חצי הפסוקים. אמנם אנו אין בקיאים לא בחסרות ויתרות, ולא בפסוקים. ובתהילים העי' של "חזיר מיער" הוא חצי האותיות, ו"והוא רחום" הוא חצי הפסוקים. בספר תורה יש 5888 פסוקים, ובתהילים 5896, ובדברי הימים 5880, והקשו התוס' שלא יתכן שיש בתהילים יותר פסוקים מס"ח.

ד"ת צריכים להיות מחודדים שיחזור עליהם ויבדקו בעומקם, שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, והיינו כששואלים אותו דבר הלכה או כשהוא מלמד, אבל בסתם לא יתפאר לומר שהוא יודע. תודה"א.

ל. אפי' אב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה יחד נעשים אויבים זה לזה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים.

יצר הרע - התורה היא סם חיים, משל לאדם שהכה בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה על מכתך אכול ושתה מה שהנאתך וכו' ואפי' דברים שמזיקים למכה, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה פצעים, כך הקב"ה אמר לישראל, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, אבל אם אין אתם עוסקים בתורה הרי אתם נמסרים בידו, וכל משאו ומתנו של היצר הרע באדם להחטיאו, ואם האדם רוצה הוא מושל בו. קשה יצר הרע עד כדי שאפי' יוצרו קראו רע. היצר הרע מתחדש בכל יום, וי"א מתגבר בכל יום ומבקש המיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. אם פגע יצר הרע באדם ימשכחו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, דכתיב "הלא כל דברי כאש נאום ד' וכפטיש יפוצץ סלע", והקשו התוס' שבפסוק משמע שהפטיש מפוצץ את הסלע, והביאו שיש גורסים כאן אם ברזל הוא מפעפע ואם סלע הוא מתפוצץ, ור"ת מפרש שהסלע משבר את הברזל וכונת הפסוק שהפטיש מתפוצץ מכח הסלע.

האב חייב להשיא לבנו אשה דכתיב "וקחו לבניהם נשים", וכן בבתו צריך לתת לבתו ממון ולהלבישה ולכסותה, כדי שירצו לשאת אותה, דכתיב "ואת בנותיהם תתנו לאנשים".

האב חייב ללמד את בנו אומנות דכתיב "ראה חיים עם אשה אשר אהבת". ולר"י כל שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו ליסטות, ונ"מ אם לימדו עיסקה שלת"ק לימדו חיים, ולר"י אם לא ימצא עיסקה ילך וילטסם.

וי"א שחייב להשיטו בנהר, דחיותיה היא.

כיבוד אב ואם

כתוב בתורה (בעשרת הדברות) "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ד' אלוךיך נתן לך", עוד כתוב "איש אמו ואביו תיראו", למדנו מפסוקים אלו שצריך האדם לכבד ולירא מאביו ואמו. ולהלך יבוארו פרטי דיני כבוד ומורא אב ואם, וגודל עניינם.

כל המצוות המוטלות על הבן לעשות לאביו כגון כבוד ומורא אף נשים חייבות, וגם אשה מחויבת בכבוד אב דכתיב "תיראו" בלשון רבים, אלא שאשה נשואה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות בעלה עליה. שאף שמעשה ידיה לבעלה מדרבנן, מ"מ אינה מצויה אצל אביה אלא אצל בעלה. (תוד"ה שיש), ואם נתגרשה חייבת כמו אחיה.

השוה הכתוב כבוד ומורא וברכת (קללת) אב ואם לשל מקום, וכן בדין ששלשתם שותפים בו, (ואם מכבדם מעלה הכתוב כאילו הוא דר ביניהם וכבדהוה, ואם מצערם אומר יפה שלא דרתי ביניהם) אבל בהכאה ודאי א"א להשוותם שאין הכאה כלפי מעלה. והתוס' (ד"ה כבד) מביאים מהירושלמי שבכבוד ד' צריך לתת ממה שיש לו, ובכבוד אביו ואמו אם אין לו חייב לחזר על הפתחים כדי לזונם.

ל"א. הקדימה תורה כבוד אביו לאמו מפני שהבן מכבד יותר את אמו מפני שמשדלתו מפתה אותו בדברים, ובמורא כיון שהבן ירא יותר מהאב לכן הקדימה התורה מורא אם.

הלכות השייכות למציאות ד' בעולם - כל העובר עבירה בסתר והוא יכול לכופ את יצרו (תוד"ה כל) כאילו דוחק רגלי שכניה שכאילו הוא אומר אין המקום כאן. אסור לילך ד' אמות בקומה זקופה דכתיב "מלוא כל הארץ כבודו". ורב הונא בריה דרבי יהושע לא הלך ד' אמות בגילוי הראש מפני שאמר שהשכינה למעלה מראשו.

כבוד אב קודם לכבוד אם, שאף האם מחויבת בכבוד האב, ואם נתגרשה כבוד שניהם שוה.

בעשרת הדברות אמרו האומות שהקב"ה לכבוד עצמו הוא דורש, וכשאמר כבוד אב חזרו והודו גם לראשונות שכ"ש שהאדם חייב אף בכבוד המקום, שהרי אף הוא שותף בבריותו, וחייז ומותו מסורים בידו.

עד היכן כבוד אב ואם, כמעשה עם דמא בן נתינא שלא הסכים לצער את אביו אף שהפסיד ס' רבוא דינרי זהב וי"א פ' רבוא, ושכרו שנולדה בעדרו פרה אדומה, וביקש עליה רק מה שהפסיד בשביל כבוד אביו, (וכן מצינו שאמו ירקה בפניו כשהיה בין גדולי רומי ולא הכלימה). ומה מי שאינו מצווה כ"ש המצווה, דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, מפני שהמצווה ועושה דואג ומצטער יותר שלא יכשל. (תוד"ה גדול). ועל זה אמר רב יוסף שמי שיאימר לו שסומא חייב במצוות יעשה יו"ט לרבנן, לא כמו שחשב מתחילה להיפך, וממה שחשב בתחילה מוקדקך ר"ת שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, ואין בזה משום "לא תשא את שמו לשוא" דאי לאו הכי איך שמח רב יוסף בתחילה, והרי הפסיד את כל הברכות.

יש מאכיל לאביו פסיוני (-מין שליו שיש במדבר, והוא עוף חשוב) וטורד עצמו מן העולם שנענש על שמראה לו צרות עין על סעודתו, ויש מטחינו בריחיים שהיא מלאכה קשה ומביא עצמו לחיי העוה"ב שמכבד את אביו ומדבר על ליבו שצורך השעה להתפרנס ביגיעה זו, ובירושלמי הביא מהמדרש שאסף שהוא ממשפחת קרח אמר שירה על אביו לעבודת המלך לפי שאין לה קצבה.

ל"א: אבימי בנו של רבי אבהו היו לו ה' בני סמכי, ובכל זאת כשרבי אבהו היה מגיע וקרא בשער, היה רץ בעצמו לפתחו, ובדרכו היה אומר כן כן (-אפתח אפתח) עד שהגיע לשער. ופעם אחת ביקש אביו מים, וכשהביא לו כבר נמנם, והתכופף אבימי והמתין לו עד שהתעורר, ובאותו זמן זכה לדרוש את מזמור לאסף אלוקים בא גוים בנחלתך, שלא הבינו לפני כן, וי"א שדרש תיבות מזמור לאסף, שכתוב מזמור ולא קינה, על שכילה ד' חמותו על עצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל. רש"י. והתוס' (ד"ה איסתעיא) הביאו מהמדרש שאסף שהוא ממשפחת קרח אמר שירה על ש"טבעו בארץ שערִייה", מפני שכיון שיוציאו את השערים מהאדמה יוציאו גם אותם.

אביי אמר לרב יעקב בר אבובו שהיה אהוב לאביו ויקיר לאמו, שאם אמו משקה אותו יקבל, אבל מאביו לא יקבל, מפני שכיון שהוא בן תורה תחלש דעתו אם יקבל ממנו עבודה.

ר"ט היתה אמו עולה ויורדת עליו למיטתה, ואמרו לו שלא הגיע לחצי כיבוד, שהרי לא זרקא ארנקי בפניו ולא הכלימה. ובירושלמי איתא שפעם אחת נאבדו פוזמקותיה בחצר ושם ר"ט ידיו תחת רגליה כדי שלא יטנפו. עוד איתא בירושלמי שאמו של רבי ישמעאל כשהיה חוזר מבית המדרש היתה רוחצת את רגליו ושותה את המים, ואמרו לרבי ישמעאל שלא יסרב, ובענין זה הוא כיבוד.

רב יוסף היה קם מפני אמו ואמר איקום קמי שכניה.

אשרי מי שלא חמאן שא"א לקיים כבודם כל הצורך, והוא ענשו עליהם.

רב אסי בקשה ממונו אמו תכשיטים ועשה לה, וכשביקשה ממונו להנשא לאדם כמוהו הלך לא", וכששמע שאמו באה אחריו שאל את ריו"ח אם מותר לו לצאת לחו"ל, ואמר לו שאסור, ושאלו אם מותר לצאת לקראת אמו, ולא ענה לו, וכשבא שוב לריו"ח אחרי זמן קצר אמר לו נתרצית לצאת שחשב שרוצה לחזור למקומו שבבבל המקום יחזירך לשלום עד מקומך, ומכך שבירכו הבין שלא כעס עליו, ואח"כ שמע שארונה בא, ואמר שאם היה יודע לא היה יוצא.

מכבדו בחייו ובמוותו - בחייו כיצד אם יודע שאנשי המקום מכבדים את אביו וקבלו דברים שיאמר משמו לא יאמר שלחוני וכדו' בשביל עצמי אלא בשביל אבא, ומכבדו במותו שכשאומר שמועה מפיו יאמר כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו -עלי יבוא כל רע הראוי לבוא עליו, ויעשה כך עד י"ב חודש שאין משפט רשעי ישראל בגיהנום אלא י"ב חודש, ואח"כ יאמר זכרונו לברכה לחיי העוה"ב.

הזכרת שם אביו או רבו - החכם משנה שם אביו ורבו וילחש למתורגמן כך אמר אבא מורי, כך אמר רבי ומורי, אבל המתורגמן א"צ לשנות שם אביו או רבו של החכם.

מורא - לא עומד במקומו במקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו לעצה, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו אם אביו חלוק עם חכם אחר.

כבוד - מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא.

ל"ב, משל מי - לרב יהודה כבוד אב מאכילו ומשקהו ומכבדו משל בן. ולרב נתן בר אושעיא כבוד אב משל אב, וכן הורו רבנן, ומ"מ מחויב לבטל ממלאכתו בשביל לכבדם, דכמו שמה שנאמר "כבד את ד' מוהנך" הכונה לחסרון כיס, כך גם "כבד את אביך ואת אמך" הכונה לחסרון כיס. והא דתניא שאם יזרקו ארנקי לים לא יכלימם, למ"ד משל בן ניחא, ולמ"ד משל אב איירי בארנקי שלהם, ולא יכלימם אע"פ שהוא בן הראוי לירש.

וכתבו התוס' (ד"ה רב יהודה) שאף למ"ד משל בן אם נאבדה לו אבידה ואביו אומר שיתעסק בכבודו ולא באבידה, אבידתו קודמת, ורק היכא שהאב נהנה מעצם הממון חייב הבן להפסיד. ובזרק ארנקי לים, איירי שזורק כדי להטיל אימה על אנשי ביתו, דאם הוא משליך בחינם הוא רשע שעובר על כל תשחית, ואם הוא שוגג ומשליכו בחמתו, מ"מ הוא נהנה בהשלכה ואין להכלימו. עוד כתבו התוס' (ד"ה אורו) שלהלכה כבוד אב משל אב, ומ"מ אם אין לאב ממון ולבן יש, צריך הבן לפרנסו משלו, וכופים אותו על כך.

פרנסת אביו ממעשר עני - שני אחים או שותפים או אב ובנו או הרב ותלמידו, פודים זל"ז ממעשר שני בלא חומש, ולא אמרינן הרי הוא כגופו כיון שאוהבו ומזונותיו עליו, ומאכילים זל"ז ממעשר עני אם הם עניים, אע"פ שחביב עליו כגופו והיה נותן להם מזונות משלו, ולמ"ד משל בן, יכול הבן לתת מעשר עני לאביו רק לצורך העדפה לתת לו יותר ממידה בינונית, ומ"מ תבוא עליו מארה, משום דזילא ביה מילתא.

רב הונא קרע שיראי בפני בנו בשעת כעסו לראות אם יכעס, ומחל על כבודו שאין בזה משום לפני עוור שמכשילו לומר לאביו דבר בכעסו, (והודיעו על כך לפני כן, שלא יהא כמו נתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. תוד"ה דמחיל), וקרע בתפרים דלא עבר על כל תשחית שאינו נחסר מדמיו בכך.

נתערבו הנסקלים בנשרפים לר"ש אף אם הנשרפים הם הרוב ידונו בסקילה, מפני שהשריפה חמורה, ואין אתה רשאי למשוך את הקל לענוש חמור שלא נתחייב בו, ולחכמים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה.

אין לומר לאביו שמה שאומר אינו נכון להודיעו פתאום שהוא טועה, ואין לומר לו כך כתוב בתורה דהרי הוא כאומר לו עברת על ד"ת, אלא יאמר לו אבא מקרא כתוב כך בתורה והוא עצמו יבין שטעה.

אם האב מבקש מבנו דבר, ויש לו מצוה לעשות כגון קבורת המת או לויה, המצוה קודמת, שהרי גם האב מחויב במצוה, ולא יסיי בן יהודה אם המצוה יכולה להעשות ע"י אחרים תיעשה ע"י אחרים, וכן הלכה.

ל"ב: מחילת כבוד - אב שמחל על כבודו, כבודו מחול. והרב שמחל על כבודו, לרב חסדא אין כבודו מחול, ולרב יוסף כבודו מחול, כדמצינו ש"ד' הולך לפנינה יומם בעמוד ענן", וטען רבא שרק הקב"ה יכול למחול על כבודו, כיון שהעולם שלו והתורה שלו, אבל התורה אינה של הרב, וחזר בו רבא שגם התורה היא של הרב אחר שלמדה. ומ"מ במקום מחילה צריכים לעשות הידור לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו, ונשיא יכול למחול על כבודו, וכן מצינו שהרי ר"ג משמש את ר"א וכו', והביאו ראיה שהרי הקב"ה משיב רוחות וכו', ומ"מ מלך אינו יכול למחול על כבודו, דכתיב "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך.

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן

קימה מפני זקן - י"א שא"צ לקום מפני זקן אשמאי (-להשי"י הכונה לאשם רשע ועם הארץ. ולתוס' מצוה להכתו לבזותו לזלזלו, אלא הכונה לבזר ועם הארץ). ולאיסי בן יהודה צריך לקום לזקן אשמאי, וכן הלכה. וריו"ח (ל"ג.) היה קם בפני סבי דארמאי, אמר כמה הרפתקי מקרים וצרות עדו עלייהו וראו הרבה ניסים ומופתים, ורבא לא היה קם אלא מהדר, ואב"י היה נותן להם יד והיו נשענים עליו, ורבא היה שולח שליחים אבל הוא עצמו לא, ורב נחמן שלח את סריסיו אבל הוא עצמו לא כדי שלא לזלזל בתורתו, דאי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא, וא"כ אין חשיבותו בגלל עצמו אלא בגלל התורה. וי"מ שאב"י היה מכבד עצמו בזקנים וכו' ואינו נכון.

קימה מפני חכם - לת"ק הא דכתיב "והדרת פני זקן" אין זקן אלא זקן שהוא חכם, וליניק וחכים א"צ לקום, ולריה"ג אין זקן אלא מי שקנה חכמה, ואפ"ל הוא יניק וחכים. ודעת ר"י (תוד"ה מאי) שא"צ לקום ליניק וחכים אלא אם הוא מופלג, ולזקן צריך לקום אע"פ שאינו מופלג, ואם שניהם שוים בחכמה צריך הניק לקום לפני הזקן.

ל"ג, הפסד ממון - א"צ להדר פני זקן בממון, או לקום ולבטל ממלאכה, אלא רק במקום שאין בו חסרון כיס וביטול מלאכה. ואין בעלי אומניות רשאים לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם והיינו שאינם חייבים, ואם עוסקים במלאכת אחרים איכא איסורא. (תוד"ה א"ן). ואמנם מפני מביאי ביכורים עומדים אף בעלי אומנויות, ואין ראייה שהטעם מפני שחביבה מצוה בשעתה, אלא כדי שלא יכשלו לעתיד לבוא שיאמרו נביים

אנו בעיניהם ולא יביאו עוד, אבל בני אדם הניכרים חשובים בעיר ועסוקים במצוות אינם קמים לפניהם.

א"צ לקום לא בבית הכסא, ולא בבית המרחץ בבית הפנימי שעומדים שם ערומים שאסור להרהר שם, אבל בבית החיצון שעומדים שם לבושים יעמוד, וכן הרהור בדברי תורה מותר בבית החיצון ואסור בפנימי, אמנם לאונסו אם טרוד ועיין בשמועתו לפני הכניסה למרחץ שאני.

אסור להעצים עיניו כמי שאינו רואה את מי שהוא צריך לקום מפניו, אף לפני שהגיע זמן החיוב, דכתיב "ויראת מאלוקיך" שכל המחשבות גלויות לו ויודע שאתה מחפש תחבולות להפטר מן המצוה. ואם עצם עיניו אחרי שהגיע זמן החיוב שהוא בתוך ד' אמות, והבריות ידונו אותו לכף זכות שלא ראה, הוא רשע שכוונתו לסתור ולבטל המצוה.

א"צ לעמוד מרחוק, אלא במקום שיש הידור והיינו בתוך ד' אמות דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד, ולרבו מובהק יעמוד כמלוא עיניו.

אין לזקן להטריח לקום בפניו אם יכול ללכת בדרך אחרת שלא יעמיד את הציבור, ואם מאריך דרכו יאריך ימים.

ל"ג:א אין ת"ח רשא (-חייב.ת") לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית, כדי שלא יהיה כבודו מרובה משל שמים שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית, ואף בב' פעמים אלו אין לזקן להטריח. וכתבו התוס' (ד"ה אין) שרק התלמידים הדרים בבית הרב קמים רק שחרית וערבית, אבל תלמידים אחרים צריכים לקום אפי' מאה פעמים ביום שמו יראה אחר ויחשדם, ואפ"ל אותם שדרים בבית הרב אם באו פנים חדשות צריכים לעמוד.

ת"ח שאינו עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח.

בנו והוא רבו - הגמ' מסתפקת אם הבן צריך לקום בפני אביו, כשהבן הוא רבו של אביו, ואם אביו בעל מעשים צריך לקום. וכן מסתפקת הגמ' אם האב צריך לקום בפני בנו שהוא רבו, ואם הוא נשיא צריך לקום.

רכוב כמהלך וצריך התלמיד לעמוד בפני הרב אף אם הרב רכוב, וכמו שמצינו במצורע שאינו מטמא טהור הנכנס עמו לאהל אא"כ המצורע יושב, דכתיב "מחוץ לחמנה מושבו" מושבו טמא, שאם טמא יושב תחת אילו וטהור עומד נטמא הטהור, ואם הטמא עומד והטהור יושב נשאר טהור דישיבת הטהור אינה נחשבת, ואם ישב הטמא נטמא הטהור, וכן באבן המנוגעת הנישאת ע"י אדם אינה מטמאה אא"כ ישב, ומובאר שהולכים אחר האדם הנושאה, וה"ה הכא אם הבהמה הולכת נחשב מהלך וא"צ לקום בפניו.

יש לעמוד בפני ס"ת, דאי מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש.

חכם א"צ לעמוד בפני חבר.

לרבי אלעזר אין ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו בשעה שעוסק בתורה, דאין תורה עומדת בפני לומדיה, ולייט עלה אב"י על מי שטמעיית לדברי ר"א.

היה נשיא עובר לפניו עומד כמלוא עיניו ולא ישב עד שישב במקומו, ולחכם עומד ד"א ויושב כשעבר ד"א, ולאב"ד עומד כמלוא עיניו ויושב כשעבר ד"א. והא דכתיב "והביטו אחרי משה עד בואו האהלה", י"מ לשבח שמושה נשיא היה וכו', וי"מ לגנאי שהיו אומרים ראו כמה עבים שקויו וכו' הכל משלנו.

מבחני 'לדעת'

מבחנים שבועיים על דף היומי / משנה

ברורה / חפץ חיים / אהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום ו' בבוקר עד יום ג' בשעה 7:00 בבוקר

- בטלפון 0737-289-669**
- במייל 7692282@gmail.com**
- בגדרים פלוס קופת לדעת.**

הגרלות: בכל שבוע על 500 ש במזומן, זיכוי 400 ש ברשת 'פה נוח', 101 זוכים בזיכוי 120 ש ברשת 'פה נוח'.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על

הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדרי הדף היומי בהלכה).

- בנקודות ההפצה**
- מייל 7692282@gmail.com**
- בפקס 0799-414144**

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום.

מבחן 191 כי תבוא קידושין י"ד-כ'

לדעת חכמה

- מניין שאין אשה קונה עצמה בחליצה?
א' דתניב "ספרי כריתות" ספרי כורחה ואין דבר אחר כורחה.
ב' א"א ללמוד מיכמה כיון ששם זה רק איסור לאו.
ג' דתניב "ונקרא שמו בישראל בית חלוצי הנעל".
- מי מקבל את ההענקה באמה העבריה?
א' היא עצמה.
ב' אביה, ואם מת אביה היא עצמה.
ג' אביה, ואם מת אביה האחרים.
- באיזה אופן שייך ירושה בנר?
א' גר יורש את אביו העכו"ם מדאורייתא, וגר יורש את הגר מדרבנן.
ב' גר יורש את אביו העכו"ם מדרבנן, ועכו"ם או גר אינם יורשים גר.
ג' גר יורש את אביו העכו"ם או הגר מדרבנן, ועכו"ם אינו יורש גר.
- האם מוכר או מקדיש שדה אחוזה גואל להצאין?
א' לא.
ב' מוכר לא ומקדיש כן.
ג' מוכר לא ומקדיש כן.

שאלה מדברי התוס'

מלמד תינוקות שחלה חצי מזהמון, כמה נוטל בשכרו?
א' מקבל גם על הזמן שחלה, כמו בעבד.
ב' אינו מקבל אלא על הזמן שעבד.
ג' אינו מקבל כלום.

לעני' ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל': 0737-289-669

בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)

במיינ': 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במיינ': 7692282@gmail.com

בפקס: 0799-414-144

בנוקדות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שילוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון עת 500 ש' במזומן,
פרס שני זיכוי 400 ש' ב'יפה נוף',
פרס שניש: 10 זוכים בזיכוי 120 ש' ביפה נוף

לעני' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל

מבחרג' הדרה היומ'י

מבחן 190 כי תצא קידושין ז' - י"ג

לדעת חכמה

- האם צריך לכתוב שטר קידושין לשמה ומדעתה?
א' אין צריך לשמה, וי"א שצריך מדעתה.
ב' צריך לשמה, וי"א שצריך גם מדעתה.
ג' י"א שצריך לשמה, ואין צריך מדעתה.
- בת שירשה נכסים מבית אבי אמה, האם האב זוכה בהם?
א' כן.
ב' האב אינו זוכה בהם אבל אוכל פירות.
ג' האב לא זוכה בהם ולא אוכל פירות.
- אלו טעמים נאמרו בגמרא על דעת בית שמאי שקידושין בדינר?
א' שני טעמים, או משום קפידת האשה, או משום שכסף האמור בתורה הוא כסף צור.
ב' ארבעה טעמים, שנים כנ"ל, או כדי שלא יהיו בנות ישראל כהפקר, או שלומדים מאמה עבדי.
ג' חמשה טעמים, ארבעה כנ"ל, וטעם נוסף משום שלומדים ממנה במקצת שהטענה צריכה להיות דינר.
- על מה מהדברים דלהלן לא מצינו בגמרא שר' ב' היה מלקה?
א' על המבטל גט ועל חתן הדור בבית המין.
ב' על המבטל או מוסר מורעה על גט.
ג' על המקלש בפרוטת מצומצמת או בגול.

שאלה מדברי התוס'

האם להלכה המקדיש בשוה כסף צריך לשום אותם?

א' לא.

ב' כן.

ג' דברים ששומדם ידועה קצת לא, ודברים שטועים הרבה בשומדם כן.

לעני' ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל': 0737-289-669

בעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת)

במיינ': 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במיינ': 7692282@gmail.com

בפקס: 0799-414-144

בנוקדות הפצה להאזנה: 0737-289-669 שילוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון עת 500 ש' במזומן,
פרס שני זיכוי 400 ש' ב'יפה נוף',
פרס שניש: 10 זוכים בזיכוי 120 ש' ביפה נוף

לעני' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל

מבחן שבועי בדף היומ'י

- באיזה אופן אין האשה מקודשת?
א' הנותן מנה לאשה בשביל שתתקדש לפלוני.
ב' אם האשה אמרה תן מנה לפלוני ואני אתקדש לו.
ג' באשה שנתנה מנה לאיש ואמרה שהיא תתקדש לו.
- המקדיש בשירא'ים ואמר לאשה שהוא מקדש אותה בכמה שדה שויב, האם האשה מקודשת?
א' לכולי עלמא היא מקודשת.
ב' כחלקות.
ג' ללישנא קמא מקודשת, וללישנא בתרא מחלוקת.
- האומר לאשה התקדשי לי בכמה ונתן לה דינר, מה דינה?
א' מקודשת מיד, וצריך להשלים.
ב' מקודשת כשישלים.
ג' אף כשישלים אינה מקודשת.
- באיזה אופן המקדיש את האשה במשכון מקודשת?
א' באומר התקדשי לי במנה ונתן לה על זה משכון.
ב' בקדשה במשכון של אחרים שברשותו.
ג' שתי התשובות נכונות.
- באיזה אופן יש מחלוקת אם האשה מקודשת?
א' כשהאשה תיקשה מכמו יין והוא שאל אותה אם תתקדש לו בזה והיא אמרה אשקויי אשקיי.
ב' כנ"ל, והיא אמרה אשק.
ג' בכל אופן אינה מקודשת.
- מאיזה גיל קטנה מתקדשת בב'יאה בקידושין שע"י אביה וביבם?
א' מגיל שלש.
ב' מגיל י"ב.
ג' בקידושין שע"י אביה מגיל שלש, וביבם מגיל י"ב.
- האם לבית שמאי אשה שנתיצתה להתקדש בפחות מדיו מקודשת?
א' כן.
ב' לא.
ג' מחלוקת.
- התוקע לחבירו נותן לו סלע, לאיזה סלע הכונה?
א' סלע צורי שהוא ד' זוזים.
ב' סלע מדינה שהוא חצי זוז.
ג' סלע מדינה שהוא זוז אחד.
- אמר לאשה כנסי סלע זה שאני חייב לך, והורו ואמר התקדשי לי בן, האם היא מקודשת?
א' אם אמרה כן מקודשת אפילו לאחר מתן מעות.
ב' אם אמרה כן מקודשת אפילו לאחר מתן מעות.
ג' אפילו בשעת מתן מעות אינה מקודשת.
- האם להלכה מלוה על פה גובה מיוזשים ומלקוחות?
א' כן.
ב' לא.
ג' גובה מיוזשים ולא מלקוחות.

לעני' ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל

מבחן 193 ראש השנה קידושין כ"ח-ל"ד

לדעת חכמה

- מה כוונת המושג 'כל הנעשה דמים באהר' למסקנה?
א' למטבע שניתן בתורת חליפין.
ב' למטלטלין ששמים אותם בדמים, או כשהחליף דמי שור בפרה.
ג' למטלטלין ששמים אותם בדמים, או למטבע שניתן בתורת תשלום.
- מה קדיין בקונה חפץ מהקדש ע"י משיכה, והיזל או חוקר?
א' משלם כפי מחירו עכשיו.
ב' משלם כפי מחירו בשעת משיכה.
ג' יד הקדש על העליונה.
- האם אב או רב יכולים למחול על כבודם?
א' אב יכול רב לא.
ב' אב לא יכול ובהכם מחולקת.
ג' אב יכול ובהכם מחולקת.
- מניין לומדים שניים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא?
א' מהפילין.
ב' מציעית.
ג' מסוכה.

שאלה מדברי התוס'

האם בעלי אומנויות קמים לפני תלמידי חכמים?
א' הייבים לקום אא"כ עוסקים במלאכת אחרים.
ב' בעוסקים במלאכת עצמם פטורים, ואם עוסקים במלאכת אחרים אסור להם לקום.
ג' בכל אופן צריכים לקום אא"כ בעה"ב מקפיד.

לענין ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל -

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל: 0737-289-669
בנעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת) 7692282@gmail.com
במחיל: 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במחיל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144

בנקודות הפצה לראות: 0737-289-669 שילוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה

הגרלות בכל שבוע:

פרס ראשון ענ 500 ש במזומן,
פרס שני זיכוי 400 ש ב'יפה נוח',
פרס שלישי: 10 זוכים בזיכוי 120 ש ביפה נוח

לענין ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל -

מבחן 'הדף היומי'

לדעת חכמה

- האם הארץ חייב במוזנות העבר אשתו ובניו?
א' כן.
ב' רק במוזנות העבר.
ג' חייב במוזנות העבר ובניו, אבל לא במוזנות האשה.
- איזה עבר יוצא בשן ועין וראשי אברים?
א' עבר עברי או אמה העברית.
ב' עבר כנעני או שפחה כנענית.
ג' רק עבר.
- באיזה אופן העבר יוצא לחרות?
א' אם הפיל לו שן חלב.
ב' בהכרח כנגד עינו ואינו רואה.
ג' בהכרח על עינו ובהכרח ואינו יכול להשתמש בה.
- באיזה אופן מטלטלים נקנים אב קרקע?
א' כשקנה את הקרקע בחזקה.
ב' כשהמטלטלין בתוך הקרקע.
ג' בכל אופן.

שאלה מדברי התוס'

באיזה אופן החוטט את עין עבדו העבר יוצא לחרות?
א' רק כשעינו היתה טובה.
ב' כשהיה יכול להשתמש בה ע"י הדחק.
ג' אף כשלא היה יכול להשתמש בה כלל.

לענין ר' ישראל יעקב ב"ר יצחק אייזיק ז"ל -

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל: 0737-289-669
בנעמדות 'נדרים פלוס' (לדעת) 7692282@gmail.com
במחיל: 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במחיל: 7692282@gmail.com
בפקס: 0799-414-144

בנקודות הפצה לראות: 0737-289-669 שילוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בלילה

הגרלות בכל שבוע:

פרס ראשון ענ 500 ש במזומן,
פרס שני זיכוי 400 ש ב'יפה נוח',
פרס שלישי: 10 זוכים בזיכוי 120 ש ביפה נוח

לענין ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל -

מבחן שבועי בדף היומי

- מי שיש לו כמה בנים מכמה נשים, את מי חייב לפדות?
א' את הראשון.
ב' את כל הבכורים לאמם.
ג' הוא חייב לפדות את הראשון שלו, והשאר יפדו את עצמם.
- האם אשה חייבת ללמד את בנה תורה?
א' לא.
ב' כן.
ג' אם האב מלמדו פטורה, ואם אינו מלמדו חייבת.
- מה לומדים מדכתיב "ושננתם"?
א' מצות ידיעת התורה.
ב' לשלש נימו למקרא משנה ותלמוד.
ג' שתי התשובות נכונות.
- מה לומדים מהפסוק "כי ידברו את אויבים בשער"?
א' שעל האדם לעמוד כאויב כנגד אלו המנסים לבטל מלכותו.
ב' שאפילו אב ובנו רבו ותלמידו נעשים כאויבים זה לזה בזמן הלימוד.
ג' שכל העוסק בתורה אויבו נופלים לפניו.
- על מי נאמר שכאילו הוא דוחק רגלי שכניה?
א' על העובר עבירה בסתר.
ב' על החולך בקומה זקופה.
ג' על החולך בגילוי הראש.
- אדם האומר שמזעה בשם אביו לאחר מותו, מה עליו לומר לאחר הזכרת שמו?
א' וזרעו לברכה לחי עולם הבא.
ב' בתוך י"ב חודש אבא מרי הרני כפרת משכבו, ואח"כ זכרעו לברכה לחי עולם הבא.
ג' בתוך י"ב חודש זכרעו לברכה לחי עולם הבא, ואח"כ אבא מרי הרני כפרת משכבו.
- האם מותר לקרוע בגד כדי לבדוק אם בנו כעסן?
א' מותר כיון שזה לצורך.
ב' מותר רק בתפרים.
ג' אסור בכל אופן.
- האם מותר להרהר בדברי תורה בכלית המרחץ?
א' הרהור מותר ורק דיבור אסור.
ב' בבית החיצון מותר להרהר ובבית הפנימי אסור.
ג' אף בבית החיצון אסור.
- ממתי עד מתי צריך לעמוד לפני חכם?
א' כשרואה אותו צריך לקום, וכשעבר מותר לשבת מיד.
ב' כשהתרחק ד' אמות.
ג' כמלאו עינו.
- האם נשים חייבות בתלמוד תורה שופר והקהל?
א' פטורות.
ב' חייבות בשופר והקהל.
ג' חייבות רק בהקהל.

מבחן שבועי בדף היומי

- האם חובה על היוזשים לגאול שדה אחוזה?
א' כן.
ב' לא.
ג' מחלוקת.
- מה דין עבד נרצע כשמת האדון?
א' יוצא לחפשי.
ב' עובר את הבן אבל לא את הבת.
ג' עובר את הבן או את הבת אבל לא את האת.
- איזה קנין יש מחלוקת אם הוא מועיל לקנית עבד כנעני?
א' כסף.
ב' חוקה.
ג' הגבהה (של האדון לעבד).
- האם עבר משתהדר כאשר האדון נותן לו שטר שחרור?
א' כן.
ב' לא.
ג' מחלוקת.
- האם עבד יכול לקבל שטר שחרור של חברו לצורך הבירו?
א' כן.
ב' לא.
ג' מיד רבו שלו אינו מקבל, ומיד אדון אחר יכול לקבל.
- מהו דין הלשון לענין מומאה ולענין יציאה בראשי אברים?
א' כגלוי.
ב' כטמון.
ג' לענין מומאה כטמון, ולענין יציאה בראשי אברים כגלוי.
- האם עצם שנמצאת בין השיניים מעכבת בטבילה?
א' מעכבת.
ב' אינה מעכבת.
ג' מחלוקת.
- האם מועיל לקנות שדה בשטר ללא מעות?
א' כן.
ב' רק במתנה או במוכר שדרו מפני רעתה.
ג' רק בהסכמת המוכר או במקום שפותחים שטר.
- מוכר שדה שאמר שיוכנו בשדה לפלוני וכתבו שטר, האם יכול לחזור בו?
א' כן.
ב' לא.
ג' יכול לחזור בו מכתיבת השטר ולא מנתינת השדה.
- האם אפשר לקנות מטלטלין אב קרקע כאשר המטלטלין ניתנים במתנה והשדה במכירה או בשכירות?
א' כן.
ב' לא.
ג' במכירה כן ובשכירות לא.

לענין ברוך ב"ר יוסף יום טוב ז"ל -